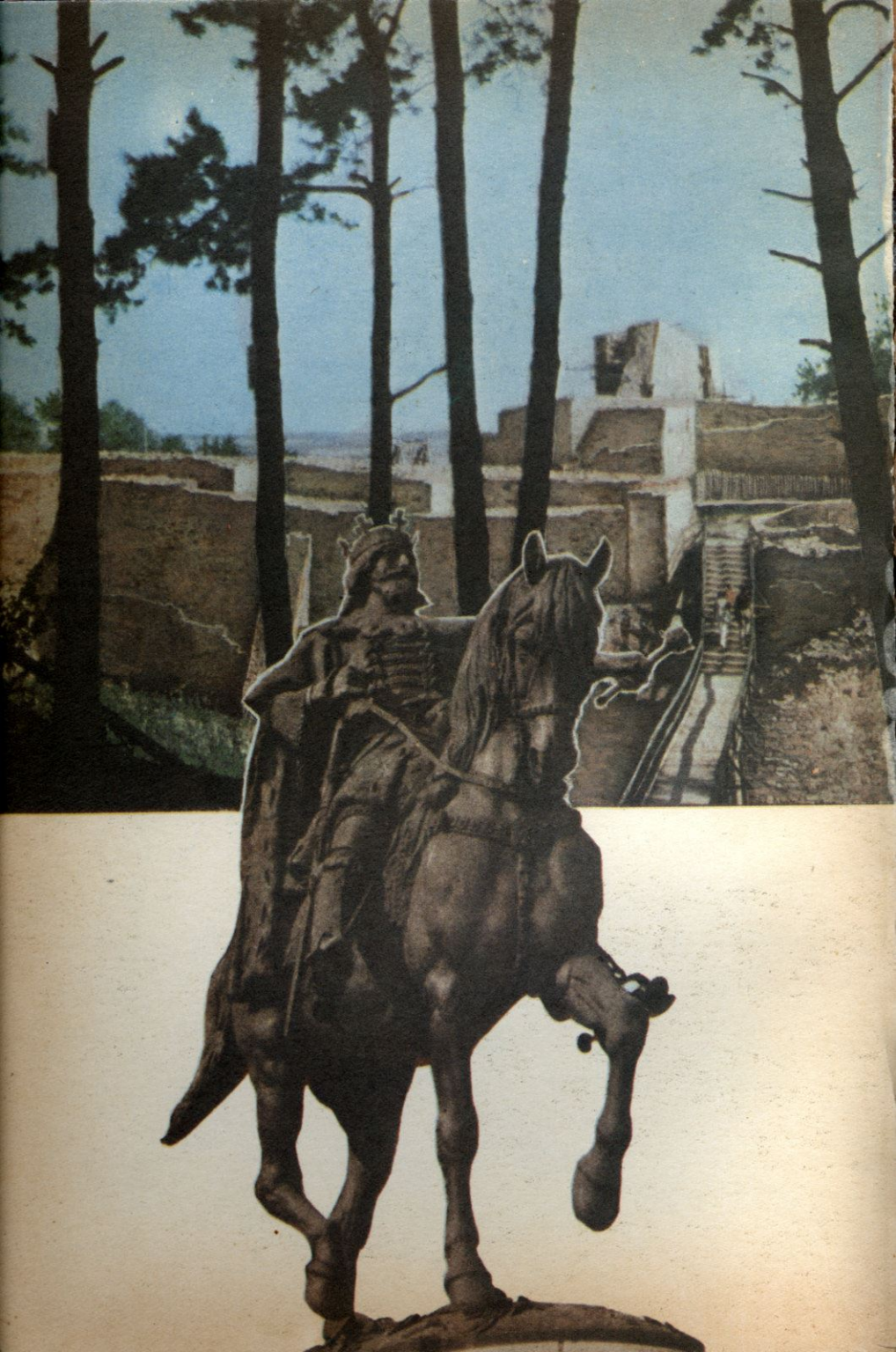

magazin istoric**SERIE NOUĂ FEBRUARIE 1990**

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică — anul XXIV nr. 2 (275) februarie 1990

SUMAR

● Istoria — o necesitate: Nicolae Iorga...2 ● Ei, tinerii, au făcut revoluția... 3 ● Revoluția și durata istorică: Alexandru Dușu...8 ● Contra dictaturii ceaușiste: Un interviu al poetului Mircea Dinescu dat ziarului francez Libération...9 ● Grigore Ionescu, Dinu C. Giurescu, Răzvan Theodorescu, Vasile Drăguț, Virgil Cândea denunță dărimarea monumentelor istorice și de artă...13 ● O celebră biserică, ce nu mai este — „Sfinta Vineri”: Petru I. David...14 ● Pe malul opus al Snagovului: Ion Dumitriu-Snagov...17 ● 1840. Dacia literară: Paul Cornea...18 ● „Mîndria lor atunci cînd își spun români”: Alexandru Dușu... 21 ● Tîrăniile antice și tîrăniile moderne: Zoe Petre-Condurachi... 24 ● Benjamin Franklin — ecouri în presa română din secolul trecut: Paul Cernovodeanu...25 ● Două kile buciucașe: Bogdan Murgescu, Dorin Matei...27 ● Amintiri din vremea Unirii: Al. Papadopol-Calimah...28 ● De la Burebista la regatul lui Decebal: Radu Florescu...33 ● Cei trei Johannes Benkner: Ion Hurdubețiu...37 ● De la Anschluss la München: Viorica Moisuc...38 ● 1939-1945. Corespondență secretă Casa Aîbă-Downing Street 10 (XIV): Eugen Preda...44 ● Radu R. Rosetti — 1939: alte pagini de jurnal... 54 ● În București, acum 50 ani... 58 ● Secretele crimelor lui Stalin: Aleksandr Orlov...49 ● Dialog cu cititorii ... 62

COPERTELE NOASTRE

①④ Adăpostind un inestimabil tezaur de civilizație și înțelepciune, lăcșurile de artă și cultură din țara noastră au avut mult de suferit de pe urma furiei orbe cu care au acționat uneltele distrugătoare ale dictaturii înălturate de la putere prin vrerea întregului popor. Ne exprimăm convingerea că marile biblioteci și muzee vor redeveni, cu adevărat, făcili purtătoare de valori artistice și de civilizație. În imagine, Constantinopolul (coperta 1), Alexandria și Damasc (coperta 4) — gravuri reproduse după o valoroasă tipăritură, Incunabulul de la Nürnberg, din sec. XV, păstrată în fondurile Bibliotecii Academiei Române

② Proclamînd faptul că „istoria noastră are destule fapte eroice... pentru ca să putem la noi găsi suțeturi de scris”, Introducția-program a revistei Dacia literară a dat un puternic impuls dezvoltării istoriografiei naționale. În imagine, statuia lui Ștefan cel Mare și Sfînt, domnul Moldovei, ridicată la Iași, în anul 1883; pe fundal, ruinele cetății Suceava, martoră peste veacuri a unor importante evenimente de istorie românească (1840. Dacia literară: „Istoria sa ne fie cartea de căpetenie”, p. 18)

③ Falanga macedoneană — ređutabilă formație militară organizată de Filip II și Alexandru cel Mare — aici imaginată într-un tablou de Albrecht Altdorfer, a fost învinsă de geții ce își apărau libertatea și pămîntul lor, atît în timpul campaniei întreprinse la gurile Dunării de generalul Zopyrion, cît și în înfruntările dintre Lysimah și Dromihaites (De la Burebista la regatul lui Decebal, p. 33)

NICOLAE IORGA:

ISTORIA — O NECESITATE

Aprecierea aparține celui mai mare istoric al neamului românesc, cel care a meritat cu adevărat titlul de Savant.

Pasajele reproduse aici sînt extrase din volumul *Generalități cu privire la studiile istorice*, ediția a III-a, București, 1944, prefăcut de un alt mare istoric al românilor, Gheorghe I. Brătianu, prin aceste cuvinte: „...Studiile și comunicările răzlețe pe care le leagă totuși firul aceleiași rivne de-a cuprinde, dincolo de îngrămădirea haotică a datelor și faptelor, liniile generale de evoluție și «permanențele» devenirii omenesci, constituie un document unic în dezvoltarea istoriografiei românești.

Ele alcătuiesc roadele unei munci și unei experiențe istorice cum nici un alt cercetător al vremii sale, și chiar al altor vremuri, nu le-a putut culege.

În ele se cuprinde și singura definiție a unui istoric român despre înțelesul și scopul științei sale: «Istoria e expunerea sistematică, fără scopuri străine de dînsa a faptelor, de orice natură, dobîndite metodic, prin care s-a manifestat, indiferent de loc și timp, activitatea omenirii», și închelarea, ce numai pentru neinițiați poate avea un aspect paradoxal, cu privire la expunerea ei: «Aș fi voit... să am mai mult talent poetic pentru a fi mai aproape de adevăr». Nicolae Iorga a dezlegat într-adevăr una din marile taine ale istoriei, care trebuie să-și caute mereu izvorul nu numai în litera moartă a trecutului, ci în apele vii ale vieții».

...Istoria, care se putea crede pînă acum că este o materie pe lingă celelalte, se învederează din ce în ce mai mult că este o *necesitate*. Da, cunoștința ei este o necesitate pentru conștiința umană: și pentru chibzuirea împrejurărilor și pentru tragerea concluziilor și pentru îndemnuri și pentru mîngieri, pentru că situația care se desemnează în momentul de față nu este corespunzătoare cu ce se găsește în inimile noastre și prin urmare, ca mîngiere, pentru moment este singurul lucru de care ne putem prinde. La aceasta desigur că n-o să ajute fizica, chimia, sau alte materii foarte folositoare pe care le faceți d-voastră și care n-au a face cu suferințele, cu încordările, cu imensul martiriu uman care se desfășoară în momentul de față, ci istoria însăși și anume, nu prin cunoștințele pe care le dă, care, acestea, cînd ajunge cineva la amănunte, sînt puțintel îndoielnice, ci însemnătatea istoriei stă în spiritul ei, în metoda pe care o reprezintă și care se poate introduce cu folos în toate științele...

Am zis că Istoria este foarte folositoare prin sensul ei moral și prin metoda pe care o întrebunțează și care se poate întrebuinta oriunde aiurea. Este una din marile metode pe care le poate in-

trebuința spiritul uman pentru a ajunge la adevăr. În sens moral, Istoria este totuși marea judecată a tuturor statelor și națiunilor; definiția aceasta i se poate da. Nu este, cum spunea un roman, *magistra vitae*, adică în toate împrejurările vieții să te îndrepti la Istorie dar cînd cercul acesta este foarte larg — eu cînd zic Istorie, nu înțeleg istoria cutărui oraș, cutărui provincii, stat sau națiune, ci înțeleg Istoria în totalitatea ei, cu legăturile ei infinite, care merg de la o latură la alta și trec peste milenii — Istoria aceasta este totuși un mare tribunal, în care se judecă popoarele și națiunile...

În această școală [Academia de Comerț], ca și la Universitate, eu nu fac altceva, ca și în conferințele pe care le țin la Liga Culturală despre problemele actuale, decît să încerc a lumina o națiune, căreia ignoranța, reaua credință și fel de fel de interese încearcă să-i zguduie această stăpînire de sine însăși, care este puterea cea mai mare a oricărui neam. Iată la ce servește Istoria. Iată marea învățătură pe care o dă Istoria...

(Lección de deshidere la Academia de Comerç, 1940)

Mai mult decât oricând, istoria se făurește acum sub ochii noștri. Victoria Revoluției din decembrie 1989, declanșată și înfăptuită în primul rînd de minunații tineri ai patriei, a adus pe pămîntul românesc adevărata libertate și demnitate pentru poporul nostru, căruia regimul de dictatură și teroare ceaușist îi pregătise o jalinică scoatere din istorie.

Prin eroismul, curajul, dăruirea, entuziasmul și jertfa de sine a tineretului, în zilele de neuitat ale lui decembrie 1989, poporul român a reintrat demn în istorie, reînnoind firul unei glorioase tradiții. Așa cum s-au aflat permanent și la 1848, și la 1859, și la 1877, în primul și în cel de-al doilea război mondial, în inima evenimentelor care hotărâu destinul țării, tinerii României au fost în zilele Revoluției din decembrie 1989 flacăra ei, inima ei neînfricăată. Cu viețile lor curate, cu arderea credinței în biruință, tinerii

EI, TINERII, AU FĂCUT REVOLUȚIA EI, TINERII, SCRIU ISTORIA

țării au înscris, în acele clocotitoare zile, minunate fapte de eroism în cronica Revoluției. Omagiem memoria celor ce-au căzut în toiul sîngeroaselor lupte, cinstind totodată prezența tuturor celor ce s-au aflat pe baricadele Revoluției, fiind forța ei de șoc.

Prezentăm cîteva mărturii ale unor participanți la evenimentele Revoluției, cu precizarea că interlocutorii noștri nu au fost „selecți” după vreunul din criteriile de tristă amintire cu care regimul ceaușist manipula oamenii și cuvintele lor. Interlocutorii noștri — cu care am discutat în unități militare, în spitale, în fabrici, instituții, școli și facultăți — sînt doar cîțiva din imensa coloană a tineretului român care a înfăptuit Revoluția. Le-am transcris doar gîndurile — mărturii ale istoriei care se făurește acum pe pămîntul românesc. Iată-le!

Căzut la datorie

La sediul Ministerului Apărării Naționale, din Drumul Taberilor, luptele crâncene au durat multe zile și, mai ales, nestîrșite nopți. Discuțăm cu doi dintre tinerii ofițeri care, în acele momente, s-au aflat la datorie chiar la punctul de control de la intrarea principală a Ministerului, pește drum de complexul „Orizont”. Aminul face parte din Regimentul de gardă, unitate care, în zilele de lupte și jertfe ale Revoluției, a aprărit, împreună cu toți filii țării, libertatea, demnitatea, prezentul și viitorul patriei, deschis la 22 decembrie 1989.

Locotenent-major Dorin Vișan: „Nu eram pregătiți pentru o atît de dură confruntare cu un inamic pe care regimul ceaușist, din „grila” personală a fostului dictator, îl instruisese special în vederea războiului de gherilă în localități. Armata, cel puțin în ultimii ani, devenise orice altceva (stringătoare, de porumb, construcție de faroanele clădiri și canale, care mai de care mai „grandioase”), numai armată nu. În puținele ore și sedințe de pregătire ostășească pe care le aveam, atît noi, cadrele, cît și militarii în termen, căutam să ne înșușim cît mai bine secretele artei militare. Stîmam că oricînd se putea ivi prilejul de a intra în luptă pentru apărarea țării. Și ne-a fost dat să intrăm, în zilele Revoluției. Ne-am pomenit în plin război, căci luptele, atît aici, la Minister, cît și în alte puncte din Capitală și din țară, s-au desfășurat în condițiile unui veritabil război. Un odios război, declanșat de fostul dictator împotriva populației.

Sînt multe faptele de adevărat eroism care s-au săvîrșit în acele zile de decembrie trecut pe cîmpul de bătălie (da, vă rog să consemnați chiar așa, cîmp de bătălie) de aici, de la Minister. Au murit mulți dintre al noștri. Teroriștii trăgeau din toate părțile, din bucurile vecine, din cimitirul Ghencea, dinspre complexul „Orizont”. Trebuia să-i nimicim, dar, în același timp, trebuia să crăutam vitele și bunurile populației din zonă. Misiunea noastră, în aceste condiții, a fost extrem de dificilă. Am învins. Aceasta spune totul, cred. Nu-i vom uita niciodată pe cei care au căzut la datorie. Între ei, locotenentul-major Radu Dragoș, care, în noaptea de 24 decembrie 1989, în totu luptelor, s-a avîntat spre a-și încerca ostășii din subordine. A căzut curînt de gloanțele teroriștilor ceaușisti.

Ca întreg poporul, și eu, oștan al său, cred că Revoluția noastră, care a înlăturat odiosul regim, ne-a redat adevărata bucurie și mîndrie de a fi români. Vom ști să le apărăm cu adevărat”.

Regăsirea fraților

Locotenent Teodor Popescu: „Pe 22 decembrie 1989, subînțelegerea noastră a primit ordin să intre în dispoziție de luptă pe bulevardul Republicii. Era o mulțime de oameni, care își strigau dorința de libertate, de adevăr, era împotriva dictaturii. Am primit ordin să tragem. Am tras în aer cîteva rafale de avertisment, cu inimile îndurate. Ne era rușine de noi înșine. Iarab n-aveam ce se în-

timpla. Dementul dictator atît ne întocsea — chipurile la Timișoara fusese agenți străini — încît, în primele momente, nu am știut concret ce s-a întîmplat, nu știam ce să credem și, mai ales, nu știam ce să facem. Și atunci am făcut ceea ce am simțit. Știti ce minune s-a întîmplat atunci în sufletul meu? Am simțit că sînt pe deplin solidar cu acea imensă mulțime de tineri, de femei, de bărbai, care scandau lozinci pe care noi toți le vroiam adevărite. Cum să tragi în tine inușii!

La fel gîndeau toți ostașii. Ca dovadă, imediat ofițerii, care preluase comanda, maiorul Amărieuță, a ordonat să nu se mai tragă, să descărce armamentul și toată muniția să fie depusă în siguranță. Încă nu aflasem de sfîrșitul tragic al generalului Milea, unul dintre martirii Revoluției noastre.

Am văzut multe în acele zile. Am văzut militari murind aici, la punctul de control, cu mina încălecată pe armă. Băieți minunați care, în cele mai cumplite momente, n-au cedat un pas din fața peridului inamic.

O scenă care m-a impresionat pînă la lacrimi. Ne regroupasem în fața hotelului Intercontinental, spre a porni într-o nouă misiune (apărarea palatului demenței de pe strada Primăverii). La un moment dat, vîd un soldat din companie cum rupe rîndurile și se repede spre mulțimea grupată în jurul hotelului. Acolo îl aștepta un tînăr cu brațele deschise. S-au îmbrățișat, plîngînd. Mi-au dat și mie lacrimile. Erau frați. Și asta spune totul.

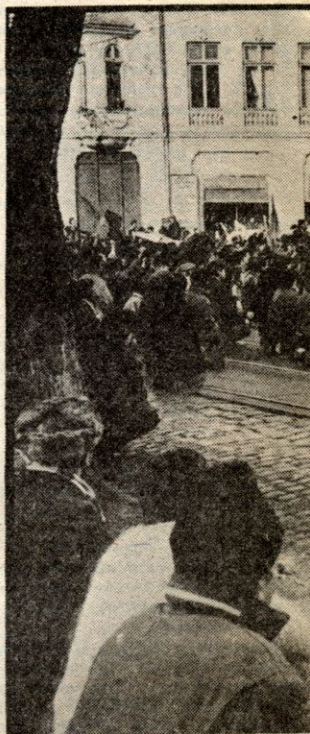
Ca român, sînt mîndru de tot ceea ce se înfăptulește astăzi în țară. Revoluția ne-a redat încrederea în noi înșine. A fost necesară Revoluția. O așteptam. Am crezut în ea. Acum o apărăm”.

La sediul Radiodifuziunii

George Strungaru, timplar sculptor: „Pe data de 21 decembrie am plecat de la așa-numita „casă a republicii”, unde lucram, și m-am îndreptat spre Intercontinental, împreună cu mulți tineri. Aici am stat pînă dimineața. Între timp, m-am adresat de mai multe ori mulțimii adunate, pentru a o îmbrăbăta, pentru a nu ceda tricii, în urma măsurilor represive luate de dictatură. În timp ce vorbeam, a venit o tanchetă care a intrat în noi. Doi colegi au fost striviți. Pe 22 decembrie, după o noapte puțin spus zbuciumată, o parte dintre noi ne-am îndreptat spre clădirea Radiodifuziunii. Intrînd în Radio am vorbit despre vitejia tineretului, a copiilor care nu s-au speriat și s-au jertfit pentru libertate, pentru înlăturarea tiranului, pentru o Romînie liberă și democratică. Tot aici imediat s-au format grupe de gărzi patriotice.

Eu am făcut de pază pe acoperișul sălii de concert, pentru a împiedica aterizarea elicopterelor teroriștilor. 24 de ore am stat pe poziție, tot timpul sub tirul de foc al acestor monștri creați de odioasa dictatură. Nu îmi mai era frică. Ei aveau poziții

întărite pe străzile Temișana și Berzel. Am reușit să distrugem două astfel de grupe. Erau mulți care trăgeau, care au dat foc la case, făcînd numeroase distrugerii, atît materiale cît și umane. A fost o noapte de groază. Dimineața, lăsînd locul altora, am fost solicitați de un domn locotenent-colonel să-l ajutăm la verificarea unor case din împrejurimi. Am intrat în blocul de peste drum de lângă Tonitza, am ureat sus pe acoperiș și am reperat trei teroriști; am deschis focul, trăgînd în plin în ei. Dar, din dreapta, alți teroriști — neobservați de mine — au tras și ei. Iovindu-mă din plin un glonte în stomac și altul în mina stingă. Ca sculpt-

tor, avînd de acum înaltele mina distrusă, îmi va fi foarte greu. Mă voi chinul cînd voi începe să lucrez, dar voi face lucruri minunate, frumoase, pentru că le voi face într-o țară liberă, democratică.

Fericea noastră trebuie clădită cu răbdare, încet; să fim atenți cum o facem. Să fim atenți, căci multe slugi ale fostului dictator se vor infiltra printre noi. Doresc să fac următoarea propunere: toate locuințele familei dictatorului să devină muzee, pentru a vedea întregul popor pentru ce era lăsat în frig, nemîncat, în ultimă instanță — îndobitocit”.

Victimele de pe treptele

Teatrului Național

Anastasia Stancu, din comuna Drăgoiești, județul Iași, muncitoare la întreprinderea „Industria Iutei”: „În ziua de 21 decembrie mă aflam într-un grup pe str. Edgar Quinet, la un atelier, pentru a mă fotografia. Lumea era strânsă grupuri, grupuri, după ultimul miting ceaușist din aceea zi. Nu înțelegeam nimic. De-

Atunci am mers spre Parcul Libertății, dorind să ajung la „centrul civic” (nu știu care vor fi denumirile noi). Aici era o dubă de poliție (fosta miliție) care ridica mai mulți tineri spre a-i duce la Jilava. Eu m-am salvat de arestare, refugiindu-mă într-un grup de manifestanți. Toată seara oamenii dictatorilor au trimis contra noastră pompierei cu furtunuri de apă, gaze lacrimogene și altele. Cele mai multe victime au fost însă în orele următoare la Intercontinental și Universitate. M-a apucat groaza când am văzut cum o mașină a securității, virând brusc, a trecut printre tineri, care stăteau curajoși și încrezători în dreptatea lup-

ni-am dat seama și strigam în continuare, plină fiind m-am înecat cu sînge. Am fost dusă la Spitalul Colțea, apoi la Urgență.

Acum, când sînt spre vindecare, îmi dau seama că sînt de fericită pentru a-mi continua viața într-o țară fără dictatură, într-o țară liberă, democratică. Dorința mea este să mă reintorc în satul meu natal, să trăiesc în mijlocul frumoaselor noastre obiecturi și datini strămoșesti!”

Scut antiaerian pentru Revoluție

Locotenent-colonel Constantin Popescu: „Asemenea întreprinderii ostrii române, și în sufletul personalului, cadrelor și militarilor în termen din unitatea și subunitățile din subordine ce au misiunea de apărare antiaeriană a Brașovului, elocotea supremă dorință — de a doborî dictatorul ceaușistă. Această dorință s-a născut cu mulți ani în urmă, s-a accentuat după reprimarea săvîrșită asupra populației brașovene care a avut curajul să protesteze public în noiembrie 1987, s-a amplificat în anii ce au urmat, a cunoscut și a făcut una cu conștiința revoluționară a celor ce trăiesc și muncesc aici.

În zilele premergătoare lui 22 decembrie 1989, când brașovenii s-au pronunțat în ordine și unitate, în disciplină și conștiință civică, pentru eliberarea de sub dictatura ceaușistă, ordinele tuturor comandanților către trupă au fost ferme: sub nici o formă, indiferent de natura provocărilor lor, nici un glonte să nu se tragă în oameni, să luăm sub protecție populația aflată în revoluție. Revoluția trebuie să triumfe.

De această dată, înamicii nu era din afara granițelor țării, a fost în interiorul țării, pregătit și instruit temeinic de clica ceaușistă, pentru a acționa asupra populației, cu armament și tehnică de luptă cu caracteristici nimicitoare deosebite, folosind forme de luptă specifice teroriste, atât în spațiul aerian, cât și terestru, cu precădere în localități și asupra obiectivelor militare.

Mobilizarea totală a făcut ca, zi și noapte, admirabilii militari, istovii de nesemn, să fie prezenți cu ochii lor ageri pe ecranele radar, să cerceteze secundă de secundă spațiul aerian, care a fost întunecat de masiva mișcare a elicopterelor purtătoare de teroristi ce au folosit un puternic braț de radiolocație în zonele întorsura Buzăului-Covasna - Brașov-Bod - Zărnești - Postăvarul, lansînd în spațiu baloane dirijate mecanic, cu scopul inducerii în eroare și mascării țăntelor reale. Tragerile de luptă executate de subunitățile în care lucrează ofițerii George Pușca și Dorin Coma nu au permis însă aterizarea ori parasutarea terorștilor în localități, sau cit mai aproape de acestea: „Nu trebuie să treacă spre localități, era deviza noastră în acele zile. Acolo sînt familiile noastre, părinți, copii, soții, frați și surori, prieteni, oameni ce au aprins flacăra Revoluției”.

În punctul de comandă al unității s-a desfășurat o activitate intensă pentru stăpînirea deplină a situației aeriene și terestre, pentru coordonarea acțiunilor de luptă între unitățile militare din zonă și gărziile patrio-

odată, s-au apropiat de mine cîțiva tineri spunîndu-mi: «Dacă ești română e adevărată, vino cu noi». Și au început să scandeze: «Jos cu regimul ceaușistilor», «Jos cu analfabetul», «Vrem o Românie liberă». Ne-am îndreptat spre Palat, unde am fost împrăștiați de oamenii dictatorului. Atunci am pornit spre Intercontinental, cîntînd Desteaptă-te, române! și făcînd o Horă a Unirii. În acest timp, securiștii ne loveau cu bastioanele, căuînd să ne împrăștie din nou.

Pe la ora trei, am plecat spre întreprinderea unde lucrez, pentru a spune tuturor muncitorilor ce se întîmplă. Dar la poartă am fost oprită.

tei lor, făcînd numeroase victime. Sau cînd ne-am adăpostit în parcajul din fața restaurantului «Dunărea» și au tras în plin asupra noastră. Ne-am regrupat în fața la Universitate. Dintre noi, îmi amintesc, ne-a vorbit un tînăr, Strucaru George, încurajîndu-ne și scîndînd «ceaușescu nu uita, a venit și moartea ta». «Ole, ole, ole, ceaușescu nu mai e». În acea noapte, de 21 decembrie, alături de alți tineri, am ridicat baricade la Intercontinental, în timp ce gloanțele șulerau printre noi. În timp ce strigam «Timișoara! — în acel moment eram lângă Teatrul Național — un glonte mi-a străpuns plămînul stîng. Pe moment nu

ce de la întreprinderile «Rulmentul» și «Tractorul» din Brașov, «6 Martie» Zărnești, «Colorom» Codlea. Informarea reciprocă asupra modului de acțiune al teroriștilor și mai ales asupra procedurilor de respingere și combatere a acestora a fost permanentă și de mare însemnătate practică. Intervențiile unor subunități constituite în spiritul luptătorilor de la uzina «Rulmentul», din localitățile Sîmpetru și Întorsura Buzăului au asigurat o calitate superioară organizării și ducerii luptei pentru respingerea agresiunii teroriștilor, acțiuni în care s-au evidențiat ofițerii: Al. Alexandru Ghildea, Octavian Apostol, Teodor Păscuți și efectivele de militari aflate în subordinea acestora, ca și ofițerii Nicolae Ioniță, Tiberiu Iovănuț, Dumitru Gărgăric și caporal Ion Oprea». [text apărut și în «Orizonturi» și în «Revoluție», supliment al revistei «Elevilor Școlii Militare de Ofițeri din Brașov»].

În gara asediată

Despre ceea ce s-a întâmplat la Gara de Nord — această poartă-cheie a Capitalei — ne relatează căpitanul în rezervă Constantin Bădulescu, șef district T.T.R.I., comandantul formațiunilor de găzi patrietice din cadrul Regimentului C.F.R. București: «Încă din primele ore ale Revoluției, s-au luat măsurile necesare apărării stației noastre, a asigurării siguranței trenurilor și pasagerilor care veneau sau plecau. Sînt multe de relatat. Cînd veți scrie istoria Revoluției, vă vom prezenta pe larg situația de la Gara de Nord.

Acum, vreau să evoc doar câteva momente. Mai întîi, faptul că, spontan, mulți tineri din cadrul stației noastre s-au prezentat voluntari, solicitînd imediat arme pentru apărarea gării. Amintesc dintre ei pe Mircea Vlăduț, Iulian Furtună, Andrei Petrescu, Crinuța Stan, Dan Ilie, Vasile Gheroaie. Am organizat apărarea gării ca în starea de război. Eram, de fapt, asediați. Se trăgea din toate părțile, din clădiri, din autoturisme, de pe stradă. Și noi trebuia nu numai să ripostăm, dar să apărăm și viețile celor care veneau sau plecau din gară. Între altele, s-a asigurat paza diplomaților care sosseau în acele zile în Capitală, a ziariștilor străini, a trenurilor cu ajutoare venite din străinătate etc.

Prin sistemul nostru de legături radio-telefonice, păstram contacte permanente cu întreaga țară, ceea ce ne-a permis rezolvarea rapidă a unor situații extrem de dificile. A-mintesc una singură. Pe 23 decembrie am fost avertizați că în secolele 222 (dinșpre Ardeal) și 829 (dinșpre Dobrogea) erau circulați teroriști cunoscuți. Am luat măsuri ca trenurile să fie garate pe linile 13 și 14, cele dinșpre Calea Griviței, mai puțin populate, spre a preveni o eventuală vărsare de sînge, deoarece, în aceleași momente, intra în gară și personalul 3042, de la Brașov, care aducea copii dintr-o tabără montană. 3042 a fost garat la prima linie, iar copiii au fost luați imediat sub ocrotirea oamenilor noștri. Total s-a desfășurat în cea mai deplină ordine. Am cooperat în această acțiune, cît și în toate celelalte, cu Poliția T.F. (coordonată de maiorul Ion Filipescu) și subunități ale Brigăzii C.F.P. (comandate de căpitanul Popa — care a și fost rănit în timpul luptelor — și de locotenentul major Cristian Dobranu).

Bineînțeles, aceste măsuri, și multe altele, s-au luat fără a alarma călătorii.

Mai menționez, dintre altele altele, și faptul că la noi s-au prezentat multe persoane, atît din București, cît și din alte localități, care au ținut să comunice unele informații în spiritul Revoluției. Astfel, un fost ofițer de securitate (nu a vrut să-și declare numele, din motive de siguranță personală), s-a prezentat și ne-a indicat adresele a 14 case conspirative din București ale teroriștilor.

Poate nu e momentul să spun și asta acum, dar să știți că noi, în focul luptelor, am apărât și un «obiectiv» mai puțin obșnuit: casa electrică din turnul Gării. Este un ceas cu «memorie», fabricat și instalat prin anii treizeci și care este astfel alcătuit încît arată întotdeauna ora exactă. Chiar și atunci cînd erau nenorocitele de întreruperi cauzate de curent electric, ceasul nostru, datorită mecanismului său, își «regreua forțele» și indica ora exactă. L-am apărât ca pe un bun de preț al poporului. Și ca pe un simbol al gării și al Capitalei noastre».

Fotografii mărturii

Doru Iordache, 22 decembrie 1989, ora 9.15. Gara de Nord. Soseam din depășare, neștiind de întîmplările petrecute cu o seară înainte, în București. De cum am pășit pe peron, am auzit strigăte îndepărtate. Mi-a fost foarte clar. Ceea ce trebuia să se întîmple s-a întîmplat. Bucureștiul era pe străzi, invincibil, în sfîrșit tria. De fapt, în urma evenimentelor de la Timișoara, simțeam plutind în aer ura, revolta, indignarea, frica, feteirea, bucuria — într-un cuvînt Revoluția.

Văzînd și auzînd «Jos ceaușescu», «Jos tiranul», «Libertate! Libertate!», cuvinte care ne stăteau pe buze de atîția ani, mi-a fost destul de greu să scot aparatul să fotografiez. Mi-era frică. Teamă că s-ar fi putut interpreta altfel fotografierea multor oameni în acele momente. Îmi mai era frică și de securități care, știam bine, nu s-ar fi dat la o parte de la un măcel la fel cu cel de la Timișoara. În apropierea Hotelului «București», am văzut camioane blindate și tot felul de alte vehicule militare gonind traficul. Cred că de data asta «mășcoșii» s-a supărat de binele și a hotărît exterminarea tuturor românilor pînă la unul, mi-am spus. Dar, stupefacției! «Armata e cu noi!». Și din aceea că m-am posom în Piața Palatului, cu bradul — adus eu greu din depășare — într-o mină și aparatul de fotografiat în cealaltă.

«Pot să rup o creangă din bradul dvs? Aș vrea să am și eu ceva în mîna...». Fericită, femeia a ridicat crenguța de brad și striga, cum nu strigase niciodată: «Libertate! Libertate!». Utlîindu-mă în jurul meu, nu-mi venea să-mi cred ochilor. Era atîta uitare omenească, înăsa amam senzația că oxigenul din aer nu ne va ajunge la toată lumea. Greu de crezut, dar am reușit în scurt timp să ajung cu brad cu tot în fața sediului fostului comitet central. Le-am spus oamenilor că sînt de la Agerps și că trebuie să fotografieze. Au înțeles. Se scanda într-o

«În zilele» Revoluției din decembrie 1989, Doru Iordache a executat multe fotografii, dintre care unele, inedite, le publicăm și noi în paginile revistei.

sincronizate aproape perfectă «Libertate! Jos ceaușescu!». Din spatele clădirilor din jurul Pieței Palatului își făuseră apariția «muștele» prezidențiale ale dictatorului. Toate privirile se îndreptau către cer. Multimea hulaia. Ne era cald. Ne era foarte cald. Expresia fețelor nu mai avea importanță, ochii și minile spuneau totul. Stop cadru.

După încercarea nereușită a dictatorului de a se adresa mulțimii — moment pe care l-am scăpat, întrucît chiar atunci îmi schimbam teleobiectivul —, evenimentele s-au desfășurat cu o rapiditate extraordinară. «Domnule, vă rog să mă clipuți, cred că vizezi». Mîini ridicate, ochi, guri, parcă așteptau cu nerăbdare să apară culoarea verde a unui semafor. Imaginai, pentru a putea pune capăt pentru totdeauna aceluia regim dictatorial. Și culoarea verde apără. Atunci aș fi vrut să mă împart în mii de bucăți, să pot fi prezent peste tot. Am lăsat bradul acasă, mi-am luat filmele păstrate de săptămîni parcă special pentru această revoluție și am plecat să nu scap o clipă din cele ce se întîmplat. Cu toate că evenimentele se petreceau cu o rapiditate uluitoare de mare, am avut senzația că de fapt acesă revoluție a început săptămîni întregi. Pierdusem efectiv noțiunea timpului. Tragerile erau în toi, alergam de zor, împreună cu colegul meu, Ovidiu, cu să putem immortaliza cît mai mult din grozăvia din jurul nostru. «Seuzați-ne, doamnelor gloante, avem de lucru, lumea nu trebuie să uite și trebuie să știe ce s-a întîmplat. Din păcate, foarte mulți dintre noi n-au fost «seuzați». Și-au murit.

Eroii de neuitat ai Revoluției din decembrie 1989».

Apărînd facultatea

Fratele lui Doru, Viorel Iordache, ne spune: «21 decembrie 1989, dimineața, prima zi de vacanță, decă servicii. Lumea multă pe străzi... Se organizează un miting, vorbesc nea nica, gîndesc eu. Se simte tensiunea pe chipurile oamenilor. Aceștia merg hotărîți, fără pancarte. Desigur, toată lumea știe ce se întîmplat la Timișoara. În jurul orei 11.00, plec cu un coleg, Dan, la A.D.I.R.I., pe Șoseaua Kiseleff. După A.D.I.R.I., ne gîndim să cumpărăm o cîte un brad. De fapt, este un mold, luăm «moldul» din Piața Măi și ne suim în metrou la Piața Victoriei. Mergem pînă la Universitate, leșim pe scările dinspre «Société Générale» și auzim vîiet, țipete. Leșim la suprafață, auzim strîgîndu-se: «Timișoara! Timișoara!». Moment de buimăceală: a început! Femei plîngeau. De ce? După cîteva secunde, am auzit împuscături: se trăgea cu petarde. A-pare o femeie cu un copil în brațe care îl strîgă pe Dan, disperată blata. Dan o conduce acasă. Eu, după buzi acasă, unde era mama, sosită de cîteva minute de la țară. «Mamă, a început, se strîgă la Universitate». Mama nu m-a luat în serios. Luăm mașina și o ducem la gară. Mă întorc spre Universitate, pe Boulevardul Magheru. Cordoane U.S.L.A. barau bulevardul și toate căile de acces spre Sala Palatului. Băieți vîioși, cu scuturi, căști, bastoane de cauciu.

Ajung la serviciu. Pe culoare: «Te-ai întors, bine că te-ai întors». Nu pu-

tea țesu nimeni din clădire. Comentăm cu un coleg, tot student: «A început măi...! Iți dai seama!». «Ce, o fi rău!». «Ssst, să nu te audă cineva!». Se simtea o tensiune peste tot. Căutam să leșim din birou ca să putem comenta. Se pleacă în sfârșit acasă. Mama era de gardă la școală. Stăbilescu cu ea să mă duc să o laud. Când ne apropiem de casă, spun mami: «De aici nu-ți dai seama de nimic, hai la Universitate!». Acolo, lume multă, se striga «Libertate!». Am strigat și noi, am strigat din suflet, dar cu teama că poate ne vede cineva, ne recunoaște cineva. Pe jos, era foarte multă apă: se trăse de tunurile de apă. Moment de panică: lumea fuge, se îmbrâneste. Plecăm și noi. Ora 23.00. O rafală de mitralieră sfîșie văzduhul. Dinspre Universitate se văd zburind gloanțele trasoare. Te înfioră: «Oare chiar se trage în lume!». Nu cred, se trage în sus ca să-ți împănăste! Dar uite că te uide răfale și nu se mai vede nimic...! Autras în el... Se așază pe nesimțite un nod în gît. Noaptea a fost un cosmar, numai răpătelile mitralierelor.

22 decembrie, dimineața. Plec la serviciu, luind-o prin Piața Rosetti — vitrine sparte —, cteșe pe un zid: «Nu plecăm acasă, morții nu ne lasă!». Văd transportoarele antilinate (T.A.B.-urile), văd o groază de soldați adunați în fața Teatrului Național. Mă uit la ei: niște copii, îmbrăcați în haină militară. Se aude o voce: «Mă, să nu tragi în popor! Mă, să nu tragi!». Bieții soldați, simteam că ei nu ar putea să tragă niciodată. Cobor cteva trepte ale pasajului de la Universitate. Calc într-o baltă de sînge. Lacrimile se adună gata să izbucească. Înghit nodul din gît. Ajung la serviciu. Se începe usa după mine. Aflu că în fața instituției au fost omorîți doi oameni. Elicopterele se învîrt deasupra zonei centrale a Bucureștiului. Aude vești că au plecat masiv muncitori de pe platformele industriale și se îndreaptă spre centru.

Nici nu mai știu exact în ce zile s-a petrecut totul. Știu că simbătă seara (23 decembrie) eram acasă, nu aveam stare, mă rugase mama să stau acasă pentru că se auzeau numai împușcături. Dar auzind a-
pelel A.S.E.-ului, i-am spus mamei: «Nu pot sta acasă! Când începe geala or să mă întrebă colegii: ce făceti tu, unde ai stat cînd not eram aici la facultate!». Am plecat la facultate, am stat acolo de simbătă noaptea pînă luni dimineața. Era apăsător gîndul că noi păzeam clădirea A.S.E.-ului, fără a avea totuși arme. Pentru a înlătura teama, ne-am organizat pentru apărarea clădirii. În nopțile acelea, i-am văzut pe colegii mei, colegile mele, care au luat foarte în serios problema apărării. Cureauă și tenacitatea neajutorat remarcabile. Duminică am aflat despre moartea unui prieten, împușcat la Televiziune cu gloanțe «dum-dum». Avea 21 ani!.

Chirurgie sub rafele gloanțelor

Malor doctor Vasile Cucul, Spitalul Militar, Timișoara: «Situația din Timișoara a fost diferită față de cea din București și din alte orașe ale țării. Am trăit perioada de început a revoluției populare, cînd nu se știa

situația tactică exactă, nu se cunoșteau exact beligeranții, datorită dezinformării și confuziei întretinute intenționat de către dictator, de oficialități și securiști. Ni se spunea că trebuie să ne apărăm spitalul, să ne baricadăm, să ne înarmăm, să asigurăm paza Spitalului Militar cu forțe interne. În plus, ne-au venit întărirea de la o unitate de grăniceri din Arad care să ne apere în exterior de atacul teroriștilor (infiltrați în rîndul demonstrațiilor). În această atmosferă de confuzie generală și de nesigurăntă ne-am transformat spitalul dintr-o unitate medicală într-o fortăreață, fiind în cartiruiți în spital încă din seara zilei de 15 decembrie, iar legăturile cu exteriorul fiind fragmentare și numai oficiale, de la eșaloanele superioare (Direcția Medicală și Comandamentul Diviziei din Timișoara). În această perioadă asistența medicală a fost redusă la maximum, fiind asigurată doar urgența de mare cale și chirurgicală pentru militari. O situație critică și de maximă confuzie a fost în seara și noaptea de 17 spre 18 decembrie, cînd trupele de securitate au tras în mulțimea de demonstrați, lăsînd multe victime într-un lac de sînge pe treptele și în fața Catedralei (morți care ulterior au fost strîși în mașini de către securitate și îngropați în locuri încă necunoscute, iar cei care au fost duși la morgă de către demonstrați au fost țurați peste noapte tot de securiști, și îngropați în locuri necunoscute, tocmă pentru a-și ascunde ororile săvîrșite).

În zilele ulterioare, au început să se limpezescă lucrurile și situația să ne devină din ce în ce mai clară, armata retrăgîndu-se în cazărni împreună cu tehnica militară, iar în 21 decembrie, la ora prînzului, fraternizînd cu demonstrații. Scăndările «Nu vrem violență», «Fără violență» și «Armata e cu noi» au fost edificatoare. În 22 decembrie, cînd s-a anunțat la radio că «trădătorul Milea» s-a sinucis, am înțeles cu toții, chiar și noi, chirurșii, care lucram în sala de operație, dar cu radioul deschis în permanență, că generalul Milea s-a opus dictatorului dejunădu-i intenția criminală de a da ordin ca armata să tragă în demonstrații pasnici și că nu s-a sinucis, ci a fost uels mișelește.

A urmat apoi altă perioadă cînd ciraclii plătiți ai tiranului încereau cu orice preț să destabilizeze situația, să terorizeze populația nevinovată, să tracă așezărilor militare și să atace unitățile militare și obiectivele economice și strategice (poșta, telefoanele, stația de radio, spitalele). Aveau arme sofisticate, cu lunetă și infraroșii, și ocheau în cap și în inimă. Bravii noștri militari au apărut cu vitejele obiectivele, chiar cu grele jertfe. Victimele terorismului — militari și civili —, cu plăgile cele mai diverse prin împușcare, au umplut spitalul. Asupra Spitalului Militar, aflat în centrul orașului, înconjurat de importante obiective economice, culturale și strategice (Centrul de calcul, Centromar, Comandamentul Diviziei, Sinagoga) se tragea din toate părțile zi și noapte. Datorită faptului că sălile de operație aveau geamuri mari de sticlă și teroriștii trăgeau din apartamente, din poduri și de pe acoperișurile clădirilor din jur, am luat decizia să operăm în hobiablocul operator, fiind apărați astfel de zidurile groase ale clădirii spitalului.

Printre multele cazuri rezolvate atunci sub șuierul gloanțelor rețin

pe cel al unui civil, pe nume Simion Ion, care conducînd spre casă o cunoștință, în apropierea Spitalului a fost împușcat în abdomen cu un glonț cu putere de distrucție. Acum este în afară de pericol. Un tînăr ofițer (locotenentul maior — acum avansat la gradul de căpitan), Gheorghe Constantin a fost rănit, în timp ce urmărea, împreună cu soldații, un grup de teroriști care încearau să pătrundă într-o grădiniță de pe Calea Lipovei și să ia ostateci copii. Alt militar — soldatul Budugan Manuel — a fost împușcat pe cînd apăra un obiectiv economic, glonte treceînd prin plămîni foarte aproape de inimă. A fost operat de urgență de către echipa chirurgicală și acum evoluează bine. Un alt tînăr ofițer, detașat de la o unitate din Vinu Mare, a fost rănit pe cînd urmărea teroriștii strecurăți pe un șantier de construcții.

Integru personal al spitalului a fost de veghe în aceste zile la căpătușul bolnavilor și răniților, făcîndu-și cu prisosință datoria nobilă de medic și militari, de patrioți!.

Mărturiile culese de:
Ioana URSU, Florentina
DOLGHIN, Ioan LĂCUSTĂ

Pentru o arhivă a Revoluției

Spațiul restrîns de care dispunem a determinat limitarea numărului interlocutorilor ale căror mărturii le-am publicat în aceste numere de revistă. Ne adresăm însă cu apelul către toți cititorii noștri tineri, către militari, către toți participanții la Revoluția din decembrie 1989, să ne trimită în continuare, pe adresa revistei *Magazin istoric*, crîmpeii lor de adevăr privind evenimentele pe care le-au trăit, la care au fost martori, să ne scrie despre tot ceea ce s-a întîmplat semnificativ pentru ei în acele zile, să ne povestească faptele de arme și de eroism, să amintească jertfele prietenilor și camarazilor lor de luptă. *Aceste mărturii-document vor alcătui arhiva istoriei Revoluției.*

Vă mulțumim dumneavoastră, celor ce ne-ați vorbit despre faptele dumneavoastră, și așteptăm cu încredere cuvîntul tuturor participanților la Revoluția din București și Timișoara, din Sibiu și Brașov, din Constanța și Galați, din întreaga țară. Scrieți-ne deci pe adresa: revista *Magazin istoric*, căsuța poștală 1-702, oficiul poștal nr. 1, București, România.

Revoluția și durata istorică

Revoluția care a răsturnat dictatura în țara noastră, la sfârșitul lui decembrie, ne-a dezvăluit brusc forțele profunde care pun în mișcare viața socială: aspirațiile spre dreptate, libertate, șanse egale, cu un rol determinant în lumea contemporană. Pe măsură ce ne distanțăm de zilele eroice în care tineretul a înfruntat gloanțele în numele purității și al demnității dobîndim posibilitatea de a înțelege cu un plus de claritate cum și de ce a fost declanșată revoluția din decembrie.

Primul fapt care se impune atenției este apariția și adîncirea unei falii între cercul puterii și membrii societății. Este ceea ce constatăm și în cazul revoluției engleze din secolul 17 și în cazul revoluțiilor americană și franceză, mai limpede parcă în cazul revoluției de la 1848 sau al revoluției ruse din octombrie 1917. Propunînd un program pe care societatea nu-l mai accepta, cercul puterii s-a refugiat într-o viziune înghețată, tot mai detașată de ceea ce se petrecea în lume. În al doilea rînd, această progresivă separare de interese, aspirații, atitudini a dizolvat „cultura comună” — acel ansamblu de idei și sentimente reflectate în opere și în fapte culturale care ține laolaltă pe membrii unei societăți. În momentul în care apar „microculturi” într-o societate, semnele unei restructurări pot fi depistate în viața cotidiană sau în cea de durată: în timp ce, de exemplu, cercul puterii organizează festivități care glorifică pe cei care conduc, alți grupuri din societate îndreaptă antenele televizoarelor spre țări străine sau își organizează serbările cu muzică și filme de altă inspirație. Coeziunea este, în aceste condiții, întemeiată pe alte realități culturale decît cele difuzate de cercul puterii.

Foarte grăitor este faptul că în jurul programului propus de cercul puterii nu s-a mai realizat o adesiune colectivă. Orice putere, scrie Bronislaw Baczko, se vede silită să facă față arbitrarului său și să-l domine reclamîndu-se de la o legitimitate. Această legitimitate propune colectivității o serie de imagini sintetice, capabile să satisfacă năzuințe și mari întrebări, precum: de unde venim, unde mergem, ce model de umanitate acceptăm. Or, atît imaginea trecutului, cît și cea a lumii și a omului ideal au fost simplificate pînă la rudiment de cercul puterii în anii dictaturii. Trecutul a devenit linear, fără nuanțe, fără contradicții, înfățișînd un șir de lupte „eroice” duse de voievozi care apăreau ca strămoși ai dictatorilor: accentul cădea pe bădălii, pe confruntări armate și nicidecum pe înfăptuiri culturale. Era sugerat faptul că eroismul apărea numai pe cîmpul de luptă și nu pe un mare santier, într-un atelier de pictură sau la masa de scris: istoria politică menținea atenția asupra cercului puterii, contribuind voit sau inconștient la glorificarea lui. Istoria simplificată care putea fi prezentată, într-un gen de „digest”. La spectacole insipide în care chipuri de voievozi prevesteau apariția noului Führer, impunea o metodă cît mai simplistă în nararea faptelor. De aici ostilitatea față de noile metode care

puteau turbura tabloulul convențional propus colectivității: istoria demografică, a cliimei, a igienei (cum să vorbim despre ciumă într-o lume care a fost mereu fericită?), a mentalităților (ce rost are să răscolim convingerile profunde sau să ascuțim spiritul critic?), a marginalilor sau a antropologiei au fost tolerate cu condiția să nu tulbure serbarea permanentă din jurul conducătorilor: Ceea ce nu a împiedicat Cercul de istoria mentalităților din cadrul Universității București să organizeze, în 1988, o amplă dezbatere despre „plictiseală”.

Convingerile și aspirațiile profunde au fost sistematic obturate de o propagandă agățăată doar de două chipuri. La o discuție cu un grup de parlamentari din Turcia, o persoană „oficială” declara că Partidul Comunist Român a făcut un pariu cu Biserica, întrucît i-a dat libertate deplină, dar știind că nu va avea ce să facă cu ea de vreme ce problemele religioase nu mai interesau decît pe „deficienții” mintali. Persoana aceasta oficială, care avea grijă să scoată toate ilustrațiile cu teme religioase din cărțile publicate în țara noastră, „uita”, în același timp, să adauge că frecventarea bisericilor nu era permisă tineretului și nici oamenilor maturi, salariați ai statului. Pariul era o cacialmă. Mai mult, s-a pretins că drepturile fundamentale ale omului au dobîndit un colorit special în țara noastră, datorită condițiilor locale sau „tradiției”: ca și cum românul avea inima în dreapta și creierul în stomac. Drepturile individului au fost înlocuite cu perorații despre „lupta” colectivă, mișcarea masei de anonimi care nu aveau ce face cu libertatea și dreptatea. Propaganda cercului puterii a intrat aici în conflict direct cu aspirațiile colective.

În sfîrșit, imaginea lumii s-a îngustat treptat pînă ce orice temă: de istorie universală, de pildă, nu mai putea fi abordată dacă nu era vorba și despre țara condusă de cei care cereau ca totul să se sfîrșească prin glorificarea lor. Împuținarea cărților cu teme de istorie universală s-a însoțit cu blocarea sistematică a dialogului internațional: România a început să iasă din circuitul de informații științifice și să fie ignorată de sintezele recente. În acest sens, efortul de recuperare va fi considerabil și de durată, deoarece munca intelectuală are nevoie de timp pentru a da roade.

Analiza imaginilor false și a argumentelor voit eronate sugerează faptul că revoluția este, în primul rînd, o întoarcere la adevăr, o revenire la firesc, o recucerire a dimensiunilor profunde ale omului. Revoluția nu este o proiectare în visare sau în utopie, cum au încercat să ne convingă ideologii lipsiți de cultură sau exaltați iresponsabili: revoluția este o revenire la convingerile profunde și o voință de a înfăptui o lume nouă în care să nu mai apară aberațiile trecutului. Revoluția se întemeiază, aparent paradoxal, pe durată, atunci cînd izbîndește. De aceea revoluția noastră a fost făcută de tineri în numele adevărului și al dreptății, mereu același. ■

Alexandru DUȚU

Mărturii contra dictaturii ceaușiste

UN INTERVIU AL POETULUI MIRCEA DINESCU ÎN ZIARUL FRANCEZ „LIBÉRATION”*

Cum se simte un intelectual într-un stat de dictatură a proletariatului?

Acum vreo 20 de ani circula la noi un banc despre experiența făcută în socialism cu șoricelul intelectual, șoricelul muncitor și șoricelul țăran. Ținuți în condiții identice de laborator și cercetați după o vreme s-a constatat că șoricelul țăran și cel muncitor se impliniseră și dădeau semne de optimism, în timp ce intelectualul părea slăbănog și nevrinos. Întrebat dacă lui i s-a dat cumva mai puțină hrană decât celorlalți a răspuns: mi s-a dat

* Interviu a fost luat de Gilles Schiller și publicat în *Liberation*, 17 martie 1989, pp. 32-33; reproduis în vol. Mircea Dinescu, *Moartea citește ziarul*, Amsterdam, 1989 (*International Journal of Romanian Studies*, vol. 7/1989, nr. 16, pp. 69-76). O nouă ediție a volumului se află în pregătire la Editura Cartea Românească, careia îi mulțumim pentru permisiunea de a reproduce acest text.

În prefața volumului, prof. Sorin Alexandrescu consemnează, între altele: „În 1988 Mircea Dinescu trece Rubiconul, părăsește rezervăta eticului și a ficțiunii și intră în lumea politicului. Declarațiile de la Radio Moscova și de la congresul de la Berlin sînt acțiuni, fapte politice și nu literare [...] În 1989, Mircea Dinescu devine un dizident. Scrisorile și interviurile publicate aici (volumul conține, pe lângă poezii și texte publicistice) arată rapidă radicalizare a poetului în 1988 și 1989. Elue due la o creștere a represiei, dar și la proteste publice împotriva ei în România și în Occident. Mircea Dinescu devine un caz și, alături de Doina Cornea, un simbol al rezistenței. [...] Pe 14 martie [1989] Dinescu este concediat din redacția *României literare* pentru motivul că ar întreține relații prietenești cu ambasade occidentale fără acordul prealabil al Uniunii. [...] 17 martie: *Libération* publică un interviu luat lui Dinescu un rechizitoriu al sistemului din România. Autorul este pedepsit cu arest la domiciliu, izolat complet de lumea exterioară. Se produce însă un fapt neașteptat: mai mulți scriitori de vază ai României scriu pe 9 aprilie președintelui Uniunii o scrisoare în care îi cer să apere pe colegii lor comuni. Autorilor scrisorii li se retrage dreptul de publicare. 10 aprilie: peste 60 de scriitori români în exil se declară solidari cu Dinescu și cu ceilalți scriitori români protestatari. Cîrind după aceea, urmează o scrisoare asemănătoare semnată de mari nume din literatura franceză. 21 aprilie: poeme de Dinescu sînt publicate în Basarabia. 2 mai: ambasadorul Marii Britanii protestează împotriva interdicției de a-1 vizita pe Dinescu acasă. 21 iunie: Dinescu primește premiul festivalului internațional de poezie de la Rotterdam”.

la fel, numai că mie din cînd în cînd mi se arată pisica.

Ei bine, la această oră situația s-a democratizat; pisica li se arată tuturor.

Alergia la intelectuali nu mai e la modă. Prin 1950 cine purta pălărie era etichetat drept burghez și risca să fie trimis la reeducare. Conform dialecticii marxiste lucrurile au evoluat și așa cum în România nu se mai poartă cafeaua ci „înlocuitorii” de cafea, astfel au apărut și înlocuitorii de intelectuali. Complexele de odinioară s-au transformat în complexe de superioritate: acum „tovarășii” au colecții de pălării englezești, colecții de doctorate, colecții de diplome universitare și sînt mai docti în istoria fotbalului decît în marxismul pe care-l propovăduiesc. Mulți dintre acești colecționari își inchipuie că *Manifestul Partidului Comunist* al lui Marx era un soi de foaie clandestină pe care bărbosul o lipea noaptea pe ziduri. Fiind specialiști în toate domeniile noii *iluministi* dau sfaturi țăranilor cum să țină sapa, le explică muncitorilor la ce cap trebuie bătut cuiul și îi învață pe scriitori să scrie de la stînga la dreapta.

Și în timpul ăsta adevărații intelectuali stau pe margine paralizați de șocul stupefiantei substituiri.

Dacă nu sînt atît de sigur că luptînd pentru socialism proletariatul n-a avut de pierdut decît lanțurile, în schimb n-am nici o îndoială că intelectualitatea și le-a cîștigat cu vîrf și îndesat.

Se vorbește de o anumită somnolență a intelectualității în țara dumneavoastră. Cum se explică ea?

Fiind condiții optime pentru hibernare se hibernează profesional în toate domeniile. N-ar fi de mirare dacă într-o bună zi ar aparea la mica publicitate următorul anunț: „Pierdut Academia română pe Calea Victoriei, găsitorului bună recompensă”. Din 1969 nu

s-au mai primit noi membri în Academia R.S.R., cu două mici excepții (nu spun cine, persoane importante!). În 20 de ani aproape jumătate dintre nemuritorii s-au dus să moară puțin. Restul s-au cam retras pe la casele lor și-și pun galoși numai de două ori pe an, la ședințe festive. Uniunea Scriitorilor lucrează în ilegalitate. Ultima Conferință națională a scriitorilor a avut loc în anul 1981 deși statutul ei specifică obligativitatea întrunirii majorității scriitorilor din patru în patru ani, pentru alegerea prin vot secret a unei noi conduceri. Dar dacă scriitorii profesioniști n-au voie să se întrunească, în schimb poeții țărani amatori sînt adunați anual să joace sirba în căruța Cîntării României, apretati și telegenici, spre a se demonstra că amatorismul a devenit cheia de boltă a acestei epoci. În 1981 Uniunea noastră avea o mie trei sute de membri. Acum numărul lor e aproximativ o mie: cam 150 au emigrat și 150 au răposat. Situație cu atât mai dramatică, cu cît primirea de noi membri a fost stopată, tinerele speranțe îmbătrînind la poarta Uniunii Scriitorilor. Cenzura, „desființată” de secretarul general al partidului într-un moment de euforie, s-a transformat, prin decapitare, într-un balaur cu trei capete, fiind astăzi mai vigilență și mai hulpavă ca oricînd. Dialogurile scriitorilor români cu colegii de breaslă din alte țări sînt permise numai într-o cameră special amenajată la sediul Uniunii, poreclită de noi camera Philips. Bursele oferite Uniunii noastre de forurile internaționale sînt respinse în bloc, ca un pericol de contaminare a scriitorilor cu ideologii străine. Schimburile tradiționale între scriitori, inclusiv cu Uniuni din țări socialiste, s-au redus la minimum. Și atunci sigur se poate vorbi de o somnolență a acestor instituții. La rîndul lor, Cinematografia, Televiziunea, Presa gătesc toate după un retetar unic, oferind marelui public aceeași porție de demagogie zilnic reîncălzită. Conducătorii politici nu vor să știe că zările sînt bune numai la împachetat și că pătura de antene de deasupra Bucureștiului e îndreptată spre Sofia și Moscova. Biblioteca din Alexandria nu pare să fie o obsesie a pompierilor. Pompierii culturali incalzmați în Ministerul culturii n-au decît o singură obsesie: salvarea propriilor scaune. Drept pentru care sînt gata să stîrpească orice scintile de liberalism, stopînd cărțile adevărate și scenariile de film autentice, îngroziti de ideea că firescul s-ar putea reinstaura în viața cotidiană.

De ce nu se reacționează la toate acestea?

Lașitatea a fost, într-un anume fel, instituționalizată. În numele persoanelor particulare vorbesc instituțiile prin conducătorii oficiali, mari specialiști în trecerea realității. Opinia particulară a fost abolită. Orice tentativă de rostire a adevărurilor neplăcute

(căci adevărurile plăcute au migrat în țările calde) e socotită drept erezie și sancționată prompt. Răpactul uluitor că pînă și neutra Elveție a reacționat la planurile de demolare a citorva mii de sate nu scuteste inteligenția românească de un gest asemănător. Tăcerea noastră de pînă acum probează motivații diverse, subsumate totuși unui sentiment general de paralizie și frică. Constituția țării, citită astăzi, pare o poveste ireală, desprinsă din cele o mie și una de nopți ale Șeherezadei, fiindcă drepturile fundamentale ale omului nu numai că nu au viză de ședere în România, dar înseși organele menite să le aperse, justiția și presa, nemaivorbind de poliție și securitate, s-au transformat în instrumente de intimidat și terorizat populația. Ieșirea din neutralitate a românilor comportă riscuri de care un elvetian e scutit, exprimarea liberă a opiniilor fiind considerată un gest de trădare a patriei, iar simpla conversație cu un cetățean străin — etichetată drept spionaj. De aici provin revolta mută a străzii, apatia nespecifică acestui popor sudic, vestit cîndva prin exuberanța și umorul cu care își îndulcea existența.

Există o soluție pentru criza ce-a cuprins România?

Pare curios, dar stalinismul a priit cel mai bine socialismului, fiindcă omul era desființat ca personalitate de sine stătătoare și se putea lucra cu el în turmă, mult mai rentabil și mai eficient. Vreți să știți secretul piramidelor cu care-și bat capul de atîta amar de vreme istoricii, arhitecții, matematicienii? Ei bine: s-a dat ordin să fie construite. Și ordinul s-a executat. Atita tot. Există și pe atunci un soi de socialism de cazarmă, numai că se numea altfel. Stalinismul a dat o replică pe măsura sclavagismului: au murit oameni de foame și mizerie, generații întregi au avut parte de o copilărie alienată, s-au călcat în picioare demnități și conștiințe, au fost împușcați inocenții și geniile, s-au sinucis artiștii — prețul fiind fabricarea bombelor atomice, ridicarea barajelor de hidrocentrală, săparea unor canale în deșert, mutarea dealurilor la cîmpie și toate acestea fiindcă Tătuca a ordonat și ordinul s-a executat.

Convalescența socialismului după viroza stalinistă, adică tentativele de revenire la normalitate, care se manifestă în citeva țări vecine, n-au cum să placă stalinistilor de profesie, care vād un pericol și o ineficiență de tip burghez în faptul că oamenii nu mai vor să lucreze ca vitele, că au pretenții la syndicate independente, că vor haine mai viu colorate, simbetele libere și dreptul de a spune Nu, atunci cînd chiar trebuie spus Nu. Polemizînd cu Geneva, conducătorii Partidului au proiectat nu de mult apariția unui om de „tip nou” pe teritoriul României, numai că din păcate majoritatea covîrșitoare a populației e alcătuită din oameni de „tip vechi”, sensibili încă la foame și frig și incapabili să facă față condițiilor austere și gla-

ciale de laborator, necesare intrupării acestui „homo ceauștistic” îngrășat cu ideologie și costumat în retorica grosieră a propagandei de partid.

Redescoperirea de către conducător a simțurilor pierdute: simțul măsurii și simțul realității, precum și renunțarea la misticismul de partid — iată o soluție pentru ca lumina să se întoarcă pe chipurile oamenilor de tip vechi ce se vor încă locuitori ai bătrânei Europe.

Se vorbește tot mai des despre o casă comună a Europei. Ce părere aveți despre asta?

Cînd la Paris ca și în îndepărtata Moscova arhitecții politici schitează o eventuală casă comună a Europei, putem paria de pe acum că aceste case îi va lipsi cu siguranță una dintre ferestre: România. În locul prezumtivei ferestre vă veți izbi de zidul în spatele căruia 23 de milioane de locuitori așteaptă nedumeriți momentul alipirii oficiale la un nou continent. Dacă revoluționarii de la 1848 conversau franțuzește, dacă după o sută de ani cei care au pus la cale abdicarea regelui Mihai o rupeau binîșor pe rusește, se pare că a sosit clipa unei noi coterii dialectale: limba română cu accent nord-coreean. Dacă socotim că o scrisoare trimisă din Paris ajunge la București, în mina destinatarului, gata citită, după 45 de zile (atunci cînd ajunge) — e cazul să ne întrebăm: ne mai aflăm oare în Europa?

România despre care se spunea pe vremuri că e o insulă de latinism într-o mare slavă, a devenit într-adevăr o insulă în toată puterea cuvîntului, dar de data aceasta situată nu într-o geografie lingvistică ci într-una existențială. O insulă scaldată de jur împrejur de valurile neliniștite ale reformismului politic, cu băștinași dornici să guste măcar o picătură din miraculosul elixir cu etichetă de perestroika și glasnost, capabil, pare-se, să învie cadavrul socialismului, dar de care sînt păziți cu strășnicie, cum eram pe vremea copilăriei fericiți de diabolicul Coca-cola, prezentat drept drog american. România e de fapt o insulă pe uscat, intrupare perfectă a bulversantului antagonism dintre politică și geografie, căci ruperea României din contextul european și cuplarea ei la carul părăsit al revoluției culturale maiste, precum și la noile formule de fa-raonism nord-coreean, demonstrează pe deplin ideea că hărțile lumii sînt depășite de realitate, că nu mai e valabilă sintagma „spune-mi cu cine te învecinezi, ca să-ți spun cine ești”, căci imaginația terifiantă a puterii poate înălța peste noapte un zid mai serios decît cel berlinez între români și lumea civilizată, poate demola un oraș de tradiție europeană spre a se fuduli apoi cu plăcintele de beton ale unor pagode totaliste, poate otrăvi aerul, apa și pămîntul prin pîrjolul unor gigantice combinate chimice, pentru ca în sfîrșit să recunoaștem, după aproape o jumătate de secol de avînt socialist, că am căpătat ceva din paloarea asiatică: copii gâlbejiți

de subnutriție, părinți cu ochii micșorați de ură și de disperare.

Este Gorbaciov o speranță pentru România?

Românii au privit întotdeauna cu teamă spre răsărit, sentiment explicabil istoric la un popor aflat la marginea unui imperiu. Stalinismul apoi n-a fost importat din Honolulul ci din hambarele cu ideologie de la Kremlin. Colectivizarea forțată și celebrul Canal, în care intelectualitatea și-a săpat propriul mormînt — iată numai două fructe exotice care au strepezit dinții românilor pentru multă vreme.

Ani de zile ni s-a spus, mai pe șoptite, mai pe ocolite, că sistemul din România s-ar liberaliza, dar nu poate din cauza „ursului din răsărit”. Și populația a crezut. „Trupele sovietice fac manevre la granițele României” — aceasta este fraza pe care ne-o cîntau oficialitățile la ureche, ori de cîte ori încercam să ne mișcăm puțin. Apărîția lui Gorbaciov cu uluitoarele sale reforme a scos la lumină faptul că pretextul bau-bau-ului moscovit convenea de minune conducătorilor dogmatici din celelalte țări socialiste, pentru ținerea în friu a oricărei opoziții și conservarea propriului lor stalinism. Nu știu dacă Gorbaciov e sau nu considerat un țar bun de către popoarele de dincolo de Prut, dar pentru milioane de oameni care au tăcut în umilință zeci de ani în Polonia, Ungaria, Bulgaria, Cehoslovacia, R.D. Germană și România, el este un vestitor de bine, un mesia al socialismului cu chip uman. Dacă va ține cont de teoria acelui fizician care spunea că un ou nu fierbe în zece tone de apă caldă ci într-un ibric cu apă clocotită, adică va avea curajul să-și ducă pînă la capăt ardenta sa viziune asupra istoriei, vom vedea lumi renăscînd, oameni reinviind.

Revolta de la Brașov de pe 15 noiembrie 1987 nu a fost urmată de vreun efect. De ce?

„Ai grijă să nu te calce vreo mașină”, „Gîndește-te că ai copii”, „Vezi să nu fii zvîrlit peste graniță!” — acestea sînt expresiile pe care cei mai buni prieteni ți le oferă ca variantă la ideea de a trimite un simplu memoriu oficialităților în legătură cu situația dezastruoasă a culturii. Un venerabil prozator, autorul unor romane de o invidiabilă popularitate, la invitația de a fi pârtaș la un asemenea memoriu a răspuns transfigurat: „L-aș semna cu dragă inimă dar la anii mei mie teamă că n-am să rezist la bătaie în beciurile poliției”. De ce un artist de optzeci de ani își poate imagina o asemenea sinistrală consecință nu într-o țară fascistă ci într-una socialistă? Îmi puteți răspunde dumneavoastră? De ce cîteva milioane de oameni au ajuns să vorbească în șoaptă în propriile lor case?

Puține popoare au vocație de martiri. După Brașov s-a lansat zvonul că inițiatorii revoltei ar fi fost iradiati. Cine poate ști? Presa a tăcut. Justiția nu e legată numai la ochi ci și la gură. Frica de moarte e mai de-

grabă omenească decît animalică. Chiar și în Occident circula nu demult șlagărul: „Mai bine roșu decît mort”. Noi sîntem frați cu Iona aici, în burta tovarășului Chit și nimeni nu are dreptul să ne judece din afară. Într-o țară în care nici morții din cimitir nu pot fi siguri de poziția lor, fiind anual comasați și organizați, ar trebui să vă închipuiți că viii sînt cercetați și ținuți sub un control ceva mai sever...

M-am întrebat totuși de ce tac artiștii? Pe aceste meleaguri n-au prea existat fanatici sau sinucigași. Chiar și poeții au fost familisti și gospodari, ce-i drept într-o perioadă cînd, în plină monarhie, puteau să scrie liniștiți articole sau versuri antimonarhice. Se mai întîmplă însă ca unii dintre noi să fim pozitivi și curajoși în vremuri bune și să ne cuprindă lășitatea și ticăloșia cînd și vremurile s-au ticăloșit. Oamenii s-au obișnuit să vegheze în așteptarea dărîmării statuiilor fiindcă asta a cam fost și continuă să fie socialismul: o continuă dărîmarea de statui. Prin anii '50 s-a aruncat în aer statuia principelui Carol, întemeietorul României moderne, capodopera a sculptorului Mestrovici, prin '58 a dispărut într-o noapte uriașa statuie a lui Stalin, prin '68 s-au topit busturile lui Gheorghiu Dej, prin '70 Vasile Roaită, eroul tinerilor comuniști, a fost și el scos din parcurile publice fiindcă s-a descoperit în arhive că figura pe stălele de plată ale poliției. În România se pare că există multă marmură dar și multă, foarte multă răbdare.

Ce ați face dacă într-o bună zi Ceaușescu ar dispărea?

Așa ceva e imposibil. Nu poate dispărea deodată Domnia Sa e nemuritor.

Considerați exilul o soluție salvatoare pentru un artist din România?

Materia primă a artistului e libertatea. Și nu știu cum se face dar criza petrolului, a energiei, precum și a altor produse de larg consum a atras după sine și criza de libertate.

Scriitorul a început să fie considerat din principiu un delicvent care trebuie să-și declare anual mașina de scris la poliție, să raporteze ce-a discutat cu colegul dintr-o țară vecină, să-și dea manuscrisele la studiu unor comisii calificate în citirea printre rînduri, sau să-și întîlnească proprii cititori numai cu aprobări speciale. Luarea amprentelor mai lipsește, să fie cazierul complet.

Nevroza colectivă ce a cuprins populația face ravagii în rîndul artiștilor, marginalizați, umiliți, împinși spre duplicitate, condamnați la o sinucidere lentă.

În România adevărul umblă, cum se spune, cu capul spart — dar scriitorii nu mai pot fi numiți chirurghi ai realității, fiind transferați la secțiile de cosmetică ale Puterii, întru împopotonarea Urîtului, întru fardarea Minciunii, întru proslăvirea Mediocrității. Complexele specialiștilor în compromisuri s-au reactivat, devenind agresive la adresa celor ce se dis-

tanțează de corul lăudătorilor plătiți. Pentru supraviețuire nu există decît două soluții — acceptarea unei vieți de privațiuni la umbra unor prezumtive manuscrise de sertar sau emigrarea. Exilul exterior e cel mai adesea ultima consecință a exilului interior. Nimic mai tragic însă ca depopularea spațiului românesc de proprii artiști care au fost și sînt sarea acestui pămînt.

Ce credeți despre acei oameni, unguri sau nu, care părădesc țara de cîteva luni încoace?

Nu există discurs prezidențial în care cuvîntul fericire să nu fie pomenit și răspomenit. Ori e deajuns să privești membrii guvernului român veșnic îmbufnați și mohoriți, neatinși de adierea acestui cuvînt, pînă la oamenii simpli dintr-o gară, cu aerul lor neliniștit și preocupat, cu sacii lor burdușiți cu pîini, cu îmbrăcămintea lor cenușie ce exprimă atît de bine stările sufletești prin care trec, sau călătoriile încordați din autobuze, sau pietonii măcinați de gînduri ascunse — pentru a trage concluzia că poporul român nu este totuși un popor fericit. Asistăm parcă, de douăzeci de ani, la un film mut în care cîteva milioane de figuranți interpretează roluri pentru care nu au nici o vocație. Noi nu sîntem nordici, la noi se ridea din toată inima, ba chiar eram acuzați de „balcanism”, fiindcă am cheltuit prea mult simț al umorului, uneori pe lucruri tragice. Zîmbetul însă a ajuns marfă rară în România.

O ambianță mediteraneană făcuse posibilă coexistența românilor cu maghiarii, evreii, germanii, sîrbii sau țigani. Această ambianță din păcate s-a evaporat. Omogenizarea forțată nu poate provoca decît tragedii și dezastre. Nu cu metafore-slogan de genul: „În România se vorbește o singură limbă — limba muncii” poți rezolva neliniștile naționalităților conlocuitoare legate de conservarea limbii materne în familie, în biserică sau în școli. Zgîndărirea în presa cotidiană a vechilor răni istorice legate de conviețuirea în comun nu vindecă ci mai degrabă catalizează resentimentele.

Tocmai faptul că alături de români populațiile maghiare și germane și-au păstrat nealterate propriile vaduri și culoarea specifică într-o înmănunchiere armonioasă a diverselor structuri, vocații și temperamente — dă o mireasmă de simburale la Europei acestui teritoriu cuprins între Dunăre și Carpați. Golirea satelor șvăbești și ungurești, exodul evreilor îmi par lucruri la fel de alarmante pentru marea acestor țări ca și golirea satelor românești sau emigrarea românilor.

Vîntul naționalismului usucă tot ce întîlnește în cale. Dincolo de țopăiala și kitch-ul folclorizant al festivalului național *Cîntarea României* se ascund dramele reale ale culturii române: faptul că operele clasicele noastre nu apar încă în ediții complete, că profesorii de limba română au devenit specialiști în culesul porumbului, că vechi monumente de artă, biserici înălțate de voievozi pămînteni sînt

(Continuare în p. 32)

Protestul unor oameni de știință și cultură contra dărîmării monumentelor istorice și de artă

Cum precizăm în extrasele din lucrarea d-nului profesor Dinu. C. Giurescu, *The Razing of Romania's Past (Raderea trecutului României)*, publicată în ediția specială de la finele lui decembrie 1989 în numărul din ianuarie 1990 al noii serii a Magazinului istoric, campania de distrugere a patrimoniului istoric, cultural și religios al țării, declanșată și aplicată cu perseverență diabolică de dictatura ceaușistă, a determinat o seamă de reacții și luări de poziție din partea unor reprezentanți de frunte ai vieții noastre cultural-științifice: arhitecți, istorici de artă, arheologi ș.a. Dintre memoriile și protestele amintite reproducem textul memoriului întocmit de prof. dr. arh. Grigore Ionescu, Dinu C. Giurescu, Răzvan Theodorescu, Vasile Drăguț și Virgil Cândea și înaintat la 21 octombrie 1985 secretarului de atunci al C.C. al P.C.R. cu probleme de propagandă, Petru Enache. Este de prisos să mai spunem că memoriul a rămas fără răspuns ca atâtea și atâtea alte proteste, direct sau mai puțin direct exprimate.

„În lunile decembrie 1984 și ianuarie 1985, ICARL-Bereeni, interpretînd probabil erăbit dispozițiunile primite, a început dărîmarea complexului arhitectonic de la Văcărești. Între altele au fost distruse cele 3 turle ale ctitoriei și s-a aruncat molozul rezultat în interiorul monumentului, lăsînd astfel ca ninsorea și ploaia să cadă fără opreliște asupra picturilor murale.

În urma repetatelor întîmpinări scrise și orale adresate conducerii de partid și de stat de către specialiști din diferite sectoare, operațiunile de demolare au fost temporar oprite.

Faptele din ultimele luni arată că nu s-a renunțat totuși la distrugerea acestui monument istoric și de artă, întrucît:

a) În intervalul ianuarie-octombrie 1985 nu s-a luat nici o măsură de protejare; prin golurile create artificial și voit, în urma dărîmării celor trei turle, apa ploilor pătrunde nestingherit și atacă un ansamblu de pictură de o excepțională valoare istorică și artistică, unul din cele mai vaste din aceste părți ale continentului.

b) Încă din vara anului 1985 specialiștii monumentaliști au primit dispoziția să scoată din perete picturile scootite reprezentative.

c) Cu cîteva zile în urmă, organe ale consiliului popular municipal București au făcut demersuri pentru scoaterea coloanelor sculptate din interiorul ctitoriei.

d) În săptămîna dintre 14 și 19 octombrie, conducerea consiliului popular municipal a comunicat echipei care lucrează la decaparea picturilor murale să-și încheie operațiunile cel mai tîrziu la 30 octombrie, deoarece, la această dată, va începe dărîmarea construcțiilor existente.

Ansamblul de la Văcărești este o creație arhitectonică și de artă de prim rang și care încheie șirul marilor lăcașuri volvevodale început în secolele XIV și XV prin ctitoriile de la Curtea de Argeș, Tirgoviste și Putna. Asupra valorii

de excepție a Văcăreștilor s-au pronunțat personalități reprezentative ale istoriei și istoriei de artă românești: Nicolae Iorga, Constantin C. Giurescu, N. Ghika-Budești...

Recent, în pictura murală a fost descoperită stema dublă a Țării Românești și a Moldovei. Așezată chiar în centrul monumentului, această dublă stemă atestă, în anii '20 ai secolului al XVIII-lea, legăturile organice dintre cele două Principate române, cît și ideea continuității statale. Recenta descoperire se adaugă celorlalte elemente de arhitectură, sculptură și pictură care fac din acest monument unul din cele mai importante în întreaga artă sud-est europeană.

Distrugerea acestui monument înseamnă o pierdere ireparabilă pentru cultură și creația românească, înseamnă o știrbire gravă adusă istoriei și identității noastre naționale. O astfel de distrugere apare cu atît mai inexplicabilă și de o extremă gravitate cu cît, în ultima perioadă, s-au înmulțit încercările de a se contesta identitatea națională a românilor și aportul lor la istoria europeană. Or, tocmai complexe arhitectonice de felul Văcăreștilor arată cu prisosință conștiința independenței, a continuității și a creației statale românești. Într-o vreme în care restul popoarelor Europii Sud-Estice se aflau sub o dominație străină ce nu le permitea edificarea unor asemenea monumente reprezentative.

Dată fiind răspunderea ce ne revine în mod imperativ ca istorici și istorici ai culturii românești, ca membri ai Comisiei Centrale de Stat a Patrimoniului Cultural Național, subsemnații vă adresăm un apel solemn de a se opri de îndată dărîmarea complexului arhitectonic de la Văcărești și de a se trece neîntîrziat la restaurarea întregului ansamblu. Precizăm că există toate condițiile pe bază ca restaurarea să poată fi efectuată în mod deplin,

„București, 21 octombrie 1985”

O CELEBRĂ BISERICĂ, CE NU MAI ESTE: „SFÎNTA VINERI”

Printre profundele mîhniri produse de tiranie sufletului de român și de creștin a fost și acela al demolării bisericii „Sfînta Vineri-Hereasca” și complexului muzeal al acesteia. De fapt, locașul respectiv a fost ultima jertfă din Capitală — a 25-a — a nelegiurii distrugerii patrimoniului creștin-național.

Biserica Sfînta Vineri din Capitală a avut o istorie aparte, așa cum are fiecare sanctuar închinat binelui, frumuseții și adevărului. Locașul a avut mai multe etape de construcție, refaceri și restaurări, unele știte, altele intrate în anonimat. Biserica, așa cum arăta și cum o știau toți credincioșii din țară și din străinătate, era refăcută, după cutremurul din 1977, din inițiativa inimosului tânăr preot Gheorghe Bogdan.

Cunoscută — mai ales — sub numele: *Sfînta Vineri-Hereasca*, biserica cu hramul „Cuvioasa Paraschiva”, era așezată la în crucișarea Uliței „Sf. Vineri” — azi Lăpușna — și Calea Călărașilor. Locașul a fost ridicat între 1641 și 1645 pe o veche temelie — biserică de enorie, sau, mai de grabă, un schit — în vremea lui Matei Basarab (1632-1654), de către Nicolae vel aga, de unde și numele de „Aganita” purtat pînă în jurul anului 1749. După numele ctitorilor, rămase în datina pomenirii, biserica a primit ocrotirea Elinei (Elena-Doamna), soția voievodului Matei Basarab și a fratelui acesteia Udriște Năsturel-Herăscu.

Schitul sau bisericuța de la izvor (sec. XIII-XIV?) pe

temelia căreia s-a ridicat noul locaș, avea hramul „Cuvioasa Paraschiva”. Probabil aici Mircea cel Bătrîn (1386-1418) a adus moaștele celor două sfinte române (Cuvioasa Paraschiva, † 1050 și Sfînta Filofteia, † sec. XIII) din sudul Dunării după desființarea Patriarhiei de Tîrnovo (1393). Însuși arhimandritul Grigore Țâmbac a însoțit relicvele sfinte. El a plecat la Neamț, ajungînd stareț și apoi la Kiev, unde a fost ridicat la treapta de mitropolit. El a introdus în mineiul slavon slujba Cuvioasei (Piatnița-Sf. Vineri-postitoarea). Nu este exclus ca moaștele să fi fost ocrotite, o vreme, și la Silistra, unde Mircea era, cum o spunea în hrisov „... al Dîrstorului stăpînitor...” și unde se află și astăzi biserica „Sfîntei Paraschiva”. După înfringerea cruciadei de la Nicopole (1396), aceste moaște au fost dăruite de Bayazid prințesei Anghelina a Serbiei, ajungînd ulterior din nou la Constantinopol.

În 1641, Vasile Lupu al Moldovei, care fusese născut în sudul Dunării, le-a readus pe pămînt românesc, în ctitoria sa „Sfinții Trei Ierarhi” din Iași. În cinstea acestui eveniment s-a ridicat și ctitoria Herăștilor din București. În sec. XVIII, protectorii locașului au devenit, prin hrisovul lui Grigore Ghica din 1735, boierii Băleni. Ei au adăugat noi clădiri și chilii pentru sărmani și bolnavi. Arhiepiscopul Ioanichie (Stratonichias), cu ajutorul enoriașilor parohiei, a reconstruit biserica, în 1839, la dimensiuni deosebite. Noul ctitor a așezat icoana Sf. Paraschiva în timpla bisericii. În

același timp s-au ridicat noi clădiri în care, pe lângă spital, a fost organizată infirmeria brutărie pentru populația orașului. Însuși Anton Pann a înființat aici o școală de cîntări și o mică librărie.

Ultimul ctitor al familiei Năsturelilor, generalul Constantin Năsturel-Herăscu (1798-1874), „din neam vechi de Romani”, cum se scrisese pe blazonul familiei sale, a refăcut incinta cu „Marele azil”, a consolidat biserica și clopotnița, aducînd osemintele strămoșilor săi ardeleni de la 1370 și pînă la el, depunîndu-le în mausoleul respectiv. Participant la Revoluția din 1848 și aflat în primele rînduri ale Unirii Principatelor, 1859, el a fost în mare cinste în vremea lui Alexandru Ioan Cuza și a domnitorului Carol I. Constantin Herăscu a răposat în 1874 și a fost introdus în cripta familiei din biserică. Chipul său a strălucit în tabloul votiv al ctitorilor în partea dreaptă pînă în ziua apocaliptică de vineri, 19 iunie 1987.

În timpul războiului pentru independență (1877-1878) Sfînta Vineri a ajutat răniții armatei române, iar chiliile și azilul de pe lângă ea au adăpostit pe cei în suferință și apoi văduvele și orfanii. Pentru toate aceste acte de caritate și iubire de patrie a slujitorilor, epitropilor și enoriașilor, între 1882-1890 regele Carol I, regina Elisabeta, prințul Ferdinand, mitropolitul-primat Iosif Gheorghian au dispus refacerea încăperilor clădirii, mărind capacitatea și amenajînd cimitirul alăturat.

În 1896 s-a consolidat biserica, prin ridicarea a șase coloane de susținere în interior. S-a construit, în 1897, încă o clădire pentru femei sărace și personalul ajutător al complexului. Și pentru că venea multă lume la biserică, din toată țara, în 1903, s-au ridicat, în spatele azilului, încă patru clădiri și separat o infirmerie pentru „străini, oste niți și împovărați care au trebuință de mila și ajutorul lui Dumnezeu și mijlocirea Cuvioasei Paraschiva...”. De asemenea, s-a amenajat o cameră pentru cor, o orgă etc.

În anii primului război mondial, biserica și întregul complex al Sfintei Vineri au fost puse în serviciul armatei și Crucii Roșii. Între cele două războaie, însuși Nicolae Iorga s-a ocupat în diferite lucrări de acest locaș, iar pictorul Belizarie a zugrăvit întreaga biserică.

Cutremurul din 1940 a afectat grav biserica și incinta. Sfânta Vineri ajunsese în ruină, ca toată țara. În timpul războiului, Epitropia bisericii aproape s-a desființat. La neglijență, s-a adăugat dărâmarea clopotniței bisericii, pentru „a se face o stație de tramvai”! Patriarhul Justinian a inițiat reparații capitale, dar cutremurul din 1977 a distrus începutul cel bun.

Misiunea grea de a reface complexul istoric-bisericesc a fost preluată de preotul Gheorghe Bogdan, care a reușit să consolideze totul cu răbdare, cu pricepere, cu insistență și cu mari riscuri. Pictura a fost refăcută și completată de arhitectul-pictor Cristian Samoilă. S-a reparat și întregit catapeteasma și mobilierul, s-au consolidat clădirile incintei, s-au spălat icoanele și candelerele, s-a introdus încălzire centrală, s-a organizat asistența religioasă și s-a constituit corul bisericii. Numeroase icoane bisericești, vase liturgice lucrate în țară sau în străinătate, cărți de cult, lucrări sau manuscrise pe diferite teme, în limba română sau

O împundătoare construcție a Bucureștilor; Biserica Sf. Vineri-Herăscu
Vedere interioară a edificiului
16 iunie 1987. Bulldozer și utilaje
gata să intre în acțiune pentru dărâ-
marea monumentului

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● I. Dumitriu-Snagov — LE SAINT-SIEGE ET LA ROUMANIE MODERNE. 1866-1914.

Roma, Editrice Pontificia Universita Gregoriana, 1989, 1027 pp.: o carte sosită la redacție și pe care, până la 22 decembrie 1989, nu am fi putut să o prezentăm. Lucrarea face parte din colecția *Miscellanea Historiae Pontificiae*, vol. 57, editată de Facultatea de istorie ecleziastică a Universității Pontificale Gregorienne. Este un al doilea volum, ce îl continuă pe primul, cu același titlu, publicat în 1982 și care îmbrățișa perioada 1850-1866. Între anii limitați ai cărții — 1866 și 1914 — autorul distinge, pe de o parte, calea urmată de Sfântul Scaun, pentru organizarea puterii spirituale și împiedicarea izbucnirii primului război mondial; pe de altă parte, calea urmată de România pentru a obține, mai întâi, independența de stat și, apoi, realizarea unității sale statale.

Aceste aspecte sînt analizate în cinci capitole: Spre sfîrșitul secolului XIX: noi țeluri politice; În căutarea timpurilor noi — între tradiție și reformă; Roma — vocația unității României moderne; Mișcările interne ale ierarhiei, consolidare și contraste; În ajunul primului război mondial. Lucrarea mai cuprinde un capitol de concluzii, anexe, două hărți și index. Trebuie subliniat în mod deosebit faptul că volumul include și 340 documente inedite, reproduce — cele mai multe — din Arhivele Vaticanului, un loc unde cercetătorii români au pătruns extrem de rar.

„Studiul epocii” discutate — conchide autorul — răspunde întrebărilor mai generale, vehiculate de sceptici, care au gîndit că relațiile Sfîntului Scaun cu România au fost lipsite de vitalitate din cauza unei «incompatibilități» între centrul catolicismului și o țară ortodoxă. Dar observatorul atent poate remarca cum «incompatibilitatea» era depășită deja în contradicția sa aparentă, care părea ireductibilă, încă din punctul de plecare.”

D.M.

în limbi străine ce au împodobil sanctuarul bucureștean al Sfintei Vineri au fost așezate la loc de cinste sau în muzeu. Nu trebuie trecuți cu vederea nici slujitorii de-a lungul veacurilor (monahi sau de mir) cu aleasă vocație și cultură, inclusiv Pr. Gheorghe Bogdan — ultimul paroh; ei au transmis credincioșilor români mesajul Evangheliei, nădejdea în mai bine, precum și istoria zbuciumată a Patriei noastre. Totul era pregătit. Se aștepta tînosirea. Specialiștii din țară și străinătate, toți oamenii iubitori de frumos aveau cuvinte de laudă și admirație.

Diabolicul plan de „sistemalizare” a Capitalei viza și Sf. Vineri, cu toate că alte locașuri din jur construite mult mai recent erau ocolite. Căzuseră cinci complexe istorice și de artă pur românească (mănăstirile Cotroceni, Mihai-Vodă, Văcărești Pantelimon și Schitul Maicilor) și încă douăzeci biserici ortodoxe. Protestele n-au fost auzite... Sf. Vineri era în pericol. Istoricii și literații au scris pretutindeni, în zadar. Trei ani, demolarea s-a tot amînat (1984-1987). S-a propus și soluția translării..., dar venind familia apocaliptică să viziteze „complexul comercial Unirii”, ochiul fiarei s-a oprit asupra sfîntului locaș... Nu se știe care au fost „indicații”. Cert este că peste cîteva zile buldozere, mașini devorante au îmbrăcat fără milă din clădirile istorice ce înconjurau biserica. În grabă, s-au scos obiectele de inventar patrimonial, apoi s-a demontat capeteasma, s-au smuls icoanele sfinte, s-au împachetat vasele liturgice, obiectele cultice, s-au demontat clopotele; toate au luat drumul mănăstirii Cernica.

Blazonul și piatra de mormînt a ctitorilor au fost ridicate, monumentul profanat. Unele pietre cu inscripții au fost custodiate la Muzeul de istorie al Capitalei, iar altele transportate la Palatul Năstureilor din Herăști. S-a interzis sub amenințare accesul slujitorilor și credincioșilor în incintă. Mulți au fost refuzați, închiși, bătuți, urmăriți și li s-au confiscat și distrus apa-

ratele foto. (Cu atît mai valoroase sînt imaginile pe care le prezentăm, luate evident ilegal din punctul de vedere al fostelor autorități). Toți cei cu simțire românească oftau și blestemaau pe „Cain” ucigașul.

Si a venit ziua plînsului și scrișnirii dinților. Sub colbul judecății de apoi, în vara fierbinte a lunii iunie (16-19) 1987 au bătut în zidurile pline de istorie ale Troii românești berbecii metalici și în noaptea de joi-vineri, totul a fost prefăcut în ruină! Lumea cu luminări aprinse plîngea în hohote și blestema pe demonizați. Nopti în șir, copii, tineri și bătrîni îngenuncheau și se închinau, sărutau cărămizile și resturile zidurilor, se ridicau și plecau acasă cu cîte o bucată sfințită din dărîmături. Posturile de radio străine au anunțat doliul național al bucureștenilor și credincioșilor ortodocși de pretutindeni și au denunțat crima împotriva istoriei și culturii.

Escavatoare puternice au fost aduse la fața locului săpîndu-se adînc pentru ridicarea unui bloc nou. Nenumărate oseminte din biserică și din cimitir au fost împrăștiate fără nici o pietate sau strivite de șenilele utilajului greu! Sub temelia bisericii dărîmate s-au ivit urmele altor locașuri: al bisericii lui Matei Basarab și, probabil, al schitului din vremea lui Mircea cel Bătrîn. Dar, așa cum spuneam încă de sub tirul gloanțelor terorștilor (ziarul *Tineretul liber* nr. 6, din 27 decembrie 1989), monumentul Sfînta Vineri trebuie de urgență refăcut și redat culturii românești și evlaviei străbune. Locul potrivit este vîzavi, unde s-a pus temelia unei noi construcții. Aici trebuie ridicat noul locaș cu anexele sale ca un act de dreptate împotriva crimei demolării și ca o dovadă a nobleței poporului român — cel mai mare ctitor de locașuri sfinte, raportat la populație —, ca o supremă grijă din partea Consiliului Frontului Salvării Naționale și a Conducerii Bisericii Ortodoxe Române față de patrimoniul cultural-național atît de pînăgărit, vitregit și ruinat de către tirania răpusă. ■

Conf. dr. Petru I. DAVID

PE MALUL OPUS AL SNAGOVULUI

PENSIE DE ASIGURĂRI SOCIALE C.A.P.

DECIZIA Nr. 10067 din 31 martie 1987

PRIVIND ACORDAREA PENSIEI PENTRU ~~MUNCĂ DE PĂTRĂRI~~ **INVALIDITATE**

Urmare a examinării actelor din dosarul de pensionare înregistrat la numărul 126 din :
Ziua 25 luna II anul 1987 comisia de pensii, în baza Legii nr. 4/1977, admite
cererea de pensionare a cooperatorului (oarei) **Pavel Marin**
în c.a.p. **Gruia** și stabilește următoarele drepturi :

— pensie suplimentară 10 lei
— Total drepturi 10 lei

Ani în șir, de cite ori intram în curte, acasă, la Siliștea Snagovului, trebuia să-mi opresc privirile la brul de copaci din malul lacului. Sătenii, aprinși de paza armată să ieșim pe lac, ne-am izolat cu sălcii pletoase. Trăiam teroarea gestului de tiran, căruia, oricând, îi cădeau sub tentaculele de caracatiță codri, grădini și gospodării. Ele înghițiseră luciul apei, opriseră clopotul mânăstirii, îndătaseră ciclopice alambre, săpaseră labirinte etajate și se lățiseră de la cele 25 de hectare ale pălătelului rămas de la Casa de Hohenzollern, la mai mult de 35 de kilometri pătrați. Aici orice zvon, oricât de prăpăstios, devenea imediat realitate: toți la un loc nu însumam însă atîta fantezie ca să bănuim opulența sfidătoare a sultanului — cum i se zicea șoptit în sat —, încercînd cu lux patologic noul lui Escorial.

Bătăjura ne era însă aruncată de ocel venetic, cînd își invita clica la „casa de țară” sau „vilă”, să joace cărți, să tragă cu arcul sau cu arma, ori la măceluri de căprioare.

Cochetele sate de pe malurile Snagovului (zece la număr, astăzi rămase nouă prin raderăa unuia de pe fața pămîntului, Vlădiceasca), sărăcite și „modernizate” (două — Ghermănești și Dobroșești „urbanizate”), sufocate la limita sărăciei. În cursul iernii acesteia 200 de familii de la noi trebuiau să-și dărîme singure casele și să se mute la Dobroșești, lăsînd locul pentru cheiul a două... iachuri. Locuitorii, cărora două milenii de istorie strămoșii nu ne-au lăsat avere decît palmele și cîmpul, deveniseră acum „șobolanii” în ochii sultanei.

De cite ori intram în curte, acasă, fiecare ne înțrebam cînd ne vine rîndul la dărmare! Cine să se

gîndească la cit aur se adună în palate și tunele pe malul opus al Snagovului? Griile sătenilor sleiți de foame erau acum de supraviețuire. Nu se gîndea nimeni la acumulările tiranului care dicta mizeria cu legea. Viața, nu mai avea expresie nici cantitativă nici calitativă. Dar, ca un pâlmas al istoriei, ca minutor al documentului ori ca cercetător al arhivelor, nu pot rămîne la vorbe: proba științifică este mai puternică decît orice vorbă.

Dintre numeroasele acte emise de Comisia de Pensii a Sectorului Agricol Ilfov și ajunse la vecinii mei, îmi este greu să aleg. Am acum dinaintea mea, deși sînt multe mai grăitoare, două zguduitoare mostre, care cuprind în ele drama existenței a zeci și zeci de mii de țărani. Primul: Decizia nr. 10067, din 31 martie 1987, prin care vecinei mele, cooperatoarea Pavel Maria, i se aproba ca pensie pentru invaliditate gr. II și în baza contribuției personale de 720 lei, incredibila sumă de... 10 lei lunar!

Al doilea document: Decizia nr. 10587 din 22 ianuarie 1988, prin care „Se suspendă plata pensiei suplimentare deoarece la verificarea din teren s-a constatat că titulara nu a depus cel puțin 600 lei contribuție”. Dar nu numai atîti Beneficiara „exorbitant” pensii de 10 (zece) lei lunar era obligată la restituirea sumei primite pînă atunci: „Debit 130 lei pentru perioada 1.01.1987-01.02.1988”, iar în încheiere se menționează: „Cu data de 1.02.1988 încetează valabilitatea deciziei 10067/31.III.1987”.

În acest timp, pe malul opus al Snagovului...
Orice comentariu este de prisos.

Ion DUMITRIU-SNAGOV

*Mențiuni: Se suspendă plata pensiei suplimentare deoarece la verificarea din teren s-a constatat că titulara nu a depus cel puțin 600 lei contribuție. Debit 130 lei pentru perioada 1.01.1987-01.02.1988. Cu data de 1.02.1988 încetează valabilitatea deciziei 10067/31.III.1987.

Cu drept de apel în termen de 30 zile de la comunicare, la Comisia Centrală de Pensii, la Ministerul Muncii.

PREȘEDINTE
D. Raicu

Șeful oficiului de asigurări
sociale și pensii,
E. Gorgonețu

1840. DACIA LITERARĂ: „ISTORIA SĂ NE FIE CARTEA DE CĂPETENIE”

La începutul anului 1840 își începea apariția, la Iași, una dintre cele mai importante publicații din țara noastră: Dacia literară.

O apariție ce a căpătat de mult investitura simbolică a unui prag de epocă. Ea exprimă conștiința de sine a celei mai dinamice și influente grupări pașoptiste, hotărâtă, în pofida vitregiilor istoriei, să clădească România pe temelia neclintită a unității naționale, a dreptății sociale și a culturii moderne.

În comparație cu alte publicații importante de mai târziu, Dacia literară a avut o existență meteorică: autoritățile au suprimat-o după numai trei numere. Or, într-un interval atât de scurt, e, de obicei, imposibilă manifestarea

deplină a unei îndrumări înnoitoare, fără a mai vorbi de dificultatea ilustrării ei prin opere de creație cu adevărat valoroase. Dar cu toate că a dispărut înainte de a-și fi dat întreaga măsură, Dacia literară a deschis un drum și a cristalizat o atitudine, care aveau să marcheze puternic epoca. Nu e exagerat să afirmăm că puține publicații de prestigiu ulterioare — deși dispunând de condiții infinit mai favorabile — au izbutit să-i egaleze influența. Spiritul Daciei n-a putut fi înăbușit de cenzorii de la 1840, el a rămas viu și fecund, însușind și inspirând decenii de-a rindul activitatea intelectuală românească.

Glasul unei aspirații obștești

Ce urmărea *Dacia literară*? A spus-o, în stilul limpede și incisiv ce-i era caracteristic, M. Kogălniceanu, principalul ei animator, în editorialul primului număr. „Cele mai bune foi ce avem astăzi”, *Curierul românesc*, *Albina românească*, *Foia pentru minte, inimă și literatură* — constata Dacia — păstrează un caracter local și un profil mai mult gazetăresc decît cultural. În consecință, *Dacia* își propunea să se adreseze tuturor românilor și să se indeletnicească numai cu literatură (luînd firește termenul în accepția lui cea mai largă).

Punctul central al programului îl constituia afirmarea hotărâtă a ideii că originalitatea națională, deci ceea ce e specific și inconfundabil în ființa spirituală a poporului român, trebuie să constituie baza necesară a creației, „însușirea cea mai prețioasă a unei literaturi”. De aici, condamnarea severă a imitațiilor și traducerilor, care „s-au făcut la noi o manie primejdioasă, pentru că omoară în noi duhul național”. Cu toată aparența exclusivității, formularea nu

se împotriva, în fapt, asimilării culturii europene. După cum avea să clarifice într-un număr ulterior al *Daciei*, Kogălniceanu lupta împotriva abuzurilor, nu a principului înșuși, combătea maimuțărirea. Apusului, nu preluarea cărților și a ideilor folositoare! În plan pozitiv, vizînd ceea ce se cuvenea promovat și nu eliminat, el adresa cîntărilor celebrul apel de a valorifica realitățile autohtone: „Istoria noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre fări sint destul de mari, obiceiurile noastre destul de pitorești și de poetice, pentru ca să putem găsi și la noi subiecturi de scris, fără să avem pentru aceasta trebuință să ne împrumutăm de la alte nații”. Deși în aceste rînduri nu e utilizat cuvîntul „folclor”, Kogălniceanu avea în vedere, printre sursele de inspirație, și poezia populară. De notat iarăși că, îndreptînd atenția spre aspectele particulare și specifice ale realității locale, *Dacia* deschidea perspectiva unei literaturi întemeiate pe observație, cultivînd „adevărul” și „naturalul” — îndrumare cum nu se poate mai binevenită într-o ambianță sufocată de declamație și sentimentalism afectat.

Un alt punct programatic declara că revista va milita

pentru ca „românii să aibe o limbă și literatură comună pentru toți”, făcînd astfel vizibil și sitund într-o ordine a urgenței idealul unității politice a națiunii. În fine, era avansată ideea necesității spiritului critic, dîndu-se a se înțelege că faza aprobărilor binevoitoare și a indulgenței tactice se încheiase. În operația de a discerne binele de rău se făgăduiau criterii obiective, selectarea valorii peste orice interese ori resentimente particulare: „Critica noastră va fi nepărtinitoare; vom critica cartea, iar nu persoana. Vrămași ai arbitrarului, nu vom fi arbitrarîi în judecățile noastre literare”.

Acest program concis, admirabil prin adevărate la nevoile imediate și de durată ale culturii românești, punea capăt unei perioade de pionierat și căutări febrile ce marcaseră cultura română în cele două decenii scurse de la revoluția lui Tudor Vladimirescu, perioadă în care însă bunele intenții nu fuseseră totdeauna servite de criterii limpezi. Extraordinara influență a publicației demonstra totodată că, departe de a exprima o inițiativă izolată sau incidentală, ea a dat glas unei aspirații obștești, adînc resimțite. În orice caz, făcînd

din ideea specificului național, dar și din adeziunea la valorile spiritului critic și ale adevărului, resortul esențial al noii culturi, Kogălniceanu și prietenii săi au meritul nepieritor de a fi deschis vieții intelectuale românești perspective dintre cele mai rodnice.

Temelia reinnoirii vieții naționale

Spiritul promovat de *Dacia literară* i-a împins pe cărturarii pașoptiști să exploreze cu ardore trecutul, atât în planul cunoașterii științifice, cât și în cel al ficțiunii artistice, cu alte cuvinte, și ca „adevăr” faptic și ca „spectacol”. Cercetătorii și poeții au utilizat deopotrivă istoria ca „armă politică”; i-au atribuit rostul de a legitima dreptul la Unire, independență, reorganizarea democratică a societății și s-au servit de ea ca de o pildă, menită să-i impulsioneze pe contemporani.

De altfel, procesul era mai vechi. Începutul îl făcuseră încă învățații luministi ai Ardealului — Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Ioan Budai-Deleanu — dar luase amploare odată cu lupta revoluționară a lui Tudor Vladimirescu. Îndeoșbi în deceniul al patrulea asistăm la o adevărată explozie a istoriografiei. Cărturarii încep acum să cutureiere țara, în căutare de vestigii arheologice, vechi inscripții și documente. Presa, aflată de-abia la primii pași, publică numeroase articole de popularizare: în *Curierul românesc* din 1829 apare o *Idee repede despre istoria românilor* de Grigore Pleșoianu¹, *Biblioteca românească* a lui Zaharia Caralechi dă în 1834 o suită de biografii ale unor mari domnitori, în *Muzeul Național* din 1837 se vorbește despre daci, combătându-se părerea vechilor autori greci și romani că aceștia ar fi fost barbari. Evenimente editoriale majore au loc în 1834 și 1835-1836, când se tipăresc două opere celebre, articulind noile elanuri spre autodeterminare cu tradiția luptei pentru afirmarea identității naționale: *Hronical vechimii a romano-moldo-vlahilor*

de D. Cantemir și *Istoria pentru începutul românilor în Dacia* de Petru Maior. Înregistrăm — lucru remarcabil — apariția unei sinteze de istoria românilor (1835-1838), datorată lui Florian Aaron, care, concomitent cu *Histoire de la Valachie* a lui Kogălniceanu, scoasă la Berlin în 1837, dar independent de ea, se distanțează de modul cronicăresc al expunerii, adoptind o formă narativă modernă. În fine, deosebit de semnificativ, deși puțin cunoscut, este apelul lui Simion Marcovici, din 1837, propunând înființarea unei societăți care să se ocupe de tipărirea de manuscrise și cărți privitoare la istoria românilor: „Acum dar, cind toate au început a lua un zbor spre desăvîșire și sentimentul național a reinviat — se arată în apel —, acum a venit vremea să întorcem privirea noastră și înapoi și să ne întrebăm mai cu dinadinsul cine sîntem, de unde ne tragem, cu ce s-au însemnat veacurile trecute, cine a întemeiat acest stat, la ce prefaceri a fost supus, prin ce fazeuri a trecut românul și în ce stare se află: adică acum este vremea să adunăm manuscrisele și cărțile ce s-au scris românește pentru noi, să le obștim în limba noastră, să le consulăm, să alegem dintr-insele ca albina din flori și să înlesnim

mijloacele de a se compune cu vremea istoria națională pe temeiuri adevărate cercetate și primite de o critică sănătoasă și nepărtinitoare”.

Din apelul lui Marcovici, ca și din celelalte date ilustrative, spicute dintr-o listă cu mult mai întinsă, se poate trage concluzia că în domeniul istoriografiei, ca de altfel și în cel al creației beletristice, *Dacia literară* nu introduce o schimbare de direcție, ci una de strategie; obiectivele luptei rămân aceleași, se modifică însă mijloacele de a le înfăptui. Kogălniceanu și prietenii săi dau o formă programatică unor tendințe preexistente, dar manifestate dispersat, sovăitor ori fără vlagă. De altă parte, ei acționează de pe poziții sincronice gîndirii europene avansate.

Și totuși, dacă ideile grupului de la *Dacia literară* ar fi fost doar proclamate, fără ca exemple palpabile și convingătoare să le demonstreze rodnicia, e probabil că influența lor ar fi fost sensibil mai redusă, iar faza găsirii de sine a culturii moderne ar fi întîrziat cu unul sau mai multe decenii. A fost însă o mare șansă că strălucita pleiadă a pașoptiștilor, care a știut să evalueze atât de lucid calea înfăptuirii Unirii și a cuceririi independenței de stat, a dat din rîndurile ei nu

M. Kogălniceanu și citeva dintre publicațiile de istorie ale vremii

numai bărbați de stat destoinici ori erudiți plini de elan, ci și creatori de netăgăduit talent. În acest fel, îndemnuluri ale puterii se traduse în fapt, ideile s-au încorporat în opere, iar programul *Daciei* a devenit, într-un ceas de răspintie pentru poporul român, temelia unei rennoiri a vieții sale intelectuale.

Adevărul — caracterul principal al istoriei

Pe plan literar, scriitorii însufleșiți de spiritul *Daciei literare* se apleacă asupra trecutului într-o intenție pedagogică recuperativă, ca să-i extragă învățămintele, „lecția”, dar nu mai puțin ca să-i pună în lumină, asemenea a tuturor romanțicilor, valorile de culoare și mit. Astfel, Grigore Alexandrescu îl evocă pe Mircea în decorul de o sălbatică splendoare al Coziei, Costache Negruzzi înfățișează în cel dintîi poem epic din limba noastră (*Aproful Purice*) un episod din glorioasă domnie a lui Ștefan cel Mare. Dimitrie Bolintineanu descoperă o specie lirică nouă — amestec de baladă și legendă — destinată unui imens succes printre contemporani. În versuri sculpturale, de o sonoritate gravă, el își confruntă eroii cu adversitățile soartei, făcîndu-i să-și dezvăluie înălțimea morală, vitejia și fermitatea.

Proza aduce două realizări ieșite din comun: *nuvela Alexandru Lăpușeanu* de C. Negruzzi — reușită exemplară prin intensitatea dramatică a confruntărilor, aptitudinea restituirii obiective a situațiilor și oamenilor, dimensiunea shakespeariană a personajului central — și monografia nemeritată a lui N. Bălcescu, *Românii supt Mihai Voevod l'iteazul*, operă de întinsă documentare, dar și de înaripată poezie, care face din cel dintîi înfăptuitor al Unirii însuși simbolul destinului național. Negruzzi va avea numeroși

imitatori, între care Al. Odobescu, cu *Mihnea Vodă cel Râu* și *Doamna Chiajna*, iar pe urmele lui Bălcescu va păși B.P. Hasdeu, cu patetica biografie a lui *Ion Vodă cel Cumplit*. Dramaturgia istorică, după dibuirile începutului, cu G. Asachi (*Petru Rareș*, din 1837) și N. Istrati (*Mihul*), va obține adevărate performanțe prin *Răzvan* și *Vidra*, de B.P. Hasdeu și *Despot Vodă*, de V. Alecsandri, opere care interiorizează elanul patriotic, integrînd obiectivele civice ale scriitorilor în structuri artistice viabile.

În planul cunoașterii depline și autentice a trecutului, a explorării lui prin luminile științei și nu prin mirajele ficțiunii, opera grupului de la *Dacia literară* e tot atît de importantă: frunțașilor săi, lui M. Kogălniceanu și N. Bălcescu, le datorăm o contribuție hotărîtoare în construirea istoriografiei române moderne. Așa cum o învederează *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens* (1837) și *Cuvînt pentru deschiderea cursului de istorie națională* (1843) ale celui dintîi și *Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei pînă acum* (1844), a celui-alt, istoria nu mai este pentru cei doi pașoptiști o cronologie seacă a domnitorilor, „un șir de oarecare întîmplări politice sau militare uscate, fără nici o culoare, fără nici un adevăr local”. În centrul investigației ei așază societatea însăși, în cuprinderea interconectată a tuturor laturilor sale — „instituțiile soțiale, ideile, simțimintele, obiceiurile, comerțul și cultura intelectuală” —, iar poporului îi atribuie rolul de principal actor al evenimentelor („izvorul a tuturor mișcărilor și isprăvelor și fără de care stăpînitorii n-ar fi nimic”).

Deși Kogălniceanu și Bălcescu se investesc afectiv în ceea ce relatează, ei nu-și iau dorințele drept realități și nu acceptă nici o măturie, oricît de avantajoasă, fără cel mai sever control critic. Recunoscîndu-și „o mică plecare pentru nația sa” și afirmînd că „îubirea patriei îi îndreaptă condeiul”. Kogălniceanu își lua

în același timp angajamentul în celebrul său *Cuvînt* că va respecta în totul obiectivitatea, că va spune „adevărul fără slăbiciune și fără amărire”, fiindcă adevărul este „caracterul principal al istoriei”. La rîndul său, Bălcescu socotea că „treaba agerii critice a istoricului” este să discearnă între „daturile” materiale „adevărul de falsitate”.

De altă parte, dacă în trecut un Șincai sau — cum am văzut — un S. Marcovici se străduiseră să adune ori să alarmeze opinia în vederea strîngerii și a tipăririi de documente, Kogălniceanu și Bălcescu sînt cei care trec de la declarații de intenție la fapță inițind primele publicații de izvoare. Prin *Arhiva românească* (1841-1845) și *Magazin istoric pentru Dacia* (1845-1848)¹ sînt date la iveală și editate, cu un scrupul profesional încă neîntîlnit pînă atunci, o serie de cronici, hrisoave domnești, acte diplomatice etc. de o importanță excepțională pentru luminarea trecutului nostru.

Înscrise în matca tradiției prin obiectivele generale urmărite, dar înnoitoare prin metodă, organizarea și interpretarea faptelor, prin dialogul permanent cu ideile avansate ale vremii, lucrările istoriografice ale lui Kogălniceanu și Bălcescu ilustrează admirabil imbinarea de elan patriotic și sete de cunoaștere caracteristice *Daciei literare*. Ele impun prin perspicacitate și siguranță diagnosticului, prin claritatea arhitecturii și forța incitativă a formulării, prin valențele educative și largile orizonturi deschise cugetului.

Încît, rămîne evident că prin spiritul, încă mai mult decît prin litera programului ei, *Dacia literară* a dat aripi creației românești, atît pe terenul istoriografiei, cit și pe cel al literaturii; ea a reușit să inspire, în egală măsură, cercetarea trecutului sub semnul cunoașterii critice și reprezentarea lui sub faldurile sclipitoare ale mitului. ■

Paul CORNEA

¹ *Magazin istoric*, nr. 5/1967.

Acest articol fusese pregătit de redacție să apară în grupajul consacrat sărbătoririi bicentenarului Revoluției franceze din anul 1789. Din dispoziția expresă a regimului dictatorial, articolul, ca multe altele ce evidențiau influența deosebită pe care evenimentele de acum două veacuri au exercitat-o asupra istoriei universale, inclusiv a istoriei noastre, a fost aminat sine die în urma interdicției transmise de la fostul cabinet 2, care, între altele, ajunsese să creadă că e de ajuns „indicația” sa, pentru ca marea Revoluție franceză să nu mai existe! Iată că o nouă revoluție — Revoluția populară din decembrie 1989, din România — l-a scos de sub obrocul interdicției, redându-l luminii tiparului.

„MÎNDRIA LOR

ATUNCI CÎND ÎȘI SPUN ROMÂNI”

Locotenent într-un regiment din Alsacia la izbucnirea Revoluției franceze, Emile Claude Gaudin a avut, ca mulți dintre participanții la evenimentele revoluționare de acum două veacuri, o viață aventuroasă. În 1791 se afla la Istanbul, unde a câștigat repede încrederea „cetățeanului” Descorches, căruia însă Poarta refuza să-l recunoască calitatea de ambasador. În 1795, după reluarea relațiilor franco-otomane, Gaudin a fost trimis de noul ambasador, Robert Verninac, în calitate de consul la București. Astfel își făcea apariția în capitala Țării Românești primul consul al Franței revoluționare!

Gaudin a rămas în țările române ceva mai puțin de un an — suficient însă pentru a-și face o imagine asupra acestora —, deoarece în vara anului următor a trebuit să se reîntoarcă în Franța, unde intrigi de cufise îl aduseseră acuzația de... emigrant.

Și-a dovedit loialitatea față de regimul republican după care a fost reîntegrat în activitatea diplomatică, fiind trimis în Italia, cu misiune însă numai pentru Grecia. Admirator al străvechii culturi elene, dar și al efortului grecilor de a-și recâștiga libertatea, a scris în anul 1822, o broșură cu caracter clar filo-elen, dar cu aluzii la situația generală din sud-estul Europei, vădite chiar din titlu: *Du soulèvement des nations chrétiennes dans la Turquie européenne (Despre ridicarea națiunilor creștine din Turcia europeană)*, cuprinzând o seamă de informații despre români, obținute de principele Alexandru Moruzi și marele spătar Dumitrache Manu.

Deosebit de semnificative erau observațiile sale privitoare la atitudinea popoarelor față de dominația otomană ce se făcea simțită în sud-estul continentului: „Abuzurile și excesul unei puteri [otomane]... nu sînt suficiente pentru a conferi drepturi inatacabile acestei superiorități politice, militare sau civile... Dacă cei către care sau mai curînd împotriva cărora s-au exersat pînă acum ajuns să constate că aceste baze nu există și că singurul drept în virtutea căruia ele au fost impuse este... al celui mai puternic, ascultarea lor [a popoarelor asuprite de otomani] va înceta curînd”.

Gaudin observa, așadar, caracterul specific al mișcărilor izbucnite în Grecia, Serbia și Țara Românească, sesizînd că ele nu erau nici răscoale de tip medieval și nici simple revolte cu obiective ușor de satisfăcut. I se părea, de asemenea, firesc să fie încadrate în lanțul revoluțiilor care se declanșaseră după 1789, în Europa.

Fostul consul al Franței în Țara Românească nu era singurul care remarcă influența pe care ideile revoluționare franceze o exercitaseră asupra locuitorilor din acest perimetru al continentului. Din Iași, consulul Parant scria, cam în aceeași perioadă, despre Tăpaltul că tinerii boieri ascultă cu atenție ceea ce li se spune despre Revoluție și că este de așteptat ca „principiile franceze să exercite și aici, ca și alturea, influența lor dulce și binefăcătoare”. Alte rapoarte consulare franceze, din București, Raguza sau Travnik, în Bosnia, vădesc răspîndirea ideilor Revoluției în medii dintre cele mai diverse.

Receptarea acestor idei a fost rezultatul unui proces îndelungat și treptat, care s-a întins pe cîteva decenii, atîngînd un punct culminant în 1848.

* Revista noastră a reușit să publice, totuși, în cîntea marelui eveniment al istoriei universale de acum două secole, un număr de opt articole (vezi *Magazin istoric*, nr. 3, 4, 6, 7/1989), inclusiv o cronologie a Revoluției franceze, realizată și pe baza lucrărilor puse la dispoziție de Ambasada Franței.

Supplexul și revoluția

Urmărind căile de pătrundere a ideilor Revoluției în mediul românesc, constatăm că aceasta s-a făcut atât pe cale intelectuală, prin cărți și călătorii (fie francezi veniți în țările române, fie români ajunși în diverse împrejurări pe țărîm francez), dar și prin vestile ce circulau oral, în rîndul populației.

Erau în primul rînd relatările soldaților transilvăneni participanți la războaiele dintre Austria și Republica franceză, unii dintre ei căzuți în prizonierat; întorși acasă, aceștia au povestit despre transformările din Franța; este cazul căpitanului Petru Meheși, care, cum rezultă din memoriul înaintat împăratului de el și de capelanul Ioan Nemeș, cerea Curții habsburgice să se acorde drepturi politice celor care își făcuseră datoria pe front, „pentru răsuflarea neamului nostru”. Dar cel mai explicit ecou al stărilor de lucruri din Franța republicană îl întâlnim în Supplexul alcătuit în 1804 de reprezen-

tanții națiunii române din Transilvania: „ostașii care au venit din prinsoarea franțozului — se arată în acest important document — multă descoperire au făcut fraților săi și neamurilor sale despre starea Țării frințești, de unde se culege a crede că de nu se va face îndreptare și ușurare acestui neam așuprit [al românilor], cu anevoie se va ține, fără pericol, îndelung sub jugul greutăților în care se află”. Napoleon a devenit curînd un erou legendar în imaginația soldaților români sau sud-balkanici, reveniți din campanii. Alte contacte cu noile idei au fost realizate prin intermediul militarilor francezi internați în lagăre de prizonieri în porțile Banatului.

Știri despre Franța au fost aduse și de tineri care „hălăduiseră” (după termenul folosit de cronicarul bănățean Nicolae Stoica de Hațeg) prin Europa sau de emisarii (unii dintre ei cu evidente scopuri de informatori) trimiși de guvernul francez atât în Imperiul otoman, cît și în cel habsburgic. Cronicile române cuprind tot mai frecvent informații despre activitatea unor asemenea agenți francezi, cum

e cazul „unui frînc, anume Lințul, care intrase în rîndul boierilor”, din Moldova, și care avea să-și piardă viața la Istanbul. Acest François-Thomas Linchoult, ca și Pierre de la Roche — dovedeau că Franța încerca să obțină sprijin și simpatie în zonă. Nu o dată acțiunea unor asemenea agenți devenea prea bătătoare la ochi și deci riscantă, ceea ce explică refuzul lui Constantin Stamatide a deveni reprezentant neoficial al Franței în principatele dunărene: „Trebuie să observ, cetățene — îi scria el ambadorului Verninac —, cu toată sinceritatea unui republican și ca om care a trăit un bun răs-timp în străinătate, că sistemul agenților secreți trimiși de Paris a devenit prea strîgător, prea ușor de mirosit, dacă-mi permiteți expresia trivială, pentru ca un francez să poată servi sub acest titlu în străinătate, oricît zel și inteligență ar avea”.

Teama autorităților, habsburgice și țariste, față de creșterea influenței ideologiei revoluționare franceze răzbate din numeroasele broșuri, foi volante și tipărituri răspindite în rîndul maselor, cuprinzînd informații deformate despre

Țăran român — desen de George Hering, unul dintre călătorii care au străbătut Principatele în prima jumătate a sec. XIX — și coperta lucrării Despre ridicarea națiunilor creștine din Turcia europeană de Emile Gaudin

DU SOULEVEMENT

DES

NATIONS CHRÉTIENNES

DANS LA TURQUIE EUROPEENNE;

DES CAUSES, DES RÉSULTATS EN GÉNÉRAL, DES INFLUENCES PRÉSENTES

ET DES INTÉRÊTS PRÉSENTS ET FUTURS

DE

L'EUROPE EN GÉNÉRAL

ET SUR CEUX DE LA FRANCE EN PARTICULIER.

PAR EMILE GAUDIN, ancien Tribun

francezi: autoritățile ruse și austriece pretindeau că francezii vin să subjugheze popoarele; broșuri tipărite la Budapesta duceau o campanie sistematică împotriva lui Napoleon și a ideilor pe care le reprezenta el. Știrile au pătruns la sate, unde asemenea fi volante erau obligatoriu citite la întrunirile de la biserici și din țiguri, întrucât făceau propagandă pentru înrolarea tinerilor în armatele ostile lui Napoleon. Numai că, deseori, aceste acțiuni aveau un efect opus celui scontat. În Transilvania, înrolarea se făcea cu mijloace violente, prin prinderea tinerilor care veneau duminică la horă.

Patriotismul ca expresie națională

Dar și Franța revoluționară desfășura o vastă activitate de informare și influențare — prin diverse tipărituri — a popoarelor din această parte a continentului, un adevărat război al pamfletelor declanșându-se pentru câștigarea opiniei celor cărora li se adresa. Și dacă autoritățile habsburgice au provocat, de pildă, confiscarea voluminosului transport de publicații cuprinzând *Declarația drepturilor omului și Constituția Statelor Unite*, numeroase alte lucrări au fost răspindite prin diverse mijloace. La Ljubljana, scriitorul Charles Nodier tipărea ziarul *Le Télégraphe officiel* pe care-l considera „un mijloc de înțelegere progresivă și amicală între ocupanți [Slovenia fusese luată în stăpânire de armata napoleoneană] și țară”.

Și mai amplă era activitatea desfășurată la Istanbul. Aici apăreau două publicații franceze, *Gazette Française de Constantinople* și *Bulletin de la Légation de la République Française près la Porte Ottomane*, care și-au asigurat o largă audiență în rândul intelectualității și tinerilor din sud-estul continentului, încât ambasadorul Marii Britanii în Imperiul otoman, J. Spencer Smith, aprecia, într-un raport către superiorii săi, că Poarta va trebui să ia măsuri pentru a stăvili alianța ce se forma între

„principiile pariziene și răsculații din Levant”.

Sub influența periodicelor Ambasadei franceze se vor fi aflat cărturari români, ca acel anonim traducător al apelului revoluționar păstrat la Biblioteca Academiei Române (sub cota Mss. 573), ori ca Ion Budai-Deleanu, care în celebrul lui poem evoca dezbaterile din Adunarea Franceză și figura de eliberator a lui Napoleon.

Spiritul de revoltă împotriva dominației otomane, manifestat și anterior, atît în conștiința populară cît și în gîndirea unor cărturari și oameni politici din țările române — așa cum reiese dintr-o serie de texte ale lui Dimitrie Catargi, Gavril Callimachi, Grigore Rîmniceanu (acesta din urmă autor al unui elogiu al Europei inspirat de articolul *Europe* din *Enciclopedia franceză*) și alți tineri cu vederi mai largi, progresiste, căpăta tot mai accentuat valențe revoluționare.

Evoluția gîndirii românești spre forme novatoare de organizare a statului și societății este evidentă mai cu seamă în diferitele proiecte, cum era cel al lui Ioan Cantacuzino (privind acordarea de drepturi în viața publică și celei de-a treia stări) sau în proiectul de „republică aristo-dimocraticească”, alcătuit tot în această perioadă.

Important este, de asemenea, că unele concepte și stări de spirit înnoitoare s-au cristalizat în acest răstimp: patriotismul întemeiat pe legăturile firești dintre oameni a devenit un suport al programelor politice și al acțiunilor revoluționare. Acest patriotism s-a opus celui invocat de principi fanarioți în hrisoavele lor, în care cereau supunere în numele „Dragostei de patrie”. Acum, sub impulsul principiilor propagate de Revoluție, patriotismul organic a devenit stare de spirit și aspirație a unui întreg popor. Exemplul cel mai grăitor îl reprezintă memoriul redactat în 1807 (se presupune de către I. Budai-Deleanu) în care se afirma limpede că în rîndurile românilor din Transilvania, lipsiți de drepturi politice de către autoritatea habsburgică și nobilimea ungară sub motivul că erau un „popor de țărani”, fără

conștiință politică, „ura lor față de robie este imensă, [iar] mindria lor de neîngenuncheat, atunci cînd își spun români de lege și de sine”.

Prin asimilarea noilor idei, patriotismul organic a început să inspire programe politice și proclamații revoluționare ce puneau accent — ca în cazul Proclamației de la Padeș a lui Tudor Vladimirescu, sau în cazul „constituției cărvunariilor”, a lui Ioniță Tăutu — asupra „patriei”, „slobozeniei”, „dreptății”.

Dar țările române erau nu numai un teren prielnic pentru înflăcărarea sentimentelor revoluționare; statutul de autonomie față de Imperiul otoman, largile libertăți de inițiativă interne ale Principatelor, precum și rolul lor în raporturile internaționale au făcut ca mulți dintre luptătorii progresiști din teritoriile aflate sub stăpînirea nemijlocită a Porții și multe dintre acțiunile inițiate de acestea să aște teren prielnic în țările române. Ne referim nu numai la faptul că multe memorii ale conducătorilor revoluției sirbe din 1804 au avut autonomie asemănătoare celei române, nu numai la faptul că Eteria s-a bucurat de sprijin material și moral, atît la Iași cît și la București, ci mai ales, la condițiile favorabile pe care cărturari ca Dionisie Fotino, Daniel Philippide¹ ori revoluționari ca Rigas Veles-tinul² le-au găsit în țările române, pentru a lucra la consolidarea sentimentului patriotic și revoluționar din țara lor de origine.

Miscările populare din sud-estul european — între care se înscrie și Revoluția condusă de Tudor Vladimirescu — nu au fost și nu puteau fi un simplu efect al evenimentelor revoluționare din apusul continentului. Ele au fost în primul rînd consecința evoluției și a condițiilor interne din respectivele țări — înscriindu-se însă, prin program și obiective, în îndelungatul proces revoluționar ce debutase peste Ocean, în 1776, continuase cu Revoluția franceză în 1789 și cuprinsese în deceniile următoare întreaga Europă. ■

Alexandru DUȚU

¹⁻² Magazin istoric, nr. 8/1988; 3/1981

TIRANII ANTICE ȘI TIRANII MODERNE

Cuvîntul „tiran” și derivatele lui s-au folosit în ultimele săptămîni cu o excepțională frecvență în publicistica românească. Lozincă a demonstrațiilor din zilele eroice — *Jos tiranul!* — formulă spontană a primilor vorbitori publici liberi, din sufletele cărora cuvintele de oprobriu fîșneau cu violență cu care fuseseră reprimite atîta vreme, sau sleite deja pe buzele celor recăzînd iar în limba de lemn a formulelor — vă amintiți, desigur, de noaptea aceea crispată cînd am așteptat cu toții să vedem cu ochii noștri că s-a făcut dreptate, măcar atîta cîtă se putea, și cînd crainicul televiziunii, la capătul puterilor și el, recăzuse în stereotip și repeta meru, ca pe un exorcism, „odiosul tiran și sinistra lui soție”... Pe scurt, cuvîntul *tiran*, împreună cu întregul cîmp semantic pe care îl generează, are toate șansele să păstreze încă multă vreme un indice de frecvență foarte ridicat în limba literară a României eliberate.

Or, dacă somnul rațiunii naște, cum bine ni se amintește azi ce gîndeam cu Goya împreună ieri, tot felul de monștri, nu trebuie să uităm că, ostentiv de ea însăși, orice revoluție riscă să aștească în legănarea noilor stereotipe verbale, atît de vehemente acum o clipă doar și tocindu-se deodată într-o liniștitoare, reparatoare, cvasi-maternă redundanță. Sîntem sau nu sîntem fideli cititori ai subversivului Caragiale?

Cred că este de datoria noastră să fim, fiecare cu mijloacele lui, și să nu lăsăm redundanței decît atîta loc cît i se cuvine pentru a da loc vigi-

lenței să-și tragă sufletul. Semioticieni și lingviști, istorici și publiciști, poeți și filosofi, să ne simțim convocați cu toții, de gardă în jurul limbajului public românesc!

Între cele cîteva cuvinte susceptibile să denoteze o guvernare represivă și unipersonală, — tiranie, dictatură, despotism — înfașibilul instinct al limbii vorbite a ales pentru invectivă mai degrabă *tirania* și pentru definirea regimului politic mai degrabă *dictatura*. Cum ambii termeni provin din arsenalul conceptual al antichității greco-romane — în care au pătruns din practica politică a cetății antice — cred că se cuvine, ca istoric al acelei lumi, nu atît de departe de a noastră cît poate părea la prima vedere, să încerc să lămuresc, dintr-o perspectivă de istorie, hai s-o numim comparată, de ce s-a întîmplat așa, ce a însemnat tirania și ce a însemnat categoria mentală și de limbaj a *tiranului*; care este, deci, genul proxim și care este diferența specifică a tiraniilor antice în raport cu alte realități politice ale antichității și în ce relație se află ele cu noi.

În teoria politică greacă a secolului III Platon și al lui Aristotel, tirania desemna o formă prin excelență abuzivă, corupătoare și coruptă, de rechiziționare a puterii în cetate de către o singură persoană. Tirania era față de monarhie ceea ce oligarhia era față de aristocrație și *ochlocrația*, puterea mulțimii în formă și haotică față de democrație, variante ale nelegitimității, ale uzurpării, ale haosului, în opoziție cu norma or-

donatoare a *cetății*. Cînd nepotul lui Aristotel, Callisthenes, care-l însoțea pe Alexandru cel Mare în Asia ca istoric oficial al expediției, a început să-i instige pe tinerii macedonenii din suita regelui împotriva a ceea ce îi părea a fi abuz și nemăsură în atitudinea acestuia, s-a slujit, fără ezitare, de istoria tiranilor atenieni de la sfîrșitul secolului al VI-lea î.e.n., și mai ales i-a elogiat ca pe niște eroi pe cei care încercaseră să-i ucidă, *tiranoctonii*.

Pînă aici, totul pare familiar unui auz contemporan. Dar, iată și altă față a lucrurilor. Același Aristotel, care classifica tirania ca pe o formă de haos, califică vremea tiranului Pisistrate la Atena ca pe o vîrstă „de aur”, a prosperității și a tiniei; Platon, adversar teoretic de neclintit al oricărei forme de tiranie, va fi încercat, se pare, să educe și să cucerească de partea teoriei lui pe Dionysios, tiranul Siracuzei. Și exemplele pot continua. Duplicitate a oamenilor? Versatilitate a intelectualilor, atrași de mirajul puterii pe care nu încetează să o recuze? Dincolo de toate acestea, care își au și ele partea lor de adevăr, dăinuie o ambiguitate constitutivă a înseși tiraniei în concept și în act pe care se cade să o cercetăm în viitoarele episoade ale acestui serial, care încetează în chiar această clipă să mai fie arid pentru a istorisi înaintea de toate povestea mării și decăderii unor tirani de ieri și într-un fel, de totdeauna.

(Va urma)

Zoe PETRE-CONDURACHI

BENJAMIN FRANKLIN

ecouri în presa română din secolul trecut

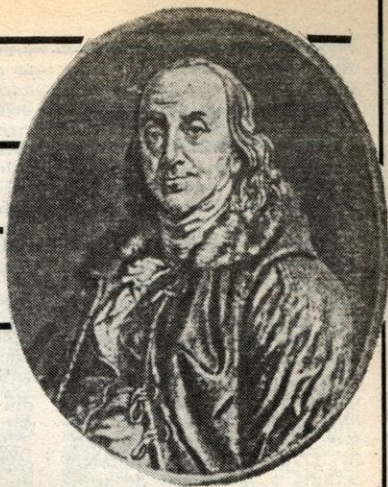

Figura luminoasă a marelui patriot, om politic democrat, filosof, fizician, economist, publicist și scriitor american Benjamin Franklin, născut în 1706, și de la a cărui moarte se împlinesc două secole — unul dintre „părinții fondatori” ai Statelor Unite — a fost de timpuriu cunoscută și apreciată în cercurile largi ale oamenilor de cultură din țara noastră¹. Iar tălmăcirile din opera sa — la început din versiuni franceze sau germane — au cunoscut o largă răspindire în spațiul românesc încă din primele decenii ale secolului trecut. Lucrări ale sale, traduse în germană sau franceză, au fost întâlnite în bibliotecile din Brașov, Sibiu, București sau în cea a Rosetteștilor de la Stinca, în Moldova.

Personalitatea lui Franklin a fost evocată la noi sub un triplu aspect: om politic progresist, luptător pentru eliberarea patriei sale de sub dominația străină; fizician dornic să pătrundă tainele naturii; moralist-pedagog, animat de idealuri înalțate și o adâncă dragoste față de semenii. Astfel, „cărvarul” Ion Tăutul releva, în august 1827, că „Franklin au dărâmat tirania și au așezat fericirea noroadelor pe pravilele Republicii”, iar patriotul transilvănean George Barițiu mărturisea că în timpul studiilor sale la Cluj (1828-1831) se visa „general ca Washington și sol ca Franklin”, în timp ce, în 1836, Ion Heliade Rădulescu vorbea despre patriotul american ca despre un „patriarh al libertății”.

Primul autor american tradus în limba română

În 1833, cărturarul moldovean Gheorghe Asachi a publicat, într-un supliment al *Albinei românești*, prima biografie a lui B. Franklin: „Mintea sa cea ageră — scria el — pătrundea cu liniștită fermizare legăturile vieții între acele mari și acele mici, fără a se abate vreodată din calea adevărului și înima sa cea evghenică [nobilă] îmbrățișează fericirea omenirii. El și-a fost

urzit o sisteme, care întru a ei aplicație s-au arătat a fi cea mai nimerită. Nime nu l-au întrecut în meșteșugul de a dizvăli învățăturile de morală și a le întrebuiși în datoriile prieteniei, în câștigarea vremii, în norocul face-rii de bine, în legătura bine-lui personal cu acel obștesc și în rodurile osteneților”.

O scriere a lui Franklin a constituit, de altfel, obiectul celei dintâi traduceri în românește din literatura americană. Este vorba de un fragment din culegerea de precepte *Calea spre îmbogățire* (The Way to Wealth), extras din atît de popularul *Almanah al bunului Richard* (Poor Richard's Almanac), pe care Franklin l-a publicat la Philadelphia vreme de un sfert de veac, începînd din 1732, într-un tiraj record pentru acele vremuri — 10 000 exemplare. Așadar, Muzeul

Național, săptămînal ce apărea la București sub îngrijirea lui Ion Heliade Rădulescu, a publicat în numărul din 8 iulie 1836 fragmentul *Meșteșugul de a fi cineva norocit sau știința bunului Richard* scrisă de Franklin, cuprinzînd o serie de maxime și cugetări ce s-au bucurat de mare popularitate. Punîndu-le în circulație, periodicul bucureștean a promis că peste cîteva numere va prezenta pe scurt „viața acestui vestit bărbat ale cărui fapte virtuozose merită a fi îndeebțate cunoscute”. Acest lucru s-a și întimplat, la 28 iulie, cînd revista a publicat articolul *Oarecare aduceri aminte din biografia lui Benjamin Franklin*. Subliniindu-se originea lui modestă („născut la Boston în anul 1706 de părinți săraci dar industriași [muncitori] și cinstiți”), se considera că „cele mai stră-

¹ Întîmplarea a făcut ca B. Franklin să fi întîlnit și să sprijine, la Philadelphia, în 1748, pe primul român despre care avem cunoștință să fi călătorit în America, peregrinul Samuil Damian, originar din Transilvania, preocupat de problemele electricității (Magazin istoric, nr. 11/1970).

lucile titluri ale sale sînt c a a fost prietenul celui mai mare om al lumii noi, nemuritorul Vasington [Washington], c a a fost ca  i acesta  i impreună cu el izbăvitorul Americii  i făcătorul de bine al omenirii". Scurta notă biografică preciza că el a făcut „descoperiri importante în  tiin ele fizice, a t lm ciit natura  i efectele electricit ii, a aflat secretul de a neutraliza trăznetul d ndu-i prin paratoner o direc ie care să nu poată vătăma. Tot ce putea  i mai de folos oamenilor a fost necon enit obiectul silințelor  i medita iilor sale". Acest „patriarh al libert ii a fost apreciat de Voltairre”, cu care s-a  nt lnit, în 1778, într-o memorabilă sedință a Academiei de  tiin e din Paris; se aprecia că „ n  tiin e, în me esuguri  i în politică, r m ne  ncredin at că niciodată n-a fost om în lume care să aibă un titlu mai universal, mai destoinic, de înalte g nduri  i de aplica ii cu multă iscusin  ”.

 mpreun  cu nota biografică a apărât o povestioară a lui Franklin din ciclul *Almanahului  i anume Istoria fluierului* (The Whistle). O nouă traducere a acestei bucată din „măruntele scrieri ale lui Franklin Veniamin” a apărât în Foate pentru minte, inimă  i literatură din Brașov, în 1840, sub titlul *Trimb  a sau O  nt mplare adevărată*, preluată după numai două s pt m ni de *Curierul românesc* din București; în sf r it, în 1845, * nv  torul satului*, tot din capitala   rii Românești, a retipărit povestirea cu titlul ei ini ial de *Istoria fluierului*.

Asigur nd, în continuare, o largă difuzare a operei lui Franklin, în special a aceleia cu profil etic, pedagogic  i didactic, presa românească din prima jumătate, a sec. XIX a republicat în diferite  i numeroase versiuni cele mai populare lucrări ap r te în *Almanahul bunului Richard*.  n acest sens trebuie relevat  remarca făcută de Mihail Kogălniceanu (*România literară*, 1855), care afirma că „jurnalismul trebuie să se  iee după pilda lui Franklin, carele a

practicat cu at ta iscusin   arta de a populariza [populariza] adeverele folositoare  i de a  nf   a sfaturile morale practice sub forme atrăgătoare  i u oare de înțeles pentru numărul cel mare al cetitorilor”.

Recordul t lm ciirilor l-a de inut povestirea * tiin a bunului Richard* sau *Calea spre  mbo  ire*, retipărită sub preluată sub diferite titluri de Mozaikul, din Craiova (1838), „Vestitorul bisericesc, din Buzău (1839), *Spicitorul moldo-valah*, din Iași (1841) *Gazeta de Transilvania*, din Brașov (1845), *Icoana lumii*, din Iași (1846), * nv  torul poporului*, din Blaj (1848), *Telegraful român*, din Sibiu (1857), *Amicul poporului*, tot din Sibiu (1862).

 n ordinea popularit  ii s-au aflat numeroasele sale *Sentin e  i cugetări*, extrase cu prioritate din același *Almanah al bunului Richard*, ca  i *Planul de  mbun  t ire morală* (Project to arrive at Moral Perfection), fragment preluat din cunoscuta *Autobiografie* (The Autobiography) a autorului, cuprinz nd normele de comportare pe care Franklin  i le-a impus sie i  i celor din jur: cumpătarea, tăcerea chibzuită, r nduiala, hot r rea, sinceritatea, dreptatea, modera ia, curătenia, lini tea sufletească etc.

„Puterea cea mare  i sf nt  a muncii”

Concomitent cu r sp ndirea operei lui Franklin, presa românească a publicat desori biografia autorului, prelu nd pasaje din *Autobiografia* sa  i prezent ndu-l cititorilor ca pe o întrupare a f l ritelor calit  i civice  i morale. Astfel,  n 1841, *Icoana lumii* din Iași,  n   ind textul  i de o litografie reprezent nd chipul lui Franklin (pentru prima oară la noi), îl considera printre acei b rba i meni i a „electriz  pe cei amor  i  i a-i călăuzi pe calea virtu ei”.

Cele mai reu ite biografii s-au datorat însă lui M. Kogălniceanu,  i C.A. Rosetti. Cel dint i, în *Calendar pentru poporul românesc* pe anul 1842, ar t  că „ n Republica Staturilor Unite din America, mai to i cei mai mari b rba i de stat au fost datori cu pozi ia înaltă ce au ocupat numai singurului lor merit: na terea n-au făcut nimic  pentru ei.  ntre ace ti b rba i str lucii de carii   n ra republică se f le te cu drept titlu, nici unul n-au lăsat o aducere aminte mai ne tears  dec t Franklin”. Iar C.A. Rosetti,  n *Calendariu popular* pentru anul 1852, scrie: „Scopu meu nu este a spune românilor viața unui om, dorința mea nu este a face pe cineva să-l  mite... Cu descriția vieții lui Franklin am voit să dau o pildă aceluia ce nu cred în puterea cea mare  i sf nt  a muncii... C la ce va voi să fie om întreg, c la ce va voi să fie cin it  i f ricit, c la ce va voi ca talentele cu care l-a înzestrat pe el natura să-i fie folositoare lui  i omenirii întregi, să ia de pildă munca  i strădania lui Franklin  i, conform ndu-se cu natura  i aplicările sale, să- i f c  singur un alt plan, potrivit cu d nsul,  i să me r g înainte cu credin    i statornicie, sigur fiind că nu este nici o stavilă pe care n-o birue p n n sf r  it virtutea, credin a  i munca cea cin tit   i fără pre t”.

După ce, o vreme, opera lui Franklin a circulat în scurte fragmente  i extrase, în 1859 a apărât, la București, în imprimeria Iosif Romanov, cel dint i volum de *Opere alese*, în traducerea  i sub îngrijirea pedagogului Ioan M. Riureanu (1833-1904), volum ce a cunoscut succesive reeditări în 1860, 1868, 1872  i 1888. C a de a doua edi ie a *Operele alese*, din 1860, a apărât sub îngrijirea lui Ion Heliade Rădulescu.  n cadrul unei  nspirate prefe e, el ar t  că volumul reprezintă „o scriere de morală ce orice na ie civilizată se  ntrecu a o traduce

(Continuare în p. 53)

Două kile buclucașe

Citind lucrarea istoricului francez Fernand Braudel, *Structurile cotidianului*, devenită clasică, atenția ne-a fost atrasă de următorul pasaj: „Bogația și încă frusta Moldova expediază la Istanbul, în fiecare an, bun sau rău, 350 000 hectolitri [«grün», în traducerea românească, «grains» în textul francez], în secolul XVI”. Interesul nostru se împletea și cu o anume nedumerire. Cantitatea era impresionantă pentru acea vreme; în documentele de epocă nu se folosea hectolitru, ci o varietate deconcentrantă de alte unități de măsură, a căror echivalare a dat întotdeauna multă bătaie de cap economiștilor și istoricilor. În plus, Braudel nu indica sursa pe care își baza afirmația și cifra avansată de el fusese preluată de la alți specialiști străini.

Tentativa noastră de a depista documentul – sau documentele – ce au stat la baza afirmației de mai sus se lovea de mai multe obstacole: nu știam cărei categorii îi aparținea actul, nu cunoșteam emitenții și anul emiterii. Desigur, știam de existența firmelor otomane prin care se solicitau țărilor române diverse cantități de cereale, dar în documentele respective se foloseau *kile*, nu hectolitri, și echivalările din acea unitate de măsură nu dădeau cifra de 350 000 hectolitri.

Am căutat soluția în lucrările istoricilor români pe care i-a citat Fernand Braudel. Și am găsit-o în cartea – care rămâne și astăzi esențială pentru cunoașterea comerțului medieval românesc – scrisă de Ion I. Nistor, *Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau im XIV., XV. und XVI. Jahrhundert*, apărută la Gotha, în anul 1911. Citim acolo, la pagina 7: „Ca să obținem o imagine, fie și numai aproximativă, a imenselor cantități de cereale exportate

anual de Moldova, este suficient să menționăm că în secolul XVI, numai către Turcia trebuiau livrate anual 100 000 kile cereale [«Getreide», în text]. Dacă echivalăm kila turcească din acea vreme cu numai 3,5 hectolitri, atunci rezultă o cifră anuală de export de 350 000 hectolitri cereale, care este foarte importantă chiar și pentru condițiile moderne”.

Ion I. Nistor preluase informația despre cele 100 000 kile de la Nicolae Iorga, care, în *Documente și cercetări asupra istoriei financiare și economice a Principatelor Române*, rezumase mai multe firmeane otomane, aflate pe atunci, împreună cu traducerile lor în limba franceză, în fondurile Bibliotecii Academiei Române. Era vorba, mai precis, de firmanul din 18 aprilie 1565 (noi utilizăm rezumatele publicate de prof. Mihai Guboglu, în *Catalogul documentelor turcești*, vol. II) – prin care se cerea domnului Moldovei, Alexandru Lăpușneanu, să trimită la Istanbul 50 000 kile orz și alte 50 000 kile, tot de orz, la Belgrad – și de cel din 24 mai 1566 – care solicita 100 000 kile orz, 80 000 urmînd a fi trimise la Poartă, prețul celorlalte 20 000 kile (6 aspri kila) trebuind să fie plătit la Belgrad. În echivalarea 1 kilă = 3,5 hectolitri, Ion I. Nistor se bazase pe lucrarea economistului Nicolae Suțu, *Notions statistiques sur la Moldavie*, apărută la Iași, în 1849. Acolo, la pagina 162, scrie însă că 1 kilă = 380 litri, adică 3,8 hectolitri. Treceam peste cei 0,3 hectolitri care s-au pierdut pe drumul dintre Nicolae Suțu și Ion I. Nistor. Ceea ce ne interesează aici este faptul că Nicolae Suțu se referea la kila folosită în Moldova în prima jumătate a sec. XIX, nu la „kila turcească din acea vreme”, adică din sec. XVI. Or în cele două firmeane, kila era de

Istanbul și echivala cu 22,25 kilograme (orz). Deci, dacă înmulțim 100 000 kile cu 22,25 kilograme, rezultă 2 225 000 kilograme orz. Transformînd în hectolitri, obținem aproximativ 26 000 și nu 350 000 hectolitri, adică o cantitate de 13-14 ori mai mică. Atît ne spun documentele că se ceruse în 1565 și 1566 din Moldova, lăsîndu-ne să înțelegem că tendința era de a impune asemenea livrări anuale.

Trebuie să menționăm că, încă din anul 1914, A.D. Xenopol atrăsese atenția, în volumul III al sintezei *Istoria Românilor din Dacia Traiană*: „totuși, nu putem primi părerea lui I. Nistor, *Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau im XIV., XV. und XVI. Jahrhundert*, p. 6 [!], că s-ar fi exportat din țările române *riesige Mengen von Getreide* [imense cantități de cereale], cu toate cele 100 000 kile de care se vorbește mai tirziu pentru aprovizionările turcești”. Iar mulți dintre istoricii români care s-au ocupat de firmeanele din 1565 și 1566 au precizat că era vorba de kile de Istanbul, fără a le corobora cu calculul greșit al lui Ion I. Nistor.

Desigur, această corecție matematică nu modifică în esență caracterul relațiilor româno-otomane de mijlocul sec. XVI. Încercările Porții de a limita și dirija exportul anumitor produse ale țărilor române către teritoriile aflate sub directă sa stăpînire (în primul rînd către Istanbul) – proces ce avea să se agraveze către sfîrșitul secolului – au lezat dezvoltarea liberă a economiei românești de atunci. Faptul că lucrarea lui Ion I. Nistor era scrisă într-o limbă de circulație internațională a permis însă difuzarea calculului său greșit, rezultat pe care istoriografia străină l-a preluat drept sigur și l-a transmis mai departe, ca atare.

Bogdan MURGESCU,
Dorin MATEI

AL. PAPADOPOL-CALIMAH

AMINTIRI DIN VREMEA UNIRII

Prezentăm cititorilor noștri noi fragmente din însemnările memorialistice ale lui Al. Papadopol-Calimah (1833-1898), în continuarea celor publicate în numărul trecut al revistei, pe care le-am selectat din scrierea sa memorialistică inedită Amintiri și istorie. 1853-1888. păstrată la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române.

Ne-am oprit, de data aceasta, asupra unor pagini evocând evenimente din anii 1854 (când se desfășura războiul Crimeii¹) și 1857 (când, în baza Tratatului de pace încheiat la Paris în urma acestui război, Principatele române obținuseră dreptul de a se pronunța asupra organizării lor politice viitoare). Sînt

anii în care românii au desfășurat o intensă activitate în slujba Unirii, afirmindu-și cu vigoare dorințele lor în fața guvernelor Europei.

Înainte de a-i da cuvîntul memorialistului, să mai precizăm că am transcris însemnările sale conform normelor ortografice actuale, păstrînd însă unele particularități stilistice și lexicale ale autorului. Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile din texte. Intervențiile explicative din paranteze drepte, notele de subsol, precum și titlul și subtitlurile ne aparțin. Datele sînt pe stil nou.

I. L.

Propuneri pentru unire

La 14 decembrie 1854, un tractat încheiat la Viena între Franța, Marea Britanie și Austria dispunea: puterile să nu intre în nici o înțelegere cu Rusia, decît numai după ce ele ar fi deliberat mai înainte împreună (art. 1); Austria să avertizeze hotarele principatelor ocupate de dinșura contra orice încercări de întoarcere a rușilor și să nu aducă nici o piedică la mișcările ce întîmplător s-ar face în Principate de armatele puterilor aliate (art. 2); alianța ofensivă și defensivă contra Rusiei (art. 3); puterile se legau să nu primească nici o propunere din partea Rusiei de încetare a ostilităților decît după o comună înțelegere (art. 4); dacă pînă la sfîrșitul anului 1854 nu s-ar încheia pacea cu Rusia, puterile vor delibera neîntîrziat asupra măsurilor celor mai eficace ca să obțină obiectul alianței lor (art. 5); Prusia să fie invitată a da adeziunea ei la acest tractat (art. 6).

Bazele acestei alianțe fuseseră statornicite prin protocolul de la 9 aprilie 1854 al

celeii întîii conferințe de la Viena. Aceste baze erau: I. Desființarea protectoratului rusesc în Principate; II. Libera plutare a Dunării; III. Revizuirea tratatului de la 1841 și mărginirea puterii rusești în Marea Neagră; IV. Lepădarea din partea Rusiei de protectoratul ei oficial asupra supușilor creștini de rit orientat al sultanului, Rusia primindu-le pur și simplu. Conferințele se declarară deschise la Viena la 15 martie 1855, sub președinția comitetului Buol-Schauenstein și în ședința de la 19 martie se propuse dezvoltările asupra punctului I. La 26 martie 1855, plenipotențiarul francez, baronul de Bourqueney, citește în conferință un *Memo-randum* în care se expuneau vederile guvernului său asupra mijloacelor de garanție pentru punctul I și cere ca acest memorandum să fie anexat la procesul verbal. Acest document conchidea cerind: Unirea principatelor Moldova și Valahia într-un singur stat, sub cîrmuirea ereditară a unui domn dintr-una din familiile suverane ale Europei.

Deliberațiunea Conferinței asupra acestei propuneri fu rezervată pentru mai tîrziu,

Turcia, Austria, Marea Britanie și Rusia cîntărind a o amîna; Turcia se spîria de ea și baronul de Bourqueney, în chip foarte abil, se mărgini atunci cu cererea de a se anexa documentul său la protocolul conferinței din acea zi, așteptînd timpuri mai priincioase.

Dar la 4 iunie 1855 conferințele rămîn suspendate, fără a fi rupte, neputîndu-se înțelege plenipotențiarilor puterilor.

Vodă Ghica, îndată ce se întoarse de la Viena la tronul său, se puse pe lucru ca a unirii. Istoria românilor îi va păstra una din paginile cele mai frumoase în deșteptarea și reorganizarea românilor. Prin ofisul său sub nr. 27 din 22 mai 1855, vodă Ghica desființa toate măsurile ce luaseră rușii în administrația țării, ca izvorite de la o autoritate străină și abrogă toate rangurile de boierie ce principalele Gorceacoff acordase.

Dorințele țării

La 3 aprilie 1855, vodă Ghica patronază și îndeamnă subscrierea unei petițiuni către domn, prin care moldovenii cereau ca el, în vederea

¹ Magazin istoric, nr. 7-8/1968, 1/1989.

conferințelor ce se deschisese la Viena și care urmau a se ocupa și de soarta principatelor Moldova și Valahia, să puie toate silințele spre a se putea trimite și delegați din partea Moldovei, ca să deie informațiuni despre nevoile și dorințele țării. Această petițiune a fost acoperită de mii de iscălituri din toată țara.

Vodă Ghica îmbrățișă cererea țării și lucră din toate puterile sale și la Viena și la Constantinopol spre a fi admisă [Moldova]. Comitele Buol-Schauenstein îi dădu tot concursul putincios și, în numele celorlalți plenipotențieri ai puterilor aliate prin tratatul de la 2 decembrie, el adresă la 21 și 22 martie 1855 domnilor Moldovei și Valahiei invitația de a trimite, după ce vor instința Înalta Poartă, reprezentanți la Viena și Conferința din Viena suspendă la 26 aprilie lucrările sale până ce va fi ales Poarta pe boierii chemați a reprezenta Principatele la conferință.

La 10 aprilie 1855, vodă Ghica trimite pe Costachi Negri la conferințele de la Viena, delegat din partea Moldovei. Costachi Negri plecă din Iași la 10 aprilie 1855 și

se întoarse de la Viena la 26 iunie¹.

La 10 decembrie 1855, vodă Ghica desființă robirea [serbia] și promulgă următoarea lege memorabilă. „Sclavia se desființează pentru totdeauna din principatul Moldaviei. Toți acei care vor călca pământul Moldaviei sint oameni liberi”.

La 3 ianuarie 1856, vodă Ghica desființează dișterarea [exilarea], propunind și promulgând următoarea lege: „Dișterarea oricărui pămîntean se desființează pentru totdeauna din principatul Moldaviei”. Acesta a fost un mare avînt spre deșteptare, căci ce luptă, ce propășire erau posibile cînd domnii aveau, pînă atunci, dreptul nemărginit să puie mina pe oricare moldovan, dat curînd de turburător, și să-l trimață peste Dunăre?

La 10 iulie 1855, vodă Ghica trimite pe Costachi Negri și pe Dimitrie Ralet la Constantinopol, în cauza averilor mănăstirilor zise închinat. Abia sosise Costachi Negri de la Viena și a trebuit să plece la Constantinopol. În ambele sale solii, Costachi Negri a adus cele mai mari servicii țării și a

ridicat România în considerațiunea Europei și a Porții Otomane. Din această epocă au datat relațiunile prietenești ale lui Costachi Negri cu Aali pașa și cu mulți miniștri ai puterilor garante. Aceste relațiuni au fost folositoare țării, în tot timpul cît Costachi Negri a reprezentat-o la Viena, sub vodă Ghica, și mai tîrziu la Constantinopol, sub Cuza vodă.

La 12 mai 1856, vodă Ghica desființă cenzura și promulgă o lege liberală și înțeleaptă pentru libertatea presei. Ea a fost proiectată de o comisiune numită de vodă Ghica prin ofisul din aprilie 1856, nr. 15, compusă din Dimitrie Ralet, Costachi Hurmuzachi și Mihail Kogălniceanu. Eu eram atunci șef de birou la Ministeriul de externe (secretariat al statului) la secțiunea politică². Beizadea Iancu Ghica, secretar de stat, mă delegase pe lîngă acea comisie ca redactor și secretar.

² Am intrat în serviciul țării din indemnul personal al lui vodă Ghica care chemase pe toți tinerii ce făcuseră studii și-i îndatoră să ocupe funcțiuni publice. Spre a mă obliga să primesc o funcție, vodă Ghica mă onoră cu rangul de spătar, cel înlii rang pe care l-am avut — n.a.

¹ Magazin istoric, nr. 2/1989.

Scenă de luptă din Războiul Crimeii (gravură din L'Illustration)

Timpul era grăbit

În sara de 26 aprilie 1856 a fost cea de pe urmă întrunire a comisiei, la C. Hurmuzachi și aicea, în această sară, cenzura își dădu suflul și se admise de comisiune instituirea juriului în materie de presă, după lungi dezbateri în șir de mai multe ședințe.

Proiectele de lege pentru libertatea presei și instituirea juriului trecură cu mare nevoie în Consiliul de miniștri, dar Divanul general, prin

Domnitoriile celor două țări române în anii 1849-1856. Grigore Al. Ghica (Moldova)...

art. 57 și 58 din lege, făcu, în ce privește juriul, următoarea rezervă: „Delictele de presă se vor cerceta și se vor judeca de către tribunalul juraților, potrivit cu deosebita legiuire pentru aceasta. Însă asemenea delict, acum de-o dată, se vor judeca numai de Divanul domnesc, prin cererea către logofetie (ministerul justiției) pînă la înființarea instituției juraților”.

Zilele treceau, timpul era grăbit. Vodă Ghica a trebuit să primească acest amendament. Am fost față la acele deliberări și dezbateri vicioase, din care legea pentru libertatea presei ieși triumfătoare numai prin purtarea hotărâtoare a lui vodă Ghica și prin opiniile miniștrilor săi Costachi Negri, Dimitrie Ralet, Petre Mavroeni și beizadea Iancu Ghica.

În silințele sale, în munca sa vodă Ghica era slujit de miniștri săi: logofătul Ștefan Catargiu (interne și președin-

te al Consiliului), vornicul Petrachi Mavroeni (finanțe), vornicul Costachi Negri (lucrări publice), beizadea Iancu Ghica, fiul său (externe), Anastasie Panu (justiție), Iordachi Boldur Costachi (hatman [seful armatei]) și vornicul Dimitrie Ralet (culte și instrucție publică). Mihail Kogălniceanu, Costachi Hurmuzachi, Lascar Rosetti, Vasile Sturdza, Manolachi Costachi Epureanu, V. Alecsandri erau încă sfetnicii săi. În rândul oamenilor care au ajutat pe vodă Ghica în lucrul său nu trebuie să uităm nici pe un tânăr francez, plin de inimă și devotat cauzei românilor, Edouard Grenier, secretarul lui vodă Ghica, tânăr erudit.

Lupta era cumplită. Ose-birea credințelor despărțise părinții de fii, rude, prieteni.

Partidul separatist nici vroia să audă de speranțele noastre într-un viitor mare, de puterea națională izvorind din uniunea țărilor surori, de independență, de ridicarea țării unite la rangul de regat, pe care partidul național le zărea în visurile sale. Partidul separatist considera toate acestea ca piere, ca primejdii pentru Moldova și chiar pentru Valahia și ruperea legăturilor cu Turcia — pe care o vedea ca urmare neapărată a realizării dorințelor noastre — o scotea drept o nenorocire națională.

În ziua de 25 mai 1856, la via lui Petrachi Mavroeni de la Socola și la 30 mai 1856 în saloanele spătarului Mihail Cantacuzino Pașcanul, din Iași, se întruni partidul liberal al Moldovei și subscrise un act cerind: Unirea Principatelor sub un principe străin dintr-o familie domnitoare în Europa, afară de dinastiile staturilor megieșite [vecine]; guvern constituțional reprezentativ; garantarea drepturilor noastre. Aceste întruniri se făcură în vederea tractatului de la Paris. Tractatul se iscăli de Congres în ziua de 30 martie 1856¹. [Printre clauzele tratatului, era prevăzută și constituirea unei comisii a reprezentanților celor șapte puteri care să consulte

dorințele locuitorilor din Moldova și Țara Românească în privința unirii.]

Înălții comisarii

intimpinați cu steagul tricolor

Membrii Comisiei europene² veniră în București și în Iași. Ei fură intimpinați în drumul lor cu urări entuziaste, întovărășite de rostiri de recunoștință către Europa și de manifestarea dorințelor țării. În Moldova, gazdele și trăsurile lor erau inundate de cărți de vizită, avind în mijloc numele fiecărui, scris cu însăși mina sa, sub cuvântul *Union*.

Așa erau cărțile noastre de vizită atunci; ba chiar pentru corespondența noastră particulară noi comandasem la Paris hirtie de poștă care avea la mijloc în filigran armele României Unite.

Comisarii puterilor garante și comisarul Înaltei Curți suzerane, numiți după tractatul de la Paris din 30 martie 1856 să cerceteze la fața locului și să se încredințeze despre dorințele românilor, intrară în Principate și-și stabiliră reședința în București. În ziua de 10 aprilie 1857, înălții comisarii intrau în capitala Moldovei, Iași, pe la Păcurar. Toată suflarea unionistă cu un steag mare tricolor în frunte le ieșise înainte de Păcurar și trăsurile și gazdele lor în urmă au fost inundate de cărțile noastre de vizită.

Dar pe cînd unioniștii cu Comitetul Unirii în frunte făceau această manifestațiune la Păcurar, la care lua parte clerul, neguțătorimea și aproape tot Iașul, comitetul separatist, care-și ținea ședințele în casele unuia din capii săi, Neculai Istrati, fulgera contra lor prin pana unuia din membrii săi, care avea intradevăr darul poeziei.

Tot atunci, la Păcurar, un tânăr anume C. Cuparencu, garant responsabil al *Stelii Dunării* — acum suspendată — apropiindu-se de trăsura comisarului otoman, Savfet, și întinzînd mina cu capul descoperit și respectuos spre a-i

^{1,2} Magazin istoric, nr. 7/1975, 1/1989; 1/1977.

înmina o hirtie cuprinzând o declarațiune subscrisă de ieșeni despre dorințele țării, a fost lovit cu sabia și i s-a tăiat mina de arnăuțul ce caimacumul trimisese cu trăsura de gală la Păcurar pentru comisarul otoman și pe care-l îmbrăcase într-un splendid costum turcesc. Lumea protestă îndată la comisarii puterilor, martori oculari ai acestei sălbăticii și aceasta scribi așa de cumplit pe comisari [care protestară] și chiar în aceea zi caimacumul a trebuit să destituie pe ministrul de interne, logofătul C. Catargiu, care striga pe față în fiecare zi: „Am să dau cu tunul în unioniști”.

Un tablou se făcu și se răspîndi atunci prin Iași și prin districte, înfățișînd scena tăierii minii lui Cuparencu, de la Păcurar. Se mai găsesc încă exemplare din acest tablou, foarte rare însă.

Entuziasmul popular

Caimacumul Vogoridi, văzînd manifestațiunea făcută de ieșeni, cu clerul în frunte, în fața comisarilor europeni, cu cocarde și steag tricolor, publică a doua zi, 11 aprilie, un ofis prin care mustra pe unioniști și oprea cu strășnicie pe viitor [orice] *demarche collective* [demers colectiv], iar la 12 aprilie 1857 scrie mitropolitului fulgerînd contra clerului din Iași că a purtat cocarda tricoloră. Mitropolitul îi răspunde cu demnitate la 14 aprilie că clerul a ieșit să întîmpine pe comisarii înaltei. Porți și ai puterilor garante, că nu știa că în ochii guvernului este un delict de a onora pe reprezentanții puterilor și ai sultanului; că soarta țării este și soarta clerului Moldovei și că dacă caimacumul crede că nu trebuie să fie nimenea în relație cu trimisul sultanului și cu comisarii puterilor garante, să-i facă cunoscută această pozițiune a sa.

[În fruntea țării se afla] un guvern cu totul dușman al Unirii și al celorlalte reforme, susținut de Turcia și de Austria și chiar de Inglitera, care

combăteau prin toate puterile și prin toate mijloacele unirea principatelor. Prigonirile, destituirile, închisorile și exilurile erau lucruri de fiecare zi, de fiecare oră. Manifestațiunile cele mai pacifice, cele mai nevinovate pentru unire erau pedepsite în toate chipurile. Așa, vai și amar de bieții lăutari care ar fi îndrăznit să cînte *Hora Unirii*, care cu toate acestea se cînta prin toate unghiurile țării și cu cît cîrmuirea îi prigonea și pedepsea cu bătaii cumplite pe lăutarii ce o cîntau, cu atît mai mult unioniștii făceau să se cînte și mai des, luînd sub apărarea lor și răspîlînd cu dărnicie pe lăutari. Mai mulți ampoaiești din secretariatul de stat și din alte ministere au fost destituiți și prigoniți pentru că purtau cravate tricolore și inele (verigi) de aur zmălțuite tricolor, cu inscripțiunea *Unirea*.

Îmi aduc aminte cu mulțămire că și eu am fost exilat din ordinul caimacumului Bals, în iulie 1857, și învoit a-mi alege loc de exil Baia, moșia varei mele, aproape de Fălci-ceni, pentru că într-o zi, trecînd prin Birlad și fiind lumea adunată în grădina publică am izbutit să înduplec pe lăutarii ce cîntau în grădină să cînte *Hora Unirii*, deși ispravnicul (prefectul) dăduse strașnică poruncă să nu îndrăznească nici un lăutar să cînte asemenea cîntece răzvrătitoare; și pentru că scriam și subscrisem în *Steaua Dundrii* și în *Zimbrul* articole pentru unire.

La 3 martie 1857 se publică în Iași firmanul pentru alegerea și convocarea Divanului ad-hoc și întocmirea electorală după care urma să se alcătuiască Divanurile. Condițiunile electorale au fost povățuite în taină înaltei Porți de împăratul Napoleon III care ceruse și primise de la vodă Ghica într-un chip cu totul confidențial un proiect despre acestea, pe cînd se discuta încă în Congresul de la Paris tratatul din 30 martie 1856, Vodă Ghica lucra ca divanurile ad-hoc să fie compuse „de mîniere à constituer la

representation la plus exacte des intérêts de toutes les classes de la société [astfel încît să constituie reprezentarea foarte exactă a intereselor tuturor claselor societății]”. Napoleon III numai în schimbul unei asemenea făgăduințe date de sultan primi ca divanurile ad-hoc să fie convocate printr-un firman al sultanului.

Se făcură listele electorale, apoi se așteptă pentru alegeri sosirea în Principate a Comisiei europene. Caimacumul Moldovei, în unire cu

...și Barbu Stirbei (Valahia)

consulul austriac, cu Turcia și cu consulul englez combăteau unirea și făcu un rînd de alegeri care, spre a se anula! a trebuit ca norocul țării să ajute de s-au sustras corespundența secretă a caimacumului Vogoridi și a guvernului turcesc și austriac, a trebuit ca împăratul Napoleon III să ia chestiunea în mina sa și să provoace un conflict și ruperea relațiilor Franciei, Rusiei, Prusiei și Sardiniei cu Turcia în ziua de 5 [4] august 1857. ■

¹ La 19 iulie 1857, în Moldova au avut loc alegeri pentru Divanul ad-hoc, falsificate însă de caimacumul Vogoridi, ostil unirii. Descoperite, aceste falsuri electorale au declanșat un scandal diplomatic. Franța, Rusia, Prusia și Sardinia anunțînd ruperea legăturilor diplomatice cu Turcia, care refuzase să anuleze alegerile. În cele din urmă, la 24 august 1857, sub presiunea diplomatică a celorlalte puteri europene, Poarta a anulat alegerile, organizîndu-se altele, care au fost câștigate cu foarte mare majoritate de unioniști (Magazin istoric, nr.5/1975).

Apelul Comitetului provizoriu de organizare a Asociației Române de Studii Orientale „Mircea Eliade“

Cultura română, cu o recunoscută vocație în dialogul Orient-Occident, a înregistrat, de la Dimitrie Cantemir la Mircea Eliade, contribuții de renume mondial în domeniul orientalisticii.

Asociația Română de Studii Orientale „Mircea Eliade“ își propune să continue această tradiție, să impulsioneze preocupările românești în domeniul istoriei, limbilor, civilizațiilor și religiilor orientale, al contactelor româno-orientale de-a lungul secolelor, să reliefeze valorile culturale ale Orientului în spațiul românesc și rolul spiritual al românilor în lumea orientală.

În acest scop, Asociația va reuni în rîndurile sale pe toți cei cu preocupări și rezultate concrete în orientalistică. Asociația, avînd personalitate juridică, urmează să organizeze ședințe lunare de comunicări, să editeze o publicație periodică precum și lucrări științifice și de popularizare. Ea va colabora cu organisme culturale-științifice românești și cu asociații și instituții culturale și de învățămînt cu preocupări similare din străinătate.

Comitetul provizoriu de organizare a Asociației invită pe toți orientaliștii care au propunerii privind alcătuirea Statutului de funcționare a Asociației să trimită aceste sugestii pe adresa Bd. Șchitu Măgureanu nr. 1, sector 1 București, Cod 70 626 (cu mențiunea: pentru Asociația Română de Studii Orientale).

Comitetul provizoriu de organizare a Asociației apelează la toți cei care doresc să facă parte din asociație să participe la adunarea generală de constituire, luni 19 februarie 1990, ora 14, Amfiteatrul „N. Iorga“ al Facultății de Istorie, B-dul Republicii nr. 13.

UN INTERVIU

AL POETULUI MIRCEA DINESCU ÎN ZIARUL FRANCEZ „LIBÉRATION“

(Urmare din p. 12)

făcute una cu pămîntul, că ierarhia valorilor a fost anulată și nulitățile au devenit reprezentative, dă sentimentul unei culturi aflate sub ocupație.

Am citit într-un almanah de apicultură un mindru articol ce afirmă că „albina românească e mult mai blîndă decît albina americană“. Or fi înțepînd mai cu duioșie albinele noastre dar să știți că miera lor tot copiii care vorbesc englezește o mîncîcă — așa că biete albine nu pot fi acuzate de naționalism. Cîineva se joacă de-a v-ați ascunselea cu realitatea, căutînd-o acolo unde nu poate fi. Deși pseudonimul foamei se cheamă acum „alimentație științifică și rațională“, nu din pricina asta pleacă totuși oamenii ci pentru că nu mai au nici o speranță, acest prezent înghițînd parcă nu numai trecutul dar și viitorul.

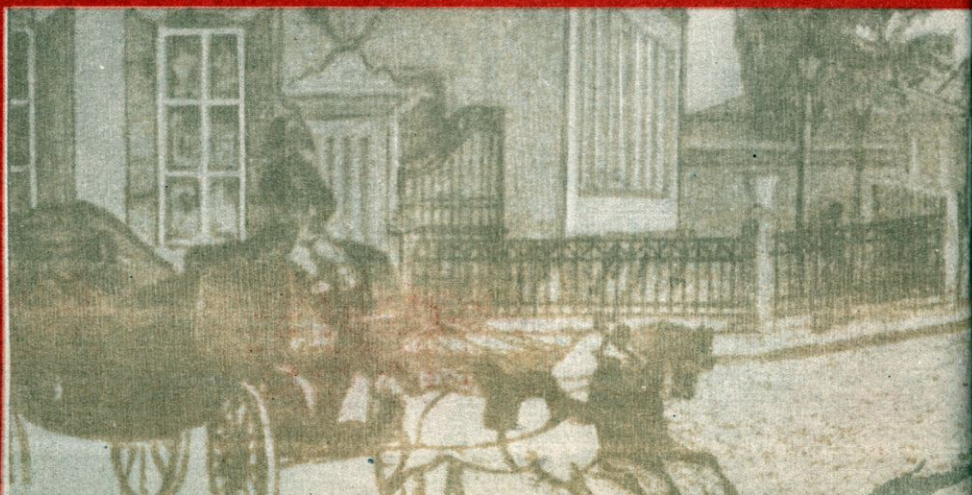
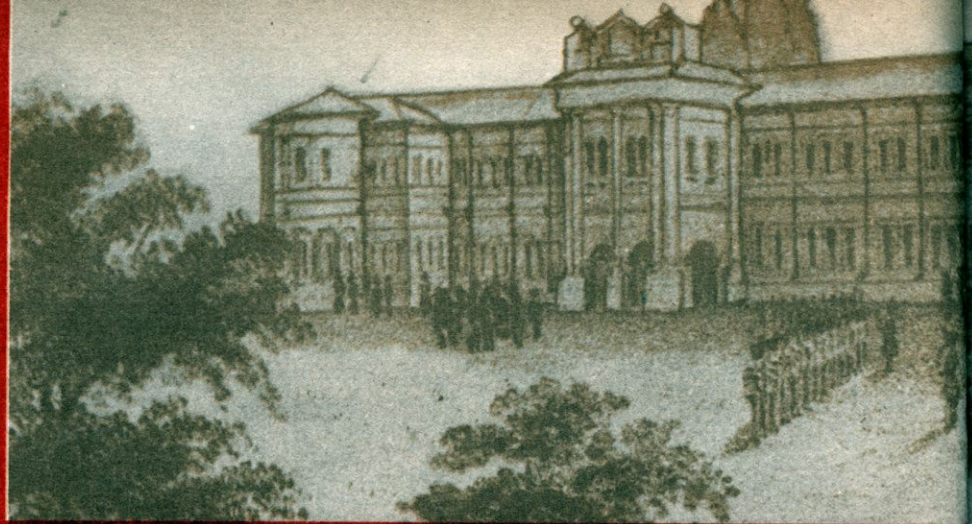
Ziaristii occidentali par tot mai interesați de România. Cum vă explicați acest lucru?

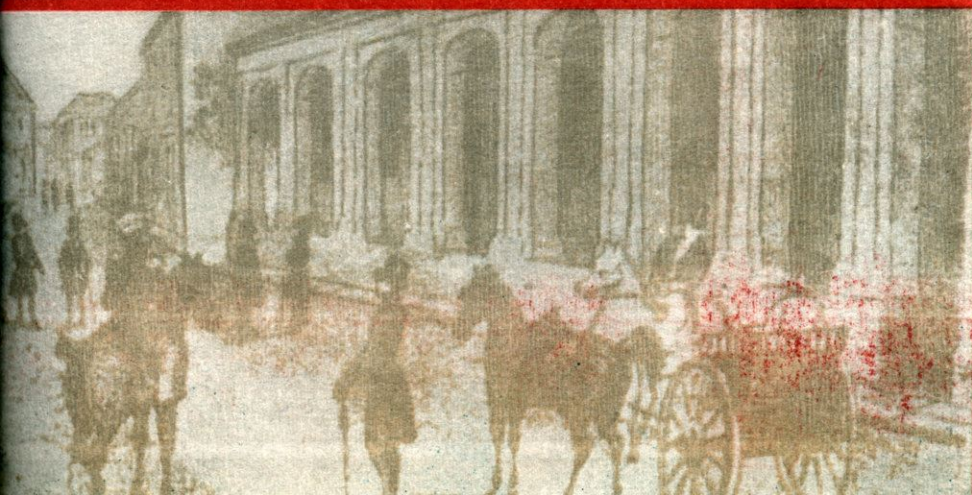
Sînt atrași de fabulosul exotism social de pe aici, de sinucigașii ratați care nu-și pot da foc în piața publică din pricina crizei de chibrituri, și nu se pot spînzura din lipsă de funie și sîpun; de Bucureștiul ce tinde să devină primul oraș laic din Europa, unde milițienii sînt mai deși ca porumbii și în care bișnițarii au reușit să imprime pe moneda națională numele țigărilor Kent; de maladia gigantismului care măsoară fericirea omului în metri cubi de beton; de teritoriul absurd în care grînicerii stau cu armele întoarse spre interiorul țării, în care grîul e secerat la televizor dar rîmne nescerat pe cîmp, în care muncitorii sînt porecliți proprietari spre a li se revinde ceea ce le aparținea de drept prin constituție, adică decorul muncii lor, vatmanii fiind obligați să-și cumpere tramvaiele, sonderii, sondele și țărani prispă din bătătură... Spuneți acolo unde o să mergeți că Dumnezeu și-a luat fața de la români. ■

PLANSELE NOASTRE

①②③④ „Istoria... este adevărata povestire și înfățișare a întîmplărilor neamului omenesc; ea este rezultatul virstelor și a experienței... glasul semințiilor lor ce au fost și icoana vremii trecute... testamentul lăsat de către strămoși strănepoților ca să slujească de tîlmăcire vremii de față și de povățuire vremii viitoare“. Subiectele cu tematică istorică românească au constituit — potrivit și acestei caracterizări făcute de Mihail Kogălniceanu în *Cuvîntul introductiv la cursul de istoria națională* — un generos subiect pentru scriitorii și artiștii vremii în deșteptarea și modelarea conștiinței naționale românești. În imagini, cîteva dintre aceste creații — reproduse în publicațiile vremii — inspirate din istoria română: Portrete de voievozi (schîțe după picturi murale) de Carol Isler (planșa 1); trei gravuri înfățișînd orașul Iași la jumătatea veacului trecut (planșele 2-3); portretele voievozilor Vasile Lupu și Bogdan I — sus; cetatea Neamțului jos (planșa 4)... (1840. Dacia literară: „Istoria să ne fie cartea de căpetenie“, p. 18)

DE LA BUREBISTA

LA REGATUL LUI DECEBAL

Apărut ca rezultat al evoluției interne, social-economice și politico-culturale, statul geto-dac a cunoscut o mare înflorire în vremea regelui Dromihaites (312-292 î.e.n.). După domnia acestuia, formațiunea statală realizată (existentă, după toate probabilitățile, în zona podișului central al Moldovei), a cunoscut o perioadă de declin, ca urmare a unui factor extern: invazia neamului germanic al bastarnilor. Iată, în continuare¹, principalele caracteristici ale evoluției statului geto-dac în perioada ce a urmat.

„Și dacii sînt o mlađiță a geților. În vremea regelui Oroles, se luptaseră fără succes împotriva bastarnilor și de aceea, ca pedeapsă pentru slăbiciunea arătată, au fost siliți, din porunca regelui, ca atunci cînd voiau să doarmă, să pună capul în locul picioarelor și să facă sofților lor serviciile pe care înainte acestea obișnuiau să le facă lor. Această pedeapsă a fost înlăturată numai după ce, prin vitejia lor, au șters rușinea pe care și-au atras-o în războiul de mai înainte“.

Davele pămîntului dacic

Bastarnii erau un neam germanic, originar din centrul Europei, care spre sfîrșitul sec. III î.e.n. au plecat din teritoriile lor, așezîndu-se în nordul Mării Negre și pe teritoriul cuprins între Carpați, Dunăre și Mare. La începutul sec. II î.e.n., această populație războinică, ce exercita o dominație nominală asupra populației locale a fostelor formațiuni statale getice din podișul Moldovei, a fost angrenată în evenimentele politice balcanice. În anul 179 î.e.n., la solicitarea regelui macedonean Filip V un contingent numeros de bastarni a trecut Dunărea, pentru

a-i ataca pe dardani, aliați cu Republica romană și adversari ai macedonenilor. Regele Filip murind, urmașul acestuia, Perseu, a refuzat să plătească bastarnilor sumele promise de părintele său, motiv pentru care aceștia au jefuit cîmpul teritoriului trac din preajma Muntelui Donuca (Rila, de azi), unde ajunseseră. Dispersîndu-și forțele (o parte a lor s-au reîntors la nordul Dunării, ceilalți i-au atacat — fără succes — pe dardani), bastarnii au revenit la nord de Dunăre, de unde s-au întors în Peninsula Balcanică unsprezece ani mai tîrziu, în 168 î.e.n., chemați de astă dată de către Perseu, tot împotriva dardanilor și tot în cadrul aceluiași joc de alianțe. Din nou însă Perseu a refuzat să le plătească

O altă informație cuprinsă în Prologul cărții XXXII a lui Trogus Pompeius confirmă opinia privind această recrudescență a puterii dacilor. Referîndu-se la conflictul ce opunea pe regele macedoniei, Filip V, armatelor romane, autorul amintit arată că acesta ar fi căutat să-l instige pe bastarnii la o expediție în Italia, menționînd, totodată, „creșterea puterii dacilor sub regele Rubobostes“.

S-au purtat numeroase discuții în lumea istoriografică asupra identității acestui rege, Rubobostes, socotit de unii ca urmaș al lui Oroles, de alții — una și aceeași persoană cu el, iar de către alți istorici identificat cu Burebista, cu precizarea că numele marelui rege geto-dac ar fi fost redactat într-o formă coruptă. Ipoteza nu-și găsește însă corespondențe cronologice, episodul petrecut între regele macedonean Filip V și bastarnii avînd loc cu mult înaintea domniei lui Burebista.

Dar iată, de altfel, mai concret împrăjurările în care s-a produs această „creștere“ a puterii dacilor.

stipendiile, și bastarnii s-au retras, nu înainte de a jefui teritoriile prin care au trecut.

Itinerarul urmat de ei este însă confuz redat de izvoare, care vorbesc de o retragere prin „Apollonia, o regiune sudică“. Intrucît existau două orașe Apollonia, unul pe litoralul Adriatic, altul la Marea Neagră (Sozopol, de azi), părerea istoricilor au fost, din nou, contradictorii, cea mai avizată opinie fiind aceea privitoare la o retragere „prin Apollonia și Messembrina, o regiune din interiorul țării pe drumul pe care venise“. Este însă de luat în discuție și una din lecțiunile în care s-a păstrat într-o variantă a scrierii lui Titus Livius, *Ab Urbe condita*, în care se menționează că „cealaltă mulțime [a bastarnilor] s-a îndreptat înapoi de unde venise

¹ Prima parte a acestui articol în *Magazin istoric*, nr. 4/1990.

în regiunea Aquiloniam, din interiorul pământurilor [continentului]", cu alte cuvinte spre zona de origine a vîntului Aquilonum — Crivățul nostru.

Cert este că nu multă vreme după aceste evenimente, bastarnii dispar din istoria acestei părți a continentului. Deși relativ scurtă, stăpînirea exercitată de ei asupra unei părți a Daciei a lăsat o anumită amprentă, sesizabilă îndeosebi în urmele materiale — așezări și necropole — identificate în pozișul central moldovenesc.

Trebuie însă precizat, totodată, că această suprapunere de stăpînire bastarnă nu a însemnat nicidecum o încetare a vieții getice. Este adevărat, invazia bastarnilor a avut un caracter violent, soldîndu-se cu distrugerea marilor cetăți getice — Stîncești, Cătălina-Cotnari, Moșna, Bunești-Averești, Brăhășești. Aria de dominație bastarnă s-a întins însă numai asupra părții de nord a Moldovei, fiind delimitată la miazăzi de o linie ce pornea de la Ghelăiești (Neamț), trecînd pe la sud de Roman, apoi, dincolo de Prut, urmînd cursul inferior al râului Bonta pînă la vărsare și, de aici, linia Nistrului, pînă la izvoarele sale în Carpații Răsăriteni.

Dincolo de această linie, în toată Dacia, găsim așezări geto-dacice tipice, așa-numite *dave*¹ — Răcățanu, Brad, Poiana, Bîtea Doamnei — în Moldova; Popești, Piscu-Crășani, Tinosu — în Muntenia, și numeroase așezări de tip dava în Transilvania, fiecare dintre aceste așezări vîndînd caracteristicile unui centru fortificat politic, militar, economic și religios — chiar dacă în privința acestei din urmă caracteristici, doar în cîteva locuri (Popești, Brad, Bîtea Doamnei, Cetățeni) s-au descoperit, deocamdată, lăcașurile de cult.

Arheologic deci, perioada cuprinsă între sfîrșitul sec. III î.e.n. și sfîrșitul sec. II î.e.n. înregistrează o continuitate în viața politico-statală geto-dacică, cu anumite par-

ticuliarități: vechile cetăți au fost abandonate, locul lor fiind luat de noi fortificații de tip dava (cele amintite mai sus). Totodată, centrul vieții politico-statale s-a deplasat din exteriorul cercului carpatic (unde se afla în sec. IV-III î.e.n.), în interiorul lui, dacii apărînd în prim-planul organizării statale.

Continuitatea formațiunilor geto-dacice este evidențiată și de diferite izvoare literare. Astfel, referindu-se la amintitele expediții împotriva dardanilor, istoricul antic Apian îi menționa ca protagoniști nu pe bastarni, ci pe geți, ceea ce ne conduce la concluzia că geto-dacii (sau o parte a lor) au participat la acțiune în calitate de aliați ai bastarnilor. De altfel, se cuvine amintit că, în chip frecvent, în izvoarele antice, indicarea numelui unei populații de pe un anumit teritoriu nu înseamnă implicit predominanța ei numerică, ci doar faptul că această populație era dominantă din punct de vedere politic. Deși izvoarele vorbesc în chip frecvent despre bastarni, realitatea arheologică ne indică un amestec de populații traco-bastarno-celte, în care bastarnii aveau doar rolul de putere politică dominantă. Acest aspect a rămas valabil și mai tirziu, cînd denumiri ca Alanii, Gepidia, Gotia etc., ascundeau o cu totul altă realitate etno-demografică.

În orice caz, eșecul expedițiilor bastarne de la jumătatea sec. II î.e.n. a creat condițiile politice favorabile înlăturării dominației acestora și la nordul Dunării. Mai întîi sub Oroles, apoi, mai accentuat, sub Rubobostes, formațiunile dacice — beneficiînd și de adăpostul fortăreței naturale a Carpaților — au putut înlătura supremația acestui popor războinic, care, de altfel, a și dispărut, după scurt timp, din istoria Daciei.

Monedele elucidează

Permanența formațiunilor statale geto-dacice este ilustrată și de emisiunile monetare, care nu numai continuă,

dar — fapt semnificativ — sînt mai numeroase și mai diverse în toată această perioadă. Specialiștii în numismatică au izbutit să identifice, analizînd numeroasele tipuri și variante monetare, cinci centre de emisiune: în Banat și Transilvania, Oltenia, Muntenia, estul Munteniei și sudul Moldovei, Moldova centrală și de nord.

Dintre aceste cinci formațiuni de grupe monetare reține în chip deosebit atenția cel dintîi, incluzînd Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul — de fapt, întreaga Dacie transcarpatică — alcătuiind, așadar, o singură formațiune politică! Iată, dar, că din punct de vedere monetar înțelegem mai clar în ce a constat întinderea și puterea regatului com-dus, succesiv, de Oroles și Rubobostes.

Descoperirile arheologice sprijină, la rîndul lor, ceea ce izvoarele scrise ne lasă doar cîteva bănuiri; în această perioadă apar așezări fortificate dacice, cum sînt acelea de la Hunedoara și Cugir², și anume tocmai în zona bogată în resurse metalice, semn sigur al desprinderii șefilor daci de sub hegemonia bastarnilor și celților, în detrimentul cărora statul lor s-a extins, căpătînd, totodată, o unitate și o coerență sporite în raport cu formațiile similare ciscarpatic.

Acesta era cadrul politic, dar și economic (dat de exploatarea metalelor și de puternica circulație monetară) pe care s-a clădit statul dac din vremea regelui Burebista — primul înfrățit la scara întregii Dacie.

Sprijinindu-și acțiunea pe domeniul regal din sud-vestul Transilvaniei, bogat în resurse, pe unitatea și puterea statului dacic intracarpatic, „marele rege” Burebista — cum îl numește cunoscutul document contemporan, decretul dat de locuitorii orașului Dionysopolis în cîntecul concetățeanului lor, Acornion, sol al amintitului rege pe lângă Cnaeus Pompeius — a întreprins unificarea

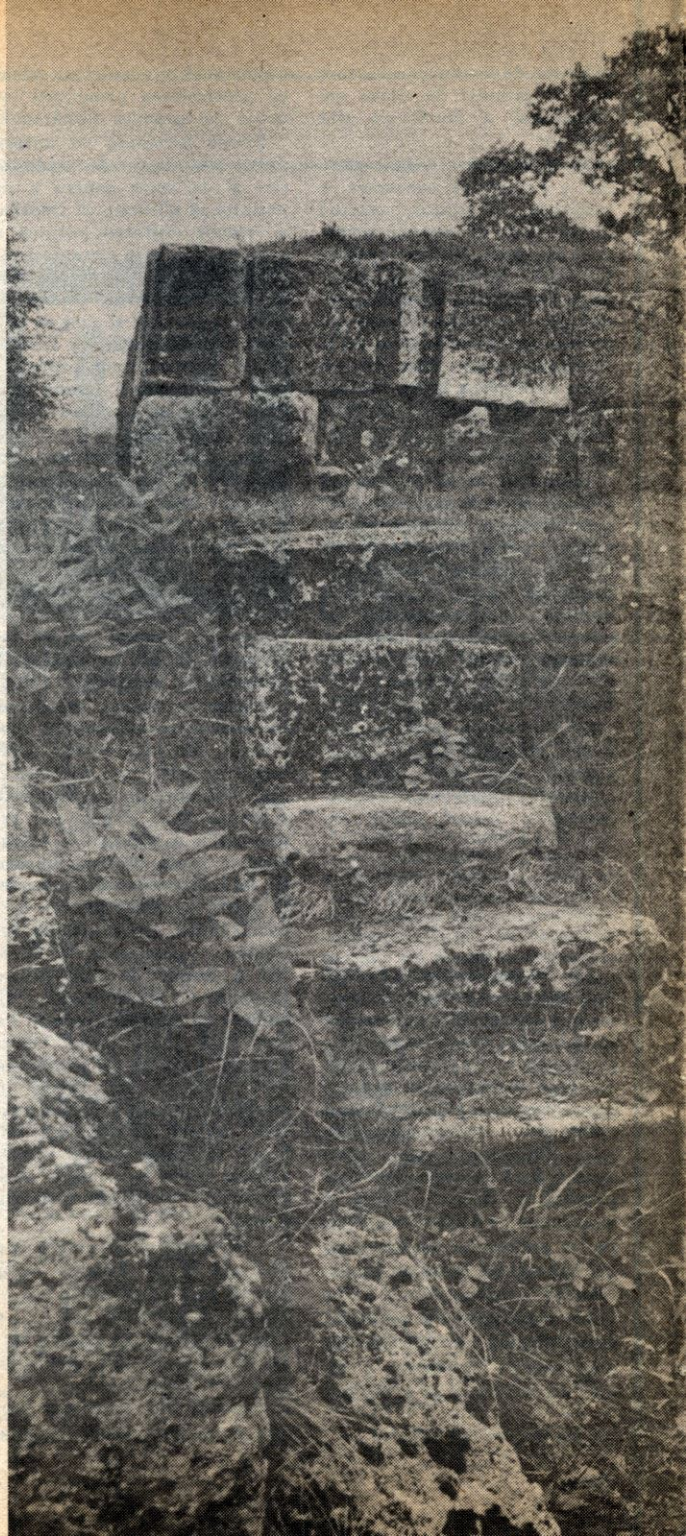
¹ Referitor la caracteristicile acestor tipuri de așezări, vezi serialul publicat în revista noastră începînd cu nr. 9/1979.

² Magazin istoric, nr. 1/1980.

politică a întregului popor al geto-dacilor. Nu știm în ce măsură această acțiune s-a desfășurat ca o succesiune de cuceriri, ca rezultat al unor acțiuni și manevre diplomatice, ori folosind ambele căi. *Oricum, forța și unitatea statului dacic intercarpatic a stat la baza acestei unificări, iar zdrobirea hegemoniei străine — celtice și bastarne — a pece-
lit-o.*

Dar semnificația operei politice înfăptuite de marele rege geto-dac constă nu numai în acțiunile militare care au îndepărtat stăpînirea străină, readucînd sub autoritate dacică vechi pămînturi locuite de acest popor, ci și în sistemul de măsuri adoptate pentru organizarea statului dac. Burebista a înălțat o nouă capitală — Sarmizegetusa —, în mijlocul domeniului regal, căruia i-a asigurat atribute de centru economic și social, politic și militar, precum și spiritual; a abolit sistemele monetare locale și a instituit unul central, unic, reproducînd moneda cea mai puternică și cu cea mai largă circulație a vremii — denarul roman republican. A instituit, de asemenea, monopolul regal asupra aurului (pentru a slăbi puterea unor șefi locali și a anihila acțiunile lor centrifuge) și și-a consolidat controlul asupra producției metalurgice, ceea ce i-a asigurat aportul activității meșteșugărești.

Reformele economice și politice au fost însoțite — așa cum se deduce din informațiile transmise de Strabon — de măsuri pe plan religios (datoreate sfetnicului lui Burebista, Deceneu) și moral (în cadrul cărora, un loc de seamă l-a avut restrîngerea culturii viței de vie). Astfel, „prin exerciții,

Cetatea dacică de la Căplîna — importantă fortificație din Munții Orăștiei

În p. 33: cele mai importante personalități ale istoriei statului geto-dac: regii Burebista și Decebal (imagini după o litografie de Dimitrie Pappazoglu)

abținere de la vin și ascultare față de porunci, în cîțiva ani [Burebista] a făurit un stat puternic”.

Pe plan extern, regele geto-dac a inițiat, de asemenea, o susținută activitate, aderînd la sistemul de alianțe orientale¹; mai întîi, alături de regele Pontului, Mitridate, și, apoi, după înfrîngerea acestuia, alături de Pompeius, căruia i-a promis sprijin în bătălia de la Pharsalos, atitudine ce i-a atras expunerea la un conflict deschis cu Roma, ce își trăia ultimele secvențe ale regimului ei republican.

Conflictul ce părea iminent a fost amînat în anul 44 î.e.n., prin moartea ambilor protagoniști: Cezar, asasinat în Senatul de partizanii Republicii, Burebista, căzut, se pare, și el victimă unei conspirații de palat, datorată unor căpetenii militare; statul înfăptuit de el — ne spune Strabon — s-a împărțit în patru, ulterior în cinci formațiuni politice autonome, corespunzătoare, aproximativ, celor cinci centre de emisie monetară amintite mai înainte.

Vitejie și iscusință diplomatică

Cu toate acestea, cadrele noii structuri unitare de evoluție a statalității geto-dacice nu au putut fi sfîrșimate. Centrul politic din Munții Orăștiei nu a dispărut, iar un izvor literar tirziu — lucrarea *Getica*, aparținînd scriitorului goto-latin Iordanes — ne-a transmis o listă de regi: Deceneu, Comosicus, Scorilo, Duras ce a asigurat continuitatea existenței statale dacice de-a lungul întregului secol și jumătate ce a urmat.

În toată această perioadă, reconstituirea unității din vremea regelui Burebista a rămas un deziderat ce a căpătat

consistență și concretețe odată cu accentuarea primejdiei romane la granița dunăreană.

Știrile furnizate de autorii antici sînt destul de amănunțite și de clare pentru a ne permite să afirmăm că Decebal a refăcut unitatea politică a geto-dacilor, prin consensul tuturor formațiunilor geto-dacice în fața pericolului roman ce presa la Dunăre și care se soldase deja cu cucerirea Dobrogei și a platformei prebalcanice — teritorii tradițional geto-dacice și pe care Burebista le stăpînise.

Mai puțin limpezi ne apar din aceste izvoare acțiunile concrete întreprinse de regele-erou pentru consolidarea unității redobîndite. Și în această direcție, descoperirile arheologice, dar și izvoarele iconografice (îndeosebi scenele de pe Columna lui Traian) vin să întărească și să îmbogățească informațiile scriitorilor antici.

Astfel, s-a putut stabili că Decebal a reconstruit și amplificat Sarmizegetusa, capitala fundată de Burebista. Tot descoperirile arheologice evidențiază o dezvoltare remarcabilă a producției metalurgice, semn al reorganizării și întăririi economiei regale. O notiță păstrată într-un dicționar antic — *Lexiconul* lui Suidas — precizează că Decebal a numit pe unii dintre *tarabosti* — nobili daci — în fruntea agriculturii, pe alții i-a pus mai mari peste cetăți ș.a.m.d. Pare să fie formulată aici, laconic, dar precis, o adevărată reformă administrativă: nobilii nu mai sînt șefi locali sau importanța acestei calități scade, în schimb cresc atribuțiile lor în administrația regală.

Activitatea constructivă este ilustrată și de apariția unor așezări rurale fortificate noi — Marca, Arpașul de Sus — pe lângă davele vechi, centre fortificate cu funcții multiple, cum am precizat.

Anumite restructurări se produc și pe plan social, înregis-

trindu-se o oarecare autonomie a poporului de rînd (*comati*), față de nobilimea (*tarabostes*). Făcînd această afirmație, avem în vedere reprezentările de pe Columnă, unde în șase scene apar grupuri de locuitori recunoscînd autoritatea imperială romană: în cinci dintre acestea sînt înfățișate grupuri de tarabostes, sugerînd, poate, acțiuni individuale ale nobilimii; într-o singură scenă, și anume după căderea Sarmizegetusei, cînd soarta războiului era decisă, apare și un grup masiv de comati — fără tarabostes — depunînd armele.

Deși interpretările scenelor sînt încă controversate, se profilează, credem, o structură complexă, ce nu are în vedere neapărat o diferențiere socială, cum s-a apreciat pînă acum, ci mai curînd o anumită specializare funcțională.

Statul întemeiat de Decebal ni se înfățișează ca o realitate bazată pe comunități de oameni liberi, avînd trăsături de stat centralizat, cu o puternică bază economică, dată de un domeniu regal și un pachet de monopoluri de stat asupra metalelor prețioase și cu o putere militară ce reunea cetele nobiliare ale tarabostilor, folosite mai ales ca gardă regală, după modelul trupelor de „hetairoi” elenistici și o armată pe care am putea-o numi „populară”, a comatilor. O extrem de puternică structură defensivă, dată de sistemele de fortificații ce apărau nucleul statal, Sarmizegetusa, precum și centrele locale — davele — și o activă diplomație, ce viza nu numai regiuni și popoare învecinate, ci și unele situate la mari distanțe explică deosebită rezistență opusă de statul dac celei mai mari puteri militare a vremii — Imperiul roman —, rezistență ce a făcut să se scrie una dintre cele mai eroice pagini ale istoriei universale antice. ■

Radu FLORESCU

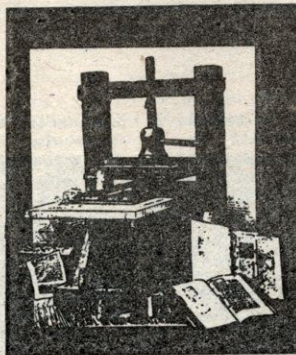
¹ Magazin istoric, nr. 7/1980.

Cei trei Johannes Benkner

Numele Benkner este bine cunoscut în istoria românească. Îl întâlnim în cel dintâi document scris în limba română — vestita scrisoare a lui Neacșu¹ —, prin care neguțatorul purtând acest nume din Cimpulung Muscel se adresa „jupanului Hanăș Begner” din cetatea Brașovului, informându-l despre iminența unui atac otoman. Evenimentul a avut loc în anul 1521.

Citeva decenii mai târziu, numele Benkner revenea în prim-planul vieții culturale românești, prin substanțialul ajutor pe care Johannes Benkner îl acorda diaconului Coresi, în tipărirea unor lucrări cu caracter liturgic — monumente ale limbii române din sec. XVI. Lucrările de istorie, nu numai manualele școlare, dar chiar și studii de specialitate, nu s-au oprit în chip special asupra acestui personaj, încât se părea că destinatarul scrisorii de la 1521 și întemeietorul fabricii de hirtie de la 1546 ar fi una și aceeași persoană. În realitate, așa cum a precizat și cercetătorul brașovean Gernot Nüssbacher, în recenta sa monografie *Johannes Benkner* (Editura Kriterion, 1988) au existat nu unul, ci... trei Johannes Benkner, activând, este drept, la intervale apropiate.

Cel dintâi, Johannes Benkner cel Bătrîn, era jude al Brașovului la începutul celui de-al treilea deceniu al sec. XVI, cînd Neacșu din Cimpulung (poate omonimul său ca funcție) îi comunica știrile „za lucrul turcilor”, respectiv plecarea împăratului otoman din Sofia pentru cucerirea Belgradului (eveniment care a avut loc la 29-30 iunie 1521), precum și intenția lui „Mahamet Beg”, pașa de Nicopol, de a veni cu un corp de oaste pentru a impune un preten- denț pe tronul Țării Românești. Despre acest Benkner

cel Bătrîn, documente recent depistate au evidențiat că în anul 1528 a făcut parte din delegația trimisă de brașoveni la Ferdinand de Habsburg. La întoarcere, în ziua de 22 iulie, delegația a fost atacată la Baia de Criș de „răufăcători” (spune documentul) — desigur, unele plăte de Ioan Zapolya, adversarul lui Ferdinand de Habsburg —, între cei uciși numărîndu-se și Johannes Benkner, alături de Nicolaus Pictor, conducătorul delegației.

Johannes Benkner cel Tânăr era fiul celui de la 1521. În 1546 a întemeiat o fabrică („moară”, cum i se spunea pe vremuri) de hirtie. Tot el a cumpărat de la domnitorul Țării Românești, Pătrașcu cel Bun, tipografia de la Tirgoviște, solicitînd, totodată, și trimiterea, la Brașov, a unui tipograf iscusit. Acesta a fost Coresi, care din anul 1557 și-a început bogata sa carieră de tipograf, traducător și editor², care va dura pînă în 1581, perioadă în care de sub teascurile tipografiei brașovene au ieșit numeroase lucrări realizate spre „folosul a toată seminția românească”, cum atît de sugestiv se exprima Predosloviile acestor cărți.

Dintre acestea, numai citeva au fost editate „cu zisa jupanului Haneș Begner” (cum se preciza în prefața *Evangheliei românești*), intrucît la 1 iulie 1565 Johannes Benkner cel Tânăr a decedat. Legăturile familiei Benkner cu românii nu au încetat, văduva sa, Apollonia, căsătorindu-se cu castelanul de Bran, Lukas Hirscher (1519-1590), care, în curînd, a devenit și jude al Brașovului. Cunosător, ca și cei doi Benkner — tatăl și fiul — al limbii române, „jupan Lucaci Hrăjil, județul Brașovului și al tot ținutului Bărsei”, cum a rămas în memoria istoriei românești, a continuat activitatea tipografică în limba română, sprijinind, financiar, tipărirea *Cazaniei* (1581).

Ultimul membru al familiei Benkner care a întreținut strînsse legături cu românii a fost nepotul lui Johannes Benkner cel Tânăr, numit și el tot Johannes. Ca membru al Sfîntului orașenesc al Brașovului el a fost trimis în solie în Țara Românească, pentru a cere ajutorul voievodului Radu Șerban în lupta pe care brașovenii au purtat-o împotriva lui Gabriel Bathory. După cum se știe, la 7 iulie 1611 Radu Șerban a obținut o strălucită victorie lîngă fosta moară de hirtie ce aparținuse familiei Benkner și care fusese arsă în 1600 de trupele lui Basta.

Susținuta activitate tipografică desfășurată, vreme de decenii, de diferiți membri ai familiei Benkner a avut, desigur, scopuri lucrative. Ea s-a înscris însă, totodată, ca un activ proces cultural, contribuind la promovarea graiului românesc și la cooperarea culturală dintre provinciile românești — premisă a unității național-politice.

Dr. Ion HURDUBEȚIU

^{1,2} Magazin istorie, nr. 5/1971; 5/1982.

Din culisele conciliatorismului

DE LA ANSCHLUSS LA MÜNCHEN

În perioada imediat următoare cotozirii Austriei de către Germania hitleristă, la 11-12 martie 1938, statele antirevizioniste din centrul și sud-estul Europei au fost nevoite să constate, cu extremă îngrijorare, că politica conciliatoristă a cabinetelor de la Londra și Paris s-a îndreptat cu pași tot mai repezi spre faza ei de apogeu. Hotărînd să satisfacă noi și grave pretenții hitleriste, cercurile guvernante din cele două capitale occidentale au contribuit nemijlocit, prin succesive cecuri în alb date revizionismului și expansionismului german, la distrugerea ordinii politice și teritoriale a Europei postbelice. „Cînd Franța și Marea Britanie au fost în mod facil de acord cu recuparea militară

a Renaniei de către Hitler în 1936 — scria cunoscutul istoric englez A.J. Toynbee —, ele au lăsat în felul acesta Europa de răsărit în miinile lui Hitler pînă la lichidarea regimului nazist în Germania”.

Calea agresiunilor fasciste repetate și nesancționate a dus, în mod inevitabil, la cel de-al doilea război mondial. Politică de concesiile promovată de cercurile conducătoare din Franța și Marea Britanie — cum rezultă și dintr-o serie de documente inedite depistate în arhive franceze — a avut grave consecințe asupra păcii europene, lovind dureros integritatea teritorială și independența țărilor din centrul și sud-estul Europei, lăsate pradă agresiunii statelor fasciste revizioniste.

Promisiuni iluzorii

Cînd, la Viena, la 11 martie 1938, Schuschnigg demisiona, în împrejurările cunoscute¹, iar Seyss-Inquart, noul cancelar, chema armata germană în Austria, la Berlin, ambasadorul britanic, Neville Henderson participa la o mare recepție organizată de Goering, iar A. François-Poncet, ambasadorul Franței, își „acorda” ținuta cu aceea a colegului său. A doua zi, cei doi ambasadori au prezentat la Wilhelmstrasse o notă în care au „protestat în termeni energici contra unei astfel de metode de coerciție în favoarea sprijinirii pe forță”. În aceeași zi de 12 martie, ministrul de externe francez, Yvon Delbos, trimitea o telegramă circulară misiunilor diplomatice ale țărilor sale în străinătate în care spunea: „Situția careia va trebui să-i facem față în viitor este desigur gravă; totuși ea nu este de natură să creeze panică... Nu avem nici un angajament față de Austria. Dar situația ar fi cu totul diferită în ziua cînd expansiunea germană ar ataca in-

dependența sau existența statelor de care sîntem legați prin angajamente speciale” (respectiv Cehoslovacia, România, Polonia).

În aceste țări însă nici un om politic lucid nu-și mai făcea iluzii cu privire la „ajutorul” pe care Occidentul aliat era dispus să-l ofere pentru apărarea independenței și suveranității proximo- ror victime ale expansiunii naziste. Din Cehoslovacia, șeful misiunii militare franceze, generalul Louis-Eugène Faucher, atrăgea atenția în repetate rânduri ministrului de război al Franței asupra campaniei *dirijate* de publicăția *France Militaire*, care sublinia că Cehoslovacia nu se poate baza în nici un chip pe un ajutor francez în caz de agresiune, precizîndu-se fără echivoc: „Noi vom apăra doar propriile noastre frontiere și nimic mai mult”; în plus, se considera nu numai de dorit, dar și foarte justificată, o colaborare a Cehoslovaciei și a aliaților săi din Mica Înțelegeră cu Germania lui Hitler în cadrul politicii de „pax germanica”. Amălmăciunea lui Faucher era alimentată de continuu de opiniile exprimate public de că-

tre înalte personalități franceze — militare și politice — în defavoarea unei acțiuni de sprijinire efectivă a Cehoslovaciei, lucru pe care opinia publică din această țară îl știa și-l blama. Vestii de același gen soseau și din România. „Din ce în ce mai mult se întărește convingerea că Anglia nu se va angaja împotriva Germaniei și că Franța nu este în măsură să asigure, ea singură, securitatea în Europa centrală” — scria colonelul André Delmas, atașatul militar francez la București. Nicolae Titulescu, cu puterea de previziune ce i-o dăduse îndelungata lui experiență de diplomat și om politic, declarase într-o convorbire cu William C. Bullitt, ambasadorul S.U.A. la Paris, la 6 mai 1937: „Dacă Franța nu-i pregătită să violeze neutralitatea Belgiei și să intre în Germania, în cazul unui atac german asupra Cehoslovaciei, întreaga Europă centrală, inclusiv România, va cădea în miinile Germaniei în cursul anului viitor...”

În degringolada creată de criza post-Anschluss în viața internațională, s-a conturat tot mai mult convența

¹ Magazin istoric, nr. 3/1989.

franco-britanică în abandonarea Cehoslovaciei. „Şeful guvernului britanic, Chamberlain, este omul care ţine hăţurile atelajului franco-englez şi îl conduce la război” — scria Robert Coulondre, ambasadorul Franţei la Berlin; istoricul Wheeler Bennett adăuga: „În ultimă analiză, cheia politicii franceze se afla la Londra”; iar amara butadă a lui Daladier era pe cit de ironică, pe atît de tristă nu numai la adresă Franţei, ci vizînd în fond

frunte cu Chamberlain şi principalul său colaborator, Horace Wilson, alături de care se aflau ambasadorii la Berlin, Paris şi Roma, respectiv Neville Henderson, Sir Eric Phipps şi Sir Eric Drummond Perth; *realiştii*, grupaţi în jurul lui Edward Halifax, titularul de la Foreign Office, care mergeau spre o înţelegere cu Hitler „prin sacrificarea Cehoslovaciei”; în fine, *intransigenţii*, gravitînd în jurul lui A. Eden, care sus-

atunci cînd era vorba de iniţiative privind vreun stat neutru sau prieten. Această atitudine — spune R. Giraud — corespunde, de altfel, concepţiei strategice a Statului Major Francez care-şi asuma riscurile unui viitor război preconizînd defensivă în spaţele protecţiei liniei Maginot”. Explicînd caracterul „defensiv” al politicii externe franceze prin faptul că Franţa avea o populaţie mai mică decît Germania şi „nu s-ar fi

Trope hitleriste pe strazile Vienei (12 martie 1938)

starea de degradare a eticii politice internaţionale: „Pentru ce mai cheltuieşte Marea Britanie bani pentru întreţinerea unei ambasade la Paris? Are una care nu o costă nimic: Quai d'Orsay!”

„Guvernanta britanică”

S-a scris şi se scrie încă mult despre rolul „guvernantei engleze” în definirea poziţiei Franţei faţă de Cehoslovacia în perioada post-Anschluss. Istoricul francez François Bédarida, într-un studiu intitulat chiar *La „gouvernante anglaise”*, încearcă să definească trei tendinţe în cadrul cercurilor conducătoare britanice în privinţa orientării politice în raporturile cu Germania nazistă, şi anume: *pesimiştii*, sau conciliatoriştii, partizani ai salvării cu orice preţ a păcii, în

ţineau o linie fermă în faţa agresivităţii lui Hitler. În esenţă, Fr. Bédarida e de părere că „guvernanta engleză” ar fi singura vinovată pentru neputinţa Franţei de a acţiona contra expansiunii naziste înspre centrul Europei. El spune de altfel că „de fiecare dată, guvernul francez, pus în faţa faptului împlinit, a fost nevoit să-şi urmeze aliatul în deciziile pe care acesta le luase”.

Relativ pe aceeaşi poziţie, de a scoate din cauză responsabilitatea Franţei în criza cehoslovacă, un alt istoric, René Giraud, consideră că politica externă franceză din aceşti ani a avut „un caracter defensiv: *iniţiativa a aparţinut taberei puterilor fasciste şi în mod special lui Hitler* [subl. ns.]; guvernul francez a acţionat întotdeauna în *replică* la acţiunile Führerului sau Ducei, chiar şi

putut măsura, singură, cu armata germană”, el arată că, din acest motiv, Franţa „a trebuit să încheie alianţe de contracarare» cu statele Europei centrale sau orientale. În consecinţă, politica externă franceză a fost sortită să fie activă în acest est-european, ceea ce a contravenit strategiei ei globale defensive”. „Defensivă” în spaţele liniei Maginot, despre care vorbeşte Giraud, ar explica şi faptul că guvernul Daladier s-ar fi străduit, pe de o parte, să obţină o oarecare fermitate din partea guvernului britanic faţă de pretenţiile germane la adresa Cehoslovaciei, iar pe de altă să determine Praga la concesiile substanţiale în favoarea Germaniei. Şi, astfel, R. Giraud revine la teza sa, arătînd: „Aşadar, contradicţia tacticii franceze este evidentă; să-i împingă pe englezi

la fermitate și pe cehi la concesii față de același adversar; acesta din urmă, care înțelegea perfect ambiguitatea..., a jucat cum a vrut". Concluzia este deci aceea că responsabilitatea Franței față de deznodământul crizei politice europene din 1938 ar putea fi legată doar de concepția defensivă a politicii ei militare și de jocul ambiguităților în tactica diplomatică practică de guvernul Daladier în această perioadă.

Polonia, atunci și mai tirziu¹. Prin extensie, angajamentele față de România au avut același caracter. Dacă exprimarea clară a intențiilor Marii Britanii de a nu se angaja în nici un chip în problemele Europei centrale, în sensul respectării independenței și suveranității statelor vizate de expansionismul puterilor revizioniste, a fost o trăsătură specifică permanentă a politicii externe britanice încă din perioada imediat urmă-

estul continentului. Logic și normal, interesele reale, obiective ale securității Franței ar fi impus legătura strinsă și colaborarea efectivă cu statele antirevizioniste din zona amintită, tocmai ca o contrapondere a politicii britanice și pericolului relansării revanșismului german. O astfel de colaborare s-ar fi organizat cu atât mai ușor și eficient cu cât aceste state au dorit-o mereu și eforturile lor de a o realiza n-au încetat nici

Una din clipele tragice premergătoare celui de-al doilea război mondial: semnarea acordului de la Munchen (30 septembrie 1938)

Angajamente inoperante

Desigur, poziția Franței față de exigențele lui Hitler după Anschluss, față de derularea tuturor evenimentelor care în ultimă instanță au dus la „concluzia de la Munchen”, nu poate fi nici explicată și nici înțeleasă dacă avem în vedere numai anii 1938-1939 și ajunul lor. Deceniul al treilea, în chiar prima sa jumătate, a arătat o Franță fără nici o intenție de a se angaja *de facto* în menținerea statu-quoului teritorial și politic în centrul și sud-estul Europei: a dovedit-o rețeaua de acorduri și tratate de alianță, prietenie etc. încheiate cu statele din zonă, dar în special Pactul renan din 1925, astfel construit încât făcea inoperante angajamentele pe care Franța le-a luat față de Cehoslovacia și

toare Congresului de pace de la Paris din 1919, este tot atât de adevărat că această trăsătură specifică nu a fost factorul determinant al elaborării concepției franceze de politică externă și al orientării sale în relațiile cu afiații mai mici din centrul și sud-

¹ Conferința de la Locarno (Magazin istoric, nr. 12/1985 și 1/1986), la care au participat delegații ale Marii Britanii, Franței, Germaniei, Belgiei, Italiei, Cehoslovaciei și Poloniei, și-a desfășurat lucrările între 5 și 16 octombrie 1925 și a adoptat mai multe documente: Pactul de garanție renan, încheiat între Franța, Belgia, Marea Britanie, Germania și Italia; tratatele de arbitraj germano-francez, germano-belgian, germano-ceshoslovac, germano-polon; Nota colectivă privind intrarea Germaniei în Societatea Națiunilor, tratatele de garanție franco-ceshoslovac și franco-polon și protocolul final.

Prin negarantarea colectivă de către puterile semnatare și a granițelor germano-ceshoslovace și germano-polone s-a creat un precedent extrem de periculos, marcându-se începutul revizuirii Tratatului de la Versailles și divizarea Europei în state cu frontiere garantate și state cu frontiere negarantate.

o clipă timp de două decenii. De aceea, răspunderea Franței față de izolarea treptată a aliatelor sale din centrul și sud-estul Europei și, în ultimă instanță, de abandonare a lor în fața mașinii de război a Germaniei naziste nu poate fi disimulată și nici motivată de severitatea „guvernantei engleze”, de propria slăbiciune militară etc. Simptomatic mi se pare a fi fost dialogul între Edouard Daladier — șeful noului cabinet ce a succedat lui Léon Blum, demisionat la 10 aprilie 1938 — și Joseph Paul-Boncour, titularul de la Quai d'Orsay, care spera să-și păstreze postul și în noua formulă guvernamentală (Paul-Boncour fiind adeptul unei politici de sprijinire reală a Cehoslovaciei). Iată cum o relatează acesta din urmă în memoriile sale: „Atitudinea pe care ați adoptat-o față

de Cehoslovacia mă neliniștește — a spus Daladier. Am reflectat: politica pe care mi-ați prezentat-o este foarte frumoasă, foarte demnă de Franța; nu cred însă că simtem în stare s-o urmăm. Îl voi lua pe Georges Bonnet¹.

Echipele Daladier-Bonnet, în Franța, și Chamberlain-Halifax, în Marea Britanie, au construit pas cu pas, paralel dar și împreună cu Wilhelmstrasse, eșafodul pe care avea să fie sacrificată Cehoslovacia.

Adevărul fără fard

Un episod ilustrativ al situației absurde și penibile în care s-a aflat guvernul francez față de „aliatul” său cehoslovac, pe care se străduia să-l „salveze” în vara anului 1938, îl reprezintă corespondența dintre generalul Louis-Eugène Faucher, șeful misiunii militare franceze în Cehoslovacia, și ministrul de război Daladier în zilele imediat premergătoare conferinței de la Munchen. „Intervențiile Franței și Marii Britanii la Praga au produs în țară și în special în cercurile militare o indignare violentă care a crescut în intensitate când s-a aflat de acceptarea ultimatumului de către guvernul cehoslovac¹ — raporta Faucher la 22 septembrie.

Inspectorul general și șeful Statului Major General [Cehoslovac] mi-au declarat sentimentele lor în termeni categorici, pentru că știu că

¹La 18 septembrie 1938 a avut loc la Londra o consfățuire între Daladier-Bonnet și Chamberlain-Halifax pentru luarea unei decizii în problema crizei cehoslovace. În declarația franco-britanică întocmită la sfârșitul convorbirilor (*Magazin istoric*, nr. 9/1973) se hotărăse cedarea zonei sud-estice Germaniei și acordarea de garanții Cehoslovaciei în noua sa configurație teritorială. Daladier a conchis: „Revine deci celor două guverne sarcina de a exercita o presiune foarte serioasă la Praga pentru ca Cehoslovacia să accepte soluția care îi este propusă de două puteri prietene”. A doua zi, ambasadorii Franței și Angliei la Praga, Victor de Lacroix și, respectiv, Basil Cuthbert Newton, au înmănat prezidențului Beneš nota franco-britanică. După luni și aprinse discuții, convorbiri între Paris și Praga, presiuni și amenințări ale „marilor aliați”, guvernul cehoslovac a acceptat, în ziua de 21 septembrie, „cu durere, forțat de împrejurări și de insistențele succesive și presante ale guvernelor francez și britanic”, decizia luată la Londra la 18 septembrie.

Salvați de prigoana lui Hitler

Spre sfârșitul anului 1938, când Hitler a invadat ținutul sudet, iar germanii antinaziști și evreii de acolo au început să se refugieze spre Praga, s-au petrecut scene emoționante. Doreen Warriner — o englezoaică sosită în orașul de pe Vltava, în octombrie 1938, ca reprezentantă a Comitetului britanic pentru refugiați din Cehoslovacia — relatează că principala ei misiune era să scoată cât mai repede din Cehoslovacia sutele de sudeți antinaziști, care figurau la loc de frunte pe „lista neagră” hitleristă. Curînd i s-au alăturat alți concetățeni, între care și Trevor Chadwick. Mulți dintre cei evacuați au fost adăpostiți în casa lui din Anglia.

Chadwick s-a ocupat mai ales de soarta copiilor rămași fără părinți, pe care li trimitea în Anglia, prin Germania. Din decembrie 1938 și pînă în iunie 1939 a reușit să salveze 664 copii. Mai tîrziu, el avea să își amintească: „Nu pot să spun de cîți copii răspundeam. Nici nu pot preciza cîți am salvat. Voi rămîne întodeauna cu un sentiment de remușcare că nu am reușit mai mult”. Pînă la izbucnirea războiului, Comitetul reușise să scoată din Europa 9 354 copii. Din iunie 1939 însă, Chadwick și Warriner, urmăritți îndeaproape de Gestapo și temîndu-se pentru soarta copiilor, au cerut Londrei să fie înlocuiți.

Chadwick a intrat apoi în Royal Air Force. A murit la 23 decembrie 1979, în același an ca și Doreen Warriner.

le împărtășesc durerea. Alți ofițeri mi-au scris sau au venit să mă vadă în mod spontan. Pentru toți, Franța este principala vinovată: era marea aliată. Oferta garantării noilor frontiere este judecată cu ironie severă.

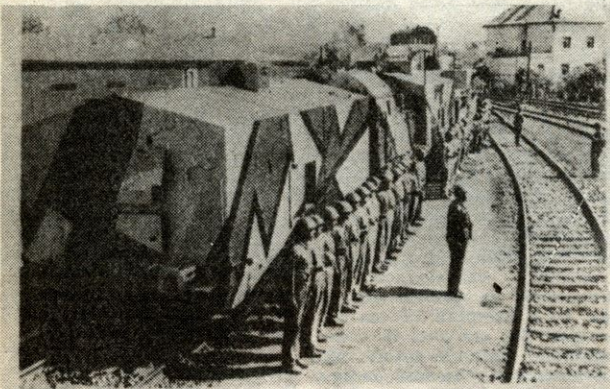
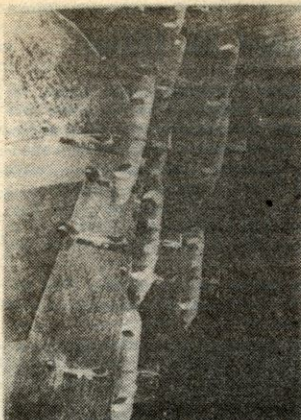
Armata cehoslovacă era conștientă de grelele încercări ce o așteptau în caz de conflict, dar era gata la orice sacrificiu. Este de înțeles că azi nutrește o imensă indignare pentru faptul că a fost silită să depună armele fără să fi tras un singur foc de armă.

Pierderea frontierelor istorice și naturale prin cedarea unor regiuni unde locuiește, de altfel, o minoritate cehă importantă, abandonarea fără luptă a aproape întregului sistem de fortificații care a fost construit cu prețul atitor sacrificii fac orice apărare imposibilă și dau o lovitură morală teribilă națiunii cehoslovace. De acum încolo, națiunea cehoslovacă va fi independentă doar în măsura în care i-o va permite Reichul... Existau în Cehoslovacia vechi și profunde sentimente de dragoste și admirație pentru Franța. Aceste sentimente s-au transformat astăzi în ură și dispreț: noi am trădat, mai mult, în circumstanțe agravante, încercînd să camuflăm tră-

darea”. Faucher completează emoționantul său raport cu informația că numeroși ofițeri cehoslovaci au venit la misiune pentru a înapoia diversele decorații franceze primite anterior, că ofițerii francezi sînt admonestați pe stradă și „pentru a evita orice incident, am ordonat ca tot personalul misiunii să nu mai iasă decît în civil”.

La 23 septembrie, în circumstanțele date, generalul Faucher cere să fie, imediat desăcînat din funcția de șef de misiune, în caz contrar anunțînd că va solicita „guvernului cehoslovac rezilierea contractului său individual”. El explică astfel motivul cererii sale: „Nu pot să fiu de acord cu nerespectarea angajamentelor noastre sau, ceea ce este și mai grav, cu mistificarea lor... Sentimentele tradiționale de dragoste pentru Franța au fost profund rănite de recente evenimente. Indignarea începe să se manifeste în forme regretabile și explicabile”. Faucher ține însă să precizeze că „în cazul mobilizării armatei franceze îmi voi relua locul în fruntea misiunii, conform ordinului de mobilizare”.

Scrisoarea generalului Faucher, precum și actul său de profundă demnitate patriotică și civică au primit un răspuns demn de promo-

Material modern al armatei în Cehoslovacia, așa sună legenda ce însoțea aceste imagini publicate de revista L'Illustration în numărul din 24 septembrie 1938, împreună cu articolul Cehoslovacia ar putea, oare, rezista singură unui atac german? Cu numai o săptămână înaintea semnării acordului de la Munchen, autorul articolului, analizând raportul de forțe germano-ceslovac, se închina de posibilitatea unui succes rapid german, înclinând pentru un război de rezistență de lungă durată

torii politiciii müncheneze: la 28 septembrie 1938, generalul Gamelin îi trimitea generalului Faucher următoarea „telegramă oficială”: „Am primit scrisoarea dvs. no. 3 196. Dacă cehoslovaci gândesc așa, n-avem altceva de făcut decât să-i abandonăm soartele ce-i așteaptă. Dar eu nu o cred. Sint sigur că ei își vor da seama de eforturile pe care le face Franța pentru a-i salva.

Vă aplic blamul șefului Statului Major General și vă ordon să continuați a vă face datoria de general francez”.

Faucher și-a făcut în continuare „datoria de general

francez”, informând corect pe ministrul de război, care era și președintele guvernului. La 6 octombrie, cînd drama cehoslovacă se consumase în prima ei fază prin acordul de la Munchen¹, Faucher scria lui Daladier: „În telegrama dvs. no. 2 447/2/EMA/SAE din 28 septembrie, mă invitați să continui a-mi îndeplini datoriile de general francez. Printre aceste datorii este una pe care m-am străduit întotdeauna s-o îndeplinesc: aceea de a vă spune adevărul, fără a cădea în tentația de a-l farda așa în-

cit să nu vă fie neplăcut în a-l afla”. Și el continua cu un lung raport în care înfățișa, fără nici un fel de „fard”, modul în care hotărîrea de la Munchen contra Cehoslovaciei fusese receptată în această țară. „Publicarea rezultatelor conferinței de la Munchen a fost urmată de o indignare extraordinară. Manifestații antifranceze au avut loc din nou la Praga. Ministrul Franței (Lacroix) mi-a spus că în fiecare zi i se înapoiază decorații franceze. Directorul Institutului francez [de la Praga] anunță desființarea tuturor secțiilor. Sint înapoiate diplome de studii în Franța... În presă, atitudinea Franței este dur judecată: Franța a adoptat doctrina «du chiffon de papier» [petecului de hirtie]. Trădarea sa este însoțită de asemenea procedee încît este fără precedent în istorie... Ofițerii cehoslovaci îmi prezintă, invariabil, aceleași argumente: «Ce ați făcut? Hitler ne-a amenințat cu execuția, iar voi înșivă v-ați angajat s-o puneți în aplicare. V-ați supus ordinelor lui Hitler pentru ca să nu fiți nevoiți să ne veniți în ajutor. Dacă, din cine știe ce motive, ați crezut că nu vă puteți ține angajamentele, pentru ce n-ați spus-o clar?... Ne aplicați o umilire fără precedent dînd [lui Hitler] fără luptă și, practic, fără opoziție, fortificațiile noastre. Sintem pedepsiți cu cruzime pentru fidelitatea noastră față de Franța! Ce a mai rămas azi din prestigiul moral al Franței? Care este acum locul ei în lume? Franța ar participa — se spune — la garantarea noilor noastre frontiere. Dar ce încredere i se mai poate acorda din moment ce și-a călcat cuvîntul?» ...Caut în zadar argumente contra acestor afirmații” — adăuga Faucher. În fond, raportul cuprindea, în exprimare directă și indirectă, o lungă listă de acuzații la adresa Franței, a politicii sale conciliatoriste și duplicitate, a trădării aliatului cehoslovac, în pofida asigurărilor date pînă în ultima clipă, de îndeplinire a obligațiilor înscrise în tratate.

¹ Magazin istoric, nr. 3/1969, 9/1973 și 3-4/1982.

**„Ni s-a spus
că sentința
este definitivă...”**

Un alt document în sensul opiniilor generalului Faucher (care, din octombrie 1938, a părăsit Cehoslovacia împreună cu Misiunea militară franceză) este raportul din 22 februarie 1939 al locotenent-colonelului T. Albord, numit atașat militar pe lângă Legația Franței la Praga. Primit de oficialități civile care și-au exprimat deschis temerile pentru viitorul Cehoslovaciei în noul context internațional¹, Albord a avut, la 16 februarie, o lungă convorbire cu generalul Krejci, șeful Statului Major General al armatei Cehoslovaciei. Analizând evenimentele din septembrie și repercusiunile lor pe o arie foarte întinsă și de lungă durată, Krejci a spus: „Este regretabil că Franța n-a înțeles că germanii n-ar fi făcut niciodată război pe două fronturi. De altfel Germania nu era pregătită — cum nu este nici acum. Echipamentul, mijloacele auto, mijloacele de luptă blindate erau într-o stare defectuoasă. În față, linia noastră fortificată era bine utilată, poate chiar mai modernă în unele privințe decât linia voastră Maginot... Iar astăzi, 20 ani de griji și de muncă sînt pierduți. Franța n-a înțeles că noi eram, la est, contraponderă indispensabilă și puternică și că, în orice caz, cel puțin 40 de divizii germane n-ar mai fi putut fi păstrate la Rin. Franța să la seama la chestiunea alsaciană și să nu uite că întreaga linie Maginot se găsește pe un teritoriu contestat. Cea mai mică concesie va avea consecințe incalculabile... În ziua cînd Germania va «lichida» Europa centrală, Franța se va găsi mai singură ca niciodată și în cele mai dificile condiții... Aș dori ca Franța să redevină stăpînă pe situație, dar

nu uitați că, dacă n-a înțeles miza care era în joc în septembrie trecut și cu cîtă ușurință noi împreună am fi putut provoca eșecul Germaniei, în viitor lupta va fi grea, foarte grea...”

Iată acum și un fragment din raportul trimis la Praga de Hubert Masarij, șef de secție la Ministerul de externe cehoslovac, asupra modului în care li s-a comunicat — lui și lui Vojtek Mastny, ministrul Cehoslovaciei la Berlin — hotărîrea luată de cei patru „mari” la conferința de la München: „La ora unu și treizeci am fost invitați în sala de ședințe unde erau N. Chamberlain, Daladier, Horace Wilson, Léger, Gwatkin... Mastny a citit textul cu voce tare... Chamberlain căsca, Daladier tăcea. Léger a spus «că nu se așteaptă nici un răspuns din partea noastră, că hotărîrile se consideră adoptate»... Pentru toți cei de față situația era grea; nouă ni s-a spus într-o formă destul de grosolană, și chiar de către francezi, că sentința este definitivă și nu poate fi atacată și nici nu poate fi modificată... Republica Cehoslovacă în hotarele ei din 1918 încetase să mai existe”

Istoricul cehoslovac Karel Doudera, într-o carte despre drama mînceneză, publicată în 1987, scrie: „După semnarea acordurilor de la München, Hitler și-a exprimat recunoștința față de Chamberlain și Daladier pentru eforturile depuse de ei «în vederea obținerii unor rezultate favorabile ale tratatelor», adăugînd că «atît poporul german cît și alte popoare interesate vor primi cu mare bucurie aceste rezultate». Chamberlain și Daladier au spus că «hotărîrile de la München vor fi întîmpinate cu satisfacție de către popoarele interesate». Nici unul dintre ei nu se gîndea dacă popoarele ceh și slovac vor primi cu bucurie și satisfacție completă de la München. Pentru ei — arată K. Doudera — cele două popoare nu făceau parte din categoria «popoarelor interesate».” ■

(Va urma)

Viorica MOISUC

Răspundere proprie

Mai mult decât oricînd, seria nouă a revistei *Magazin istoric*, independentă de orice partid și de orice coloratură ideologică, își pune paginile la dispoziția adevăratei istorii. Tot mai mult decât oricînd, eliberată de orice opreliști cenzoriale, autorii poartă întreaga responsabilitate asupra conținutului articolelor publicate — articole pe care le așteptăm pătrunse de obiectivitate științifică și respect față de adevăr. Diversitatea punctelor de vedere în interpretarea subiectelor istorice nu echivalează în nici un caz cu abdicarea de la normele exigenței și probității publicistice, absolut necesare unei reviste de cultură istorică cu largă audiență. Prin profilul și menirea sa, *Magazin istoric* trebuie să fie o tribună a exprimării constructive de opinii, desfășurată în termeni civilizați și avînd drept și singur scop *progresul cunoașterii istorice în folosul sutelor de mii de cititori*. În spiritul tradiției istoriografice a marilor noștri înaintași, vom acorda maximă atenție documentelor de arhivă, tuturor acelor mărturii și izvoare istorice care au luminat și luminează calea spre adevăr.

IMNUL

Deșteaptă-te române — cunoscutul cîntec care a înaripat inimile și cugetele în acest decembrie de foc al Revoluției române din 1989 a fost compus de Andrei Mureșanu (1816-1863); sub titlul *Răsuneț*, a fost publicat pentru întia oară în Foie pentru minte, inimă și literatură, nr. 25 din 21 iunie 1948. Răspundem astfel întrebărilor cititorului Mircea Teodorescu din București, privind numele exact al autorului și titlul noului Imn de stat al României.

¹ În noiembrie 1938 avuseser loc primul dictat de la Viena, prin care Cehoslovacia pierduse noi teritorii anexate de Ungaria horthystă și Polonia.

1939-1945. CORESPONDENȚĂ SECRETĂ

CASA ALBĂ — DOWNING STREET 10

Cititorii își amintesc desigur de serialul 1939-1945. Corespondență secretă Casa Albă-Downing Street 10, început de revista noastră în nr. 4/1987 sub semnătura lui Corneliu Bogdan (nr. 4-12/1987, acesta fiind și ultimul text apărut sub semnătura lui în presa românească; din timpul vieții sale, 1922-1990) și continuat de Eugen Preda (nr. 1-4/1988).

Acest serial a constituit motivul unor repetate presiuni asupra redacției, exercitate de la fostul cabinet 2. Pînă în ziua de 10 februarie 1988, cînd episodul XIV din serial, aflat în pagini de tipar, a fost categoric interzis din același ordin. Publicăm acum ultimele trei episoade, așa cum fuseseră ele pregătite pentru apariție în 1988.

După cîteva zile de odihnă pe malul fluviului Hudson, la domeniul familiei de la Hyde Park, unde a așteptat rezultatele alegerilor, care l-au desemnat pentru al patrulea mandat prezidențial, caz unic în istoria Statelor Unite, Roosevelt a revenit la Casa Albă. De aici, la 10 noiembrie 1944, i-a scris lui Churchill: „Vă mulțumesc pentru prietenescul Dv. mesaj și pentru repetarea celui din 1940, pe care, indiscutabil, nu l-am uitat. Acum trebuie să ne fie permis să continuăm munca noastră împreună, pînă ce va fi asigurat un viitor mai bun și va lua sfîrșit această agonie mondială”.

Zece zile înainte de a se încheia luna, pentru a-i parveni premierului cu prilejul celei de a 70-a aniversări, din 30 noiembrie, Roosevelt i-a trimis un pasaj dintr-o proclamație a lui Abraham Lincoln, cu următoarea dedicație: „Pentru Winston, la ziua de naștere. M-aș duce chiar la Teheran, ca să fiu din nou cu el”. Chiar în 30 noiembrie, Roosevelt a expediat următoarea telegramă: „Personal și secret din partea Președintelui pentru Fosta persoană navală. La mulți ani fericiți. Nu voi uita niciodată petrecerea [de la Teheran — n.n.] cu Dv. și ru U.J. [Stalin], acum un an, și trebuie să avem mai multe întâlniri de acest fel, ceea ce

ar fi foarte bine. Salutări afectuoase. F.D.R.”.

La Londra se mai știa însă, dintr-un mesaj din 14 noiembrie, că, în pofida insistențelor premierului de a se grăbi data unei noi reuniuni la nivel înalt, președintele opina: „Cu cît mă gîndesc mai mult, cu atît sînt mai convins că o întâlnire a noastră în trei acum ar fi mai pușin valoroasă decît după inaugurarea¹ mea, la 20 ianuarie” [1945].

În „haine franțuzești”?

Nu trecuseră decît trei săptămîni de la tirguala de la Moscova², și Churchill, însoțit de A. Eden, a sosit la 10 noiembrie în capitala franceză. Dar abia în 14 noiembrie, cînd o părăsea, premierului i-a par-

venit mesajul președintelui, în care se spunea: „Cele mai bune [urări] în căldătoria pariziană. Nu-ți face apariția în haine franțuzești”.

La Casa Albă și Departamentul de Stat, iritarea provocată de manevrele politice britanice fusese stimulată și de declarația făcută de A. Eden la 29 septembrie, în Camera Comunelor, în favoarea unei asocieri a țărilor Europei occidentale, diplomația americană suspectind că mobilul principal al călătoriei la Paris era tocmai constituirea unui bloc vest-european, care să întărească poziția engleză și, pentru a fi acceptat de Franța, și pe cea franceză³. Mesajul

¹ Al XX-lea amendament la Constituția S.U.A., propus Congresului în martie 1932 și a cărui adoptare a fost consumată la 23 ianuarie 1933, stabilea că mandatul președintelui și vicepreședintelui „se încheie la amiaza zilei de 20 ianuarie”, această dată devenind, de atunci, și cea a inaugurării mandatelor prezidențiale, în anul următor alegerilor.

² Este vorba despre tratativele între I.V. Stalin și W. Churchill, desfășurate la Moscova între 9 și 20 octombrie (conferința „Tolstoi”), cu care ocazie au fost luate în discuție probleme privind situația din zona Balcanilor, respectiv împărțirea sferelor de influență în România, Grecia, Iugoslavia și Bulgaria (Magazin istoric, nr. 4/1988).

³ Informațiile de care dispunea Departamentul de Stat arătau că se avea în vedere coordonarea politicilor externe și militare și realizarea unei uniuni vamale între Marea Britanie, Franța, Belgia, Olanda și, posibil, Danemarca și Norvegia. Poziția Departamentului de Stat, transmisă Casei Albe, a fost următoarea: „Necesitatea supremă constă în a promova înțelegerea între Marea Britanie și Rusia. Se recomandă să nu se dea nici un sprijin acum unui plan sau unei propuneri care ar încuraja împărțirea Europei în blocuri regionale”. În documentele publicate de S.U.A. în 1955, în legătură cu preliminarile și desfășurarea Conferinței din Cimeca (februarie 1945), acest pasaj a fost eliminat, el fiind dat publicității abia în 1972, în contextul permiterii accesului cercetătorilor la corespondența Roosevelt-Churchill (International Herald Tribune, din 14 iunie 1972).

premierului, din 16 noiembrie, prin care informa despre convorbirile la Paris, nu risipa cu nimic bănuielele președintelui american privind intenția de formare a unui bloc vest-european, subiectul nefiind nici măcar amintit în relațarea trimisă lui Roosevelt. În prezent, se poate evalua, mai aproape de realitate, și afirmația lui Churchill că „*principala problemă dintre Eden și Bidault a fost Siria, discuție anevoioasă, lungă și neconcludentă, dar care este mai cu seamă bătaia noastră de cap*”.

În realitate, după cum rezultă din stenograma franceză a discuției din 11 noiembrie, după ce premierul britanic i-a informat în linii mari pe generalul de Gaulle despre problemele abordate cu Stalin la Moscova, șeful guvernului provizoriu francez i-a împărțit că, în privința independenței Siriei și Libanului, „noi acționăm așa cum ați făcut-o voi în Irak și Egipt. Nu considerăm că influența noastră dominantă în Levant ar fi de natură să vă prejudicieze. Nu facem și nu vom face nimic împotriva voastră în Irak, în Palestina sau în Egipt. De altfel, noi am ajuns la acorduri în problemele orientale în 1904, apoi în 1916³. Pentru ce n-am putea face la fel și azi?” Churchill a răspuns că „marile imperii coloniale au, în mod

firesc, multe concepții comune” și că „noi nu vom contesta o poziție analoagă celei pe care o ocupăm în Irak”⁴.

Mesajul lui Churchill către Roosevelt nu pomenea însă nimic despre așa ceva. În schimb, făcea astfel de precizări: „*Am văzut declarații puse în circulație de presa franceză și alte cercuri despre tot felul de lucruri pe care noi le-am fi decis la Paris. Puteți fi sigur că discuțiile noastre asupra chestiunilor importante au avut loc numai pe o bază ad referendum către cele trei mari puteri și, desigur, în special către Du., care aveți, de departe, cele mai mari forțe în Franța*”. Mesajul sugera, de asemenea, sprijin din partea premierului pe lângă Casa Albă pentru echiparea cu material modern american a încă opt divizii franceze și alocarea unei zone franceze de ocupație în Germania (deși dezmințea o relatare a agenției britanice „Reuter” că și-ar fi dat asentimentul). Churchill a emis chiar propunerea pentru „o înțelegere tripartită, dacă U.J. nu vine, sau una cuadripartită, dacă participă... Sper că nu veți considera că spunând aceasta mi-am pus haine franțuzești”.

Nu numai căutările lui Churchill de a opri slăbirea influenței britanice în lume, în urma răsturnărilor produse de dinamica războiului, sînt evidente în mesaj, dar și noile speranțe puse în de Gaulle. Tot la 16 noiembrie, el i-a scris lui Roosevelt: „*Am restabilit relații particulare prietenești cu de Gaulle, care este superior de cînd a pierdut o mare parte din complexul său de inferioritate*”⁵.

³ Stenograma a fost publicată în memoriile generalului de Gaulle (*Mémoires de guerre*, vol. III, *Le Salut, 1944-1946*, Paris, 1959, pp. 357-358).

⁴ În volumul de memorii apărut în 1953, Churchill a omis, citind această telegramă, referința la „complexul de inferioritate” al lui de Gaulle.

⁵ Magazin istoric a prezentat un serial consacrat exclusiv relației speciale Churchill-de Gaulle (nr. 9-12/1984, 1,2/1985).

„Ar fi mare păcat...”

După cum vedem, corespundența Roosevelt-Churchill conține numeroase marturii inedite privind felul în care erau abordate problemele Franței în 1944, anul eliberării ei. Profesorul W.F. Kimball apreciază că nu numai „de Gaulle îl irita pe Roosevelt, ci se părea că președintele se opunea oricărui lider puternic în Franța care nu accepta conducerea anglo-americană”. Încă la 7 februarie 1944, Roosevelt îi comunicase lui Churchill: „*Mai presus de orice, Franța este copilașul Du. și va trebui alăptat și hrănit mult timp pînd să meargă singur. Mi-ar fi foarte dificil să mențin, pe orice durată, în Franța, forța mea militară sau de administrare*”. În mesajul din ultima zi din februarie, președintele anunța intenția ca generalul D.D. Eisenhower, „în primele luni după ce pîtrundem în Franța”, să fie „singurul răspunzător pentru menținerea legii, ordinii și unei justiții rezonabile”. La 21 martie, președintele a comunicat, în copie, directiva șefilor Statuii Major Combinat către generalul Eisenhower, „în cazul ocupării teritoriului francez”.

Esența acestui document de trei pagini era să se confere „autoritatea supremă” generalului american: „în calitate de comandant aliat, veți avea ultimul cuvînt în ceea ce privește unde, cînd și cum se va exercita administrația civilă în Franța de către cetățenii francezi, avînd permanent în vedere că situația militară trebuie să domnească”.

La Foreign Office aceste instrucțiuni au fost interpretate ca o blocare a asumării puterii de către de Gaulle, după debarcarea în Franța. La 12 aprilie, Churchill, evitînd să-l implice direct pe Roosevelt, a sugerat ca Departamentul de Stat și Foreign Office să revadă textul „înainte de publicarea declarației” [directivei]. Totodată premierul i-a informat pe președinte că i-a cerut ambasado

¹ În momentul respectiv, Georges Bidault (1899-1976) era ministru de externe al Franței (septembrie 1944-august 1948). În 1958, el a favorizat revenirea la putere ca prim-ministru a generalului de Gaulle, dar, ulterior, s-a opus violent politicii acestuia de reglementare a problemei algeriene, devenind unul dintre liderii O.A.S. (Organizația Armată Secretă). În 1963, pentru a nu fi închin pentru trădare, a fugit în Brazilia, de unde a revenit în 1968, cînd mandatul de arestare a fost retras.

² „Prețul” Antantei cordiale din 1904 (*Magazin istoric*, nr. 11, 12/1979) a fost o serie de acorduri privind delimitarea sferelor de influență (Siam, unele regiuni din Africa etc.), dar, mai ales, înțelegerea că în schimb, neîmpiedicării acțiunii britanice în Egipt, Franța primea asentimentul „să vegheze asupra înștiințării în Maroc. În 1916 a fost elaborată înțelegerea (*Acordul Sykes-Picot*) privind împărțirea posesiunilor Imperiului otoman din Asia între Franța, Marea Britanie și Rusia. Acordul stabilea „sferele de interes” franceză și britanică și teritoriile în care cele două state urmau să exercite administrarea directă. În schimbul acceptării acestor interese, Rusia primea unele teritorii limitrofe.

ru lui Duff Cooper¹ să-i spună lui de Gaulle, *că ar fi un lucru foarte bun și important să faceți o scurtă vizită președintelui și să stabiliți un contact personal*. A doua zi, Roosevelt a răspuns: „Ar fi plăcut să-l văd pe de Gaulle — n.n.] dacă el o cere, dar nu-i voi trimite vreo invitație oficială sau neoficială”. Totodată, a reafirmat dorința sa de a nu fi divulgate C.F.L.N. nici un fel de informații privind planurile debarcării în Franța. Churchill a revenit la 19 aprilie, cu întrebarea dacă „să-l încurajeze” pe de Gaulle să viziteze Washingtonul, dar, a doua zi, președintele a apreciat că „problema trebuie pusă peste o lună”.

La noi insistențe, Roosevelt a scris, la 23 aprilie: „nu am obiecții ca [de Gaulle] să fie informat că o cerere a lui făcută pentru sfârșitul lunii mai va primi o luare în considerare favorabilă, pe cât o vor permite condițiile de atunci”. Perspectiva „Overlord” l-a făcut pe Churchill să transmită, la 12 mai: „Pe măsură ce ora se apropie, simțim tot mai acut nevoia să avem o oarecare înțelegere cu Comitetul național francez”².

După câteva ore, la Londra a parvenit următorul mesaj: „Nu am nimic împotrivă să-l invitați pe de Gaulle și pe alții din Comitetul francez, pentru a discuta asocierea Dv. la problemele militare sau politice; totuși, trebuie să considerați necesar, în interesul securității, să-l fineși pe de Gaulle în Regatul Unit până la efectuarea debarcării „Overlord”.

După cite înțeleg, generalul Eisenhower are acum autoritate deplină pentru a discuta cu Comitetul toate problemele la nivel militar. Nu doresc ca Eisenhower să fie implicat în relațiile cu Comitetul la nivel politic și nu sînt în măsură să recunosc vreun guvern al Franței, pînă cînd poporul francez nu va avea ocazia să-și aleagă liber un guvern. Roosevelt”.

Din Alger au început să parvină, între timp, vești des-

pre adoptarea de către C.F.L.N. a denumirii de „Guvern provizoriu al Republicii franceze”³. La 19 mai, Churchill era de părere să se ignore faptul, pînă va veni o „informare oficială”. În aceeași zi, Roosevelt i-a împărtășit lui Churchill că, în ce îl privește, nu va putea

spiritul național francez să acționeze cu noi”⁴.

Din nou cu promptitudinea ce caracteriza subiectul Franța, în aceeași zi de 27 mai, președintele a răspuns: „Sînt complet de acord cu Dv. ca spiritul național francez să acționeze împreună cu noi la „Overlord”, pentru a preveni

„Am avut o primire minunată din partea a o jumătate de milion de francezi pe Champs-Élysées”, îi scria Churchill lui Roosevelt, după vizita la Paris, din 10-14 noiembrie 1944

„da înapoi” de la nerecunoașterea C.F.L.N. și a lui de Gaulle, ca guvern provizoriu. După o săptămînă, premierul a atras atenția asupra necesității unei acomodări cu de Gaulle, deoarece „vom fi în dificultate, dacă va exista părerea că a fost vărsat mai mult sînge britanic și american, deoarece nu am făcut în așa fel, încît

pierderi inutile de vieți americane și britanice”. Dar, încă o dată, președintele nu a fost de acord cu recunoașterea C.F.L.N. ca guvern provizoriu și a redus colaborarea cu acest organism la probleme strict militare.

¹ Duff Cooper (1890-1954) a fost reprezentant britanic pe lângă Comitetul francez de eliberare națională — C.F.L.N. — (1943-1944) și ambasador în Franța (1944-1947).

² Sedul C.F.L.N. era la Alger.

³ Ordonanța în acest sens a fost adoptată la 26 mai și dată publicității la 2 iunie 1944.

⁴ Acest punct de vedere coincide cu al generalului Eisenhower: „de Gaulle reprezintă singura autoritate capabilă să unifice și să coordoneze activitatea grupărilor franceze, așa că nu aveam nimic de pierdut dacă-l acordam recunoașterea pe care o cerea”.

La 1 iunie, premierul a atras iarăși atenția că totuși lui de Gaulle ar trebui „să i se spună despre *Overlord* înainte de a începe”. Chiar în ziua începerii „*Overlord*”, 6 iunie, Roosevelt i-a împărțit lui Churchill că „i-a trimis vorbă lui de Gaulle, având în vedere speranța pe care a exprimat-o de

putea fi obținut sprijinul lui de Gaulle pentru o proclamație de introducere a unei monede speciale pentru necesitățile trupelor anglo-americane în teritoriile eliberate¹. Churchill a scris iarăși că „ar fi mare păcat dacă nu vă veți întâlni cu el. Nu văd de ce să am numai eu un asemenea noroc”. După o săptămână, la 14 iunie, premierul a anunțat că a autorizat pe de Gaulle să viziteze, în aceeași zi, sectorul britanic al debarcării din Franța: „Nici o demonstrație [de sprijin] nu va fi permisă pe motiv militar, [deoarece] mulțimile pot atrage bombardamente. Nu va fi nici o cuvântare acolo, dar la întoarcere ar putea face o declarație pe care avem puterea să o cenzurăm”.

Ritmul galopant al dezamăgirilor

În cele din urmă, între 6 și 8 iulie, de Gaulle a avut discuții la Washington. La 10 iulie, președintele a ajuns la concluzia, trimisă lui Churchill în această formă: „Sint pregătit să accept *Comitetul*² ca o autoritate temporară de facto pentru administrația civilă în Franța, cu condiția ca două lucruri să fie clare: primul, o autoritate completă rezervată lui Eisenhower, pentru a face tot ceea ce simte necesar pentru conducerea eficientă a operațiilor militare, și, al doilea, poporului francez i se va da posibilitatea să-și aleagă liber propriul guvern”. În ce privește conținutul discuțiilor cu de Gaulle, președintele s-a limitat la o singură propoziție: „Vizita a ieșit din scenă foarte bine”.

Această formulare criptică, precum și relatările lui de Gaulle despre conținutul convorbirilor, în special referirile la dorința Statelor Unite privind o structură postbelică, în care marile puteri să stabilească „un sistem permanent de intervenție”, ceea ce ar fi cerut un lanț de baze militare americane în coloniile britanice și franceze din Asia de sud și sud-est și în Africa de

vest, l-au îngrijorat pe Churchill³. El a intenționat chiar să trimită Casei Albe o copie a relatării lui de Gaulle, pentru a obține o dezmințire. A renunțat însă, pentru a nu complica și mai mult problemele, și, la 13 iulie, s-a mulțumit să consemneze că „sint bucuros să aud că vizita lui de Gaulle s-a desfășurat foarte bine” și să expună din nou cum să se procedeze pentru extinderea recunoașterii C.F.L.N. de la de facto la de jure.

Deși eliberarea Parisului, la 25 august, a avut un puternic răsunet, corespondența Roosevelt-Churchill nu s-a făcut ecoul evenimentului, „posibil — cum scrie profesorul W.F. Kimball —, fiindcă a fost prilejul revenirii triumfale a lui de Gaulle”. Mai mult, cînd în timpul Conferinței de la Quebec (11-16 septembrie), ministrul de externe britanic a pus chestiunea recunoașterii formale a guvernului francez, președintele și premierul s-au lansat, după cum nota A. Eden, „într-o tiradă împotriva lui de Gaulle”. În cele din urmă, recunoașterea oficială a guvernului provizoriu al Franței a survenit la 23 octombrie.

Dar vizita lui Churchill la Paris și propunerile cuprinse în mesajul din 16 noiembrie au stimulat animozitățile existente la Casa Albă. E drept, proiectul de răspuns, redactat chiar la 16 noiembrie, respingînd pe un ton dur solicitările, n-a fost trimis, fiind înlocuit în 18 noiembrie cu formulări mai blajine, dar păstrînd substanța: „Nu mi se pare că guvernul provizoriu francez ar trebui să ia parte la viitoarea noastră conferință, o asemenea societate de dezbateri putînd încurca temele noastre esențiale. În trei [Roosevelt-Churchill-Stalin — n.n.] putem discuta problemele pe care le ridicăți privind remiterea către Franța a unor părți ale

¹ În memoriile sale, generalul de Gaulle scrie că discuțiile de la Washington „i-au dovedit că, în problemele dintre state, logica și sentimentele nu cîntăresc prea greu în comparație cu realitățile puterii: că ceea ce contează este ceea ce ai apucat și știi să păstrezi; că Franța, pentru a-și regăsi locul său, nu trebuie să se bizuie de alt pe cîm înșasi” (*Mémoires de guerre*, vol. II, *L'Unité, 1942-1944*, Paris, 1956, p. 240).

² De Gaulle refuzase să sprijine o astfel de proclamație.

³ Ignora, și atunci, că C.F.L.N. fusese înlocuit de guvernul provizoriu.

a se întâlni cu mine aici că voi fi foarte bucuros dacă va veni la Washington, între 22 și 30 iunie sau între 6 și 14 iulie”.

În aceeași seară, de Gaulle a acceptat să rostească o cuvîntare la postul de radio Londra adresată poporului francez, cu prilejul începerii debarcării pe teritoriul francez. Dar, cum l-a informat Churchill pe Roosevelt, la 7 iunie, liderul francez „nu va discuta problema administrației civile în Franța numai cu noi și va trebui să fie prezent un reprezentant american cu depline puteri”.

În absența unei acceptări — a subliniat premierul — nu va

Germaniei, după prăbușirea nazismului, și celelalte probleme de ajutorare a făuririi unei Franțe puternice. Lăsând la o parte chestiunea dacă sînt disponibile în Statele Unite nave și material, nu am în prezent nici o autoritate de a echipa opt divizii armate franceze pentru perioada postbelică".

Dar acest scurt mesaj mai cuprinde două afirmații. În încheiere, Roosevelt scria: „După cum știți, desigur, după prăbușirea Germaniei trebuie să aducă acasă trupele americane, pe cît de rapid o vor permite problemele de transport”, iar la început informa: „vă trimit o copie a mesajului pe care tocmai l-am trimis Unchiului Joe în legătură cu viitoarea noastră întîlnire”.

Conținutul acestui din urmă mesaj îl confirmă, indirect, lui Churchill că o întîlnire cu președintele se amîna pentru sfîrșitul lui ianuarie sau începutul lui februarie. Premierul știind că nu este posibilă o nouă discuție personală cu Roosevelt pentru a obține sprijinul american pentru întelegerile de la Conferința „Tolstoi” decît în legătură cu o întîlnire tripartită, s-a declarat, la 19 noiembrie, „foarte mîhnit”: „mă tem că se distruge speranța că veți efectua acum vizita de mult promisă în Marea Britanie și că noi doi ne vom putea întîlni aici în decembrie și vom putea cere lui U.J. să-l trimită pe Molotov, care ar fi un locuitor adecvat. Este o mare dezamăgire pentru mine că această speranță este aminată la nesfîrșit... Observ că nu vreți ca francezul să fie prezent. Mă gîndeam că ar putea veni spre sfîrșit [întîlnirii], avînd în vedere interesele lor vitale în aranjamentele privind menținerea ordinii în Germania, ca și în problemele afectînd frontierele pe Rin. Chiar dacă o întîlnire ar putea fi aranjată pentru sfîrșitul lui ianuarie, intervalul de două luni și jumătate va fi un hiatus serios. De exemplu, sînt multe chestiuni importante de rezolvat: modul de a trata Germania și viitorul organizației mondiale, relațiile cu Franța, po-

ziția în Balcani, ca și problema poloneză, care nu trebuie lăsată să se pulverizeze”. În ce privește reamintirea că trupele americane vor fi retrase după război și neacceptarea echipării de noi divizii franceze, Churchill a scris că toate acestea îl alarmează.

Noi semnale îngrijorătoare parveneau, de acum, aproape

cotidian, iar ritmul dezamăgirilor devenea galopant, premierul privind relațiile anglo-americane cu pesimism sporit în noul an ce se apropia. ■

(Va urma)

Eugen PREDA

Traducerea documentelor:

Dan Ghibernea

Donații pentru B.C.U.

● „Mă numesc Maria Stroia, locuiesc în Galați și sînt elevă la Liceul Industrial nr. 2. Am recepționat apelul Bibliotecii Centrale Universitare (B.C.U.), din București, care este în mare parte distrusă și trebuie refăcută, atît clădirea cît și fondurile. Vreau să donez și eu cîteva volume din biblioteca mea”. ● „Sînt cetățeanul Nicolae Petre, din Sibiu. Am luat cunoștință de apelul făcut de B.C.U. pentru donarea de cărți în vederea refacerii fondurilor distruse de teroriști. Eu am o carte românească din 1820, rămasă moștenire de la părinții mei, tîrîni. O doez din toată inima”. ● „Sînt mîhnită pînă în adîncul sufletului de ceea ce s-a întîmplat la B.C.U. Cuvintele sînt de prisos, ceea ce simte sufletul nu se poate așterne pe hîrtie. Vă ofer și eu din biblioteca mea cîteva cărți. Elisabeta Sudor, din Iași”. ● „M-a mîscat distrugerea B.C.U. și, mai ales, a marilor valori culturale pe care le deținea. Vă rog să-mi îngăduiți să ofer, în numele familiei noastre, o mică donație, în vederea reînălțării B.C.U. Vă ofer din inimă. Un cetățean din Călărași, care dorește să rămînă anonim”. ● „Cu deosebită durere am recepționat ravagiile suferite de B.C.U. și imediat am hotărît să dau o mîna de ajutor la refacerea ei. Am domiciliul la Oradea și evenimentele revoluționare m-au prins la Predeal, unde sînt internat într-un sanatoriu. Vă rog să-mi aprobați ca, după externarea mea, să lucrez la B.C.U. o perioadă de timp, în contul concediului meu de odihnă pe anul 1990. Szakáts Mara, Biblioteca județeană Bihor”.

Am reproduș cîteva fragmente din scrisorile sosite pe adresa B.C.U., imediat după ce întreaga țară a luat cunoștință, cu durere și indignare, de uriașele pierderi suferite de această instituție de cultură în urma devastării ei de către bandele de teroriști. Oamenii de bine din țară și din străinătate, instituții de la noi și de peste hotare, au răspuns apelurilor lansate la radio, televiziune, în presă (inclusiv în paginile revistelor noastre) de a contribui prin donații de cărți, manuscrise, fotografii, alte documente la refacerea fondurilor B.C.U.

Au și intrat în colecțiile Bibliotecii numeroase volume ale scriitorilor ro-

mâni și străini, ediții ale marilor noștri istorici, dicționare și enciclopedii, donate cu dorința firească a iubitorilor de cultură ca, în cel mai scurt timp, Biblioteca să-și refacă fondurile, renăscînd din cenușa în care o transformaseră teroriștii.

Prezentăm cîteva dintre raritățile bibliografice intrate în fondurile B.C.U. pînă la ora cînd încheiam acest număr: Sanctus Ambrosius, Opera omnia (Basel, 1627), Sanctus Cyrillus Alexandriae (Basel, 1628), Sanctus Gregorius (Basel, 1664), Noul Testament de la Bălgard (1648), J. Cluver, Epitomes historiarum (1656), Cheia înțeleșului (1678), Biblia (București, 1688), D. Cantemir, Divanul, (Iași, 1698), Radu Tepeș, Gramatică românească (Sibiu, 1797), Encyclopaedia Britannica (29 vol., 1881-1902), M. Eminescu, Poezii (ediția princeps), N. Iorga, Războiul nostru în note zilnice, Vestiturilor române (mai, 1848), Convorbiri literare (1914, 1915) precum și colecția Magazin istoric, 1986-1989.

Cîteva dintre donatori: Centrul de inginerie tehnologică și protecție pentru industria electrotehnică, din București, precum și prof. Virgil Căndea, Sorin Olteanu, Eugen Vrabie, pictor Spiru Vergulescu, Sergiu Ranta, Ecaterina Stoica, Nicolae Moise, Maria Ana Sanda, Florin Filip, M. Cerez, Valerian Doniza, Cantemir Moșoiu, cetățeni din capitală și din alte localități ale țării.

P.S. Gherasim Cristea, episcop al Rimnicului și Argeșului, a donat seria tipăriturilor vechi românești din sec. XVII-XIX, iar d-na Voichița Ivașcu, din Paris — cărți din biblioteca regretatului critic și istoric literar prof. George Ivașcu, între care ediții princeps și volume cu autografe de la principalii scriitori români din prima jumătate a veacului nostru.

Si donațiile continuă să sosească zilnic pe adresa Bibliotecii.

Reamintim cititorilor noștri care dorește să contribuie la refacerea fondurilor B.C.U. cu donații de cărți, publicații, manuale și cursuri universitare, cu orice alte materiale documentare, adresa la care pot fi trimise ofertele: Biblioteca Centrală Universitară, București, str. Transilvaniei nr. 6, sector 1, telefoane: 15.12.73, 16.27.73.

SECRETELE CRIMELOR LUI STALIN

Revista sovietică Ogoniok publică în numerele sale din noiembrie-decembrie 1989 ample extrase din cartea Istoria secretă a crimelor lui Stalin¹. În cuvîntul său, celebrul scriitor rus Anatoli Ribakov (autorul romanului istoric Copiii din Arbat) introduce pe cititor în istoria cărții și a autorului ei, lătuind prezintă scriiturii sovietice cartea, din care reproducem câteva fragmente (cu subtitlurile redacției Magazin istoric): „Între numeroasele lucrări consacrate perioadei staliniste, aceasta este o carte unică.

Nu conține nici amintirile unui deținut politic, nici ale unui exilat sau ale unei victime a represiei, nu este nici un roman sau o năvelă ce încearcă să reconstituie tabloul veridic al acelor ani, pe baza unor fapte, nu este nici un document oficial ce reabilitează oameni condamnați pe nedrept.

Cartea lui Aleksandr Orlov reprezintă mărturia unui fost general din Comisariatul poporului pentru afaceri interne (N.K.V.D.), care aproape 20 de ani a ocupat înalte funcții în organele de securitate. La 12 iulie 1938, aflându-se în Spania, a dispărut și a ajuns ulterior în S.U.A., unde a relatat în cartea sa despre cumplitul mecanism de represiune stalinist, despre evenimentele la care fusese el însuși participant și martor ocular, a prezentat dinăuntru mașina stalinistă inumană de distrugere.

Istoria secretă a crimelor lui Stalin a fost pentru prima oară publicată în limba engleză, în S.U.A., în revista Life în anul 1953, imediat după moartea lui Stalin.

Această carte este cutremurătoare nu numai prin demascările înspăimîntătoarelor ticăloșii staliniste. Însăși soarta autorului este asemănătoare celui mai bun roman polițist.

Astăzi rindul lui Kirov, miine...

La 1 decembrie 1934 tinărul comunist Leonid Nikolaev a intrat în Smolnii și cu un foc

¹ Pînă la 22 decembrie 1989 revista Magazin istoric, ca și întregii prese din țara noastră, i-a fost cu desăvîrșire interzis de către cei doi dictatori să publice articole, studii sau evocări traduse din presa sau lucrările sovietice de istorie, scrise în spiritul schimbărilor care au loc în U.R.S.S., începînd din anul 1985. Scopul interdicției era de a nu denunța cultul lui Stalin și crimele stalinismului, a

Lucrarea lui Orlov, apărută ulterior în editura americană «Vremea și noi», cu o entuziastă prefață a editorului, este larg cunoscută în Occident. Faptele relatate în ea au atras atenția atît multor sovietologi occidentali, cit și autorilor sovietici ce se ocupă de perioada stalinistă. Această carte este depozitia unui martor, în ea sînt expuse fapte istorice, iar faptele istorice nu aparțin celui care le comunică, ci istoriei înseși. Orice cercetător se poate baza pe aceste fapte (dacă le consideră autentice)!”

Anatoli Ribakov avertizează că atît cititorii cărții, cit și cercetătorii trebuie însă să aibă în vedere că Orlov a lucrat în organele securității 20 de ani și că el nu spune nimic despre propriul său rol în aceste organe, că el a avut relații strînse cu mulți înalți demnitari ai N.K.V.D.-ului, ai statului și partidului sovietic, că el a absentat un timp din U.R.S.S. și unele evenimente descrise le cunoaște doar din relatările colegilor săi, în sfîrșit că lucrarea lui a apărut cu aproape 40 de ani în urmă, timp în care despre crimele lui Stalin s-a acumulat un uriaș material documentar. „Și totuși, conchide Ribakov, aspectele valoroase ale cărții lui Orlov îi depășesc minusurile. În ciuda caracterului discutabil al unor fapte, cartea creează în totalitatea ei un tablou veridic al acelei vremi îngrozitoare, redă atmosfera monstruoaselor mirșavii ale lui Stalin și, ceea ce poate fi cel mai important lucru, adevăratul rol al lui Stalin personal, cel care a condus cu propria-i mîină depozitiile nefericirilor acuzate, obligîndu-i la recunoașterea unor salbatice ineptii, și a indicat personal cum să fie torturați și chinuți oamenii. Fie ca aceste rînduri să fie citite de cei care pînă astăzi afirmă că nu Stalin a făcut toate acestea, ci că ele «se făceau, în numele său»”.

de revolver l-a ucis pe loc pe membrul Biroului politic Serghei Mironovici Kirov, conducătorul organizației de partid Leningrad. Asasinul a fost prins la locul crimei. Imediat, din Moscova a pornit spre Le-

giongrad o comisie specială condusă de Stalin, pentru a cerceta împrejurările asasinatului. Amănuntele acestei crime nu au fost date publicității. Cine era Nikolaev? Cum reușise el să pătrundă în Smolnii, clădire atît de bine păzită? Cum izbutise să se apropie atît de mult de Kirov? Ce motive îl determinaseră să facă acest act disperat? Erau de ordin politic sau personal? Toate împrejurările crimei au rămas învaluite într-o taină desăvîrșită.

În prima declarație a guvernului s-a anunțat că uciga-

sul lui Kirov este unul dintre teroristi albgardiști care pătrund, chipurile, în Uniunea Sovietică din Finlanda, Letonia și Polonia. Cîteva zile mai tîrziu, cotidienele sovietice au comunicat că organele N.K.V.D.-ului au prins și împușcat 104 teroristi albgardiști. Ziarele au declanșat o campanie vehementă împotriva organizațiilor albgardiste „ascunse în Occident” (în primul rînd, Uniunea rusească a întregii armate), care, pasă-mi-te, „nu înția oară își trimiteau emisarii în Uniunea Sovietică, cu scopul săvîrșirii unor acte teroriste”.

Totuși, în a 16-a zi de la asasinat (ca la un semnal făcut cu bagheta magică), tabloul s-a modificat integral. O nouă versiune, publicată de ziarile sovietice, deplasa răspunderea pentru asasinarea lui Kirov asupra opoziției troțkist-zinovieviste. Chiar în aceeași zi, ca la comandă, cotidienele au început o campanie crîcînenă împotriva liderilor acestei opoziții, ce aparțineau trecutului. Kamenev și mulți alți foști din opoziție au fost arestați. Unele cotidiene străine au lansat zvonul că Zinoviev și Kamenev ar fi fost executați. Autoritățile sovietice au socotit necesar să dezmințită aceste zvonuri și, la 22 decembrie, a urmat un comunicat TASS: „dată fiind insuficiența probelor, cazul Zinoviev și Kamenev va fi analizat nu de un tribunal, ci de o comisie specială de pe lîngă N.K.V.D.”

Astfel, în numai două săptămîni, guvernul sovietic a publicat două versiuni total contrare privind asasinarea lui Kirov.

În acele zile nu eram în Uniunea Sovietică, de aceea pot judeca toate cele întimplăte numai după comunicatele oficiale, apărute în ziarile din Moscova. Dar încă de la început am fost sigur că treaba nu era curată: nu m-a convins nici prima versiune a Kremlinului (albgardistă), nici versiunea de acuzare a lui Zinoviev și Kamenev.

La 23 ianuarie 1935, la aproape o lună după împușcarea lui Nikolaev (în 28 decembrie), s-a anunțat în ziare că șeful Direcției din Leningrad a N.K.V.D.-ului, Fi-

lipp Medved, locțiitorul său, Zaporoeț, și alți zece n.k.v.d.-iști au fost condamnați la private de libertate, în cadrul unei ședințe închise a Tribunalului suprem, sub învinuirea că, „dispunînd de știri despre asasinarea iminentă a lui S.M. Kirov, ...nu au luat măsurile necesare pentru zădărnicierea atentatului”.

Sentința m-a nedumerit prin blîndețea ei neobișnuită. Numai unul dintre acuzați a fost condamnat la zece ani închisoare; toți ceilalți, inclusiv Medved și locțiitorul său Zaporoeț, au primit între doi și trei ani. Ceea ce apărea cu atît mai ciudat, cu cît uciderea lui Kirov ar fi trebuit considerată de Stalin ca o amenințare nu numai la adresa politicii sale, ci și a lui personal: astăzi N.K.V.D.-ul îl curățase pe Kirov, mîine putea să-l curețe pe el. Oricine îl cunoștea pe Stalin nu avea nici o îndoială că el va ordona să fie împușcat comisarul poporului pentru afaceri interne Iagoda și va cere executarea tuturor celor care purtaseră răspunderea pentru securitatea lui Kirov. Ar fi trebuit să procedeze așa, fie numai și pentru avertizarea altor n.k.v.d.-iști, ca ei să nu uite niciodată că răspund cu caple pentru moartea șefilor lor.

Temniță cu „Cadillac” la scară

Dar cel mai ciudat mi s-a părut că, imediat ce a fost informat despre uciderea lui Kirov, Stalin a hotărît să plece personal la Leningrad. Știam foarte bine ce grijă purta el propriei sale persoane, de aceea călătoria lui la Leningrad, în împrejurări atît de tulburi, părea de domeniul fanteziei.

Prudența ieșită din comun a lui Stalin și teama lui permanentă pentru propria-i viață sînt foarte bine ilustrate de cîteva exemple. Se știe că în timpul ceremoniilor oficiale din Piața Roșie, Stalin apărea la Mausoleu păzit de unități militare de elită și de o masă de soldați din corpul de gardă al N.K.V.D.-ului. În plus, sub tunică, purta întotdeauna o ma-

sivă vestă antiglonț, comandată special în Germania.

Ca să se asigure în timpul deselor deplasări spre rezidența din afara orașului, Stalin cerea N.K.V.D.-ului să evacueze trei sferturi din locuitorii străzilor pe care trecea, iar camerele eliberate să fie puse la dispoziția colaboratorilor N.K.V.D.-ului. Cei 35 km ai traseului lui Stalin de la Kremlin pînă la vila sa din afara orașului erau păziți zi și noapte de colaboratori ai „organelor”, care făceau de serviciu în trei schimburi, fiecare avînd 1 200 oameni.

Stalin nu risca să se deplaseze nepăzît nici pe teritoriul Kremlinului. Cînd ieșea din apartamentele lui și se îndrepta, de pildă, spre micul palat al Kremlinului, agenții izgoneau pe toți cei ce îi apăreau în cale, indiferent de funcțiile și gradele lor.

Mergînd anual la Soci, la odihnă, Stalin dispunea să-i fie pregătite simultan la Moscova trenul personal, iar la Gorki o motonavă. Uneori prefera să plece direct din Moscova și atunci folosea trenul, alteori, cobora pe Volga pînă la Stalingrad și abia de acolo lua un tren, tot special, care îl ducea la Soci. Nimeni nu știa dinainte ce variantă va alege Stalin în cazul respectiv, nici ziua cînd pornea la drum. Trenul și motonava speciale stăteau cîteva zile gata pregătite, dar numai în ultimele ore înainte de plecare el comunica unor persoane de încredere pentru ce variantă a optat.

În fața trenului său blindat și în urma lui se aflau alte două trenuri, pline cu agenți de pază. Trenul lui Stalin era înzestrat pentru un asediu de două săptămîni. În caz de alarmă, ferestrele se închideau automat cu obloane blindate.

Autodeclarîndu-se conducător al clasei muncitoare, Stalin n-a călcat, în timpul său de lucru, în nici o uzină, temîndu-se să se întîlnească față în față cu muncitorii.

Se mai pot aduce și multe alte exemple ale prudenței — ca să-i spunem numai așa — lui Stalin. Iată de ce nu mi-a venit deloc să cred că a riscat el să plece la Leningrad, unde acționa o organizație teroristă periculoasă și unde organele

N.K.V.D.-ului nu reușiseră să-l păzească pe Kirov. Simplu fapt al călătoriei lui Stalin te ducea la gândul că uciderea lui Kirov reprezenta o acțiune executată de o singură mână și că versiunea despre organizația teroristă descoperită nu era decât o fabulație.

Secretul morții lui Kirov mi l-am delegat la întoarcerea în Uniunea Sovietică, la sfârșitul anului 1935. Sosit la Leningrad, din Finlanda, am trecut pe la sediul N.K.V.D.-ului ca să iau legătura cu Moscova, printr-un telefon special, și să-mi rezerv o cușetă într-un expres de noapte ce mergea spre Capitală. Acolo l-am întâlnit pe un șef din Direcția din Leningrad a N.K.V.D.-ului, cu care lucrasem în armata roșie în războiul civil. M-am lămurit atunci că fostul șef al Direcției din Leningrad a N.K.V.D.-ului, Medved, și locțiitorul său, Zaporojeț, condamnați la temniță, în „cazul Kirov” n-au stat nici o zi în ea. Din dispoziția lui Stalin, au fost numiți în posturi de conducere la trustul „Lenzolo”, care administra cele mai bogate mine de aur din Siberia. „Lui Medved i s-a permis să-și ia cu el noul lui „Cadillac”. Și a mai adăugat prietenul meu că soția lui Medved, o femeie capricioasă, fusese deja de trei ori la el în Siberia, de fiecare dată cu intenția să rămână acolo cu soțul ei, dar de fiecare dată întorcându-se la Leningrad. Ca și înainte, în călătorii i se rezerva un compartiment singură la clasa I și serviciu complet.

Prietenul meu mi-a povestit despre panica ce cuprinsese Leningradul la auzul veștii despre uciderea lui Kirov și vizita lui Stalin. În cercetarea acestui caz el îl ajuta pe șeful Direcției economice a N.K.V.D.-ului, Mironov, și pe locțiitorul comisarului poporului pentru afaceri interne, Agranov.

Înainte să se întoarcă la Moscova, Stalin l-a desemnat pe Mironov provizoriu, pentru lunile imediat următoare, să conducă Direcția din Leningrad a N.K.V.D.-ului; el devenea de fapt dictatorul Leningradului. L-am întrebat pe prietenul meu cum a reușit Nikolaev să pătrundă în Smol-

ni, care era atât de bine păzit. „Totmai de aceea au fost îndepărtați Medved și Zaporojeț, mi-a răspuns el. Mai mult chiar, cu câteva zile înainte de asasinat, Nikolaev a mai încercat o dată să se strecoare în Smolnii și a fost reținut. Dacă s-ar fi luat atunci măsurile necesare, Kirov ar fi trăit și astăzi”. Mi s-a părut, la un moment dat, că discuția noastră se oprește la suprafața lucrurilor, că prietenul meu nu vrea să-mi povestească nimic concret despre asasinat. M-am ridicat, să mă retrag. Atunci el a mormăit în barbă: „Treaba este atât de primejdioasă că, pentru securitatea ta personală, e bine să știi cât mai puțin despre ea”. Aluzia prietenului meu a fost mai prețioasă decât toate informațiile, de altfel, destul de sărace, pe care le aflasem de la el. Această aluzie nu numai că mi-a întărit bănuiala că ambele versiuni oficiale erau false, dar m-a și condus spre locul unde duceau, probabil, firele complotului. Pe vremea aceea numai un singur om din U.R.S.S. se autositua-se în afara criticii. La nimeni altcineva nu se puteau referi cuvintele „pentru securitatea ta personală, e bine să știi cât mai puțin despre ea”.

La Moscova aveam să aflui substratul „cazului Kirov” mai repede decât bănuisem.

Cum s-a întâmplat? În primăvara și vara anului 1934, Kirov a început să aibă conflicte cu alți membri ai Biroului politic. Sinceritatea lui îi crea probleme.

Aplauze de două și de zece minute

Treptat, relațiile lui Kirov cu Biroul politic au atins o fază de criză; el a început să meargă tot mai rar la Moscova. Pe membrii Biroului politic și pe Stalin personal îi zădărea în special popularitatea crescândă a lui Kirov. Nici unul dintre ei, inclusiv Stalin, nu era un orator priceput. Cuvintele lor publice erau anoste. Kirov, dimpotrivă, excela prin alocuțiuni strălucitoare, știa cum să-și apropie masele. Era singurul membru al Biroului politic care nu se temea să

meargă în uzine și să vorbească muncitorilor. El însuși pe vremuri muncitor, asculta atent cererile lor și, atât cit putea, se străduia să-i ajute. Mulți activiști de partid și din industrie, de rang înalt, lucrind în diferite orașe, au încercat să obțină transferul la Leningrad; a început să circule zvonul că Kirov încuraja inițiativa subordonatilor și că îi promova pe cei ce vroiau și știau să muncească. Autoritatea lui la Leningrad era incontestabilă. Pentru directorii întreprinderilor leningrădene comisarii poporului din Moscova însemnau mai puțin decât Kirov.

Marea popularitate a lui Kirov a crescut și mai mult după congresul XVII al partidului, care a avut loc la începutul anului 1934. Pentru congres totul fusese fixat și stabilit din timp, chiar și entuziasmul cu care delegații trebuiau să-l salute pe conducătorii. Cînd apărea la tribună, fiecare membru al Biroului politic avea rezervate două minute de aplauze. Stalin trebuia aplaudat zece minute. Apariția lui Kirov în prezidiul congresului a declanșat o furtună de ovatii. Delegația din Leningrad l-a întâmpinat cu atita entuziasm, încît întregul congres s-a molipsit de la ea. Kirov a fost primit cu ovatii îndelungi, la care nici măcar nu visa un alt membru al Biroului politic. Pe culoarele congresului s-a spus în șoaptă că lui Kirov i s-a arătat un respect rezervat numai unui singur om: Stalin.

Enervat de independența afixată de Kirov, Stalin a hotărât să-l ia de la Leningrad. Acestuia i s-a comunicat că îl așteaptă sarcini într-o funcție de răspundere la Moscova, în Biroul organizatoric al C.C.

Dar Kirov nu s-a grăbit să meargă la Moscova. A tot amînat luna de lună, motivînd că are de încheiat treburi importante la Leningrad, treburi pe care apucase să le înceapă. În plus, venea tot mai rar la sediintele Biroului politic, ceea ce avea deja iz de provocare.

Stalin putea, bineînțeles, să-l rețină pe Kirov la Moscova, într-una din călătoriile lui, și să-l împiedice să se întoarcă la Leningrad. Dar asta ar fi însemnat conflict deschis, după

care ar fi fost extrem de greu să-i mai dea lui Kirov vreo funcție în C.C. În plus, nu era chiar așa ușor să-l reții pe Kirov la Moscova împotriva voinței lui — atunci cum, a-restat? În 1934 asemenea acte față de un membru al Biroului politic nu erau deloc de dorit. Pe de altă parte, îndepărtarea unui membru al Biroului politic impunea o procedură complicată.

Dacă s-ar fi recurs la această soluție, ar fi trebuit, pentru început, să se fabrice o acuzare împotriva lui Kirov privind fie o erezie antileninistă, fie o abatere de la linia generală a partidului, apoi să fie concentrată asupra sa o campanie de critică, ce urma să cuprindă toate organizațiile de partid. În cazul dat, un asemenea procedeu nu putea fi acceptat de Stalin. După ce învinsese opoziția Troțki și Zinoviev, Stalin scrisese de multe ori și făcuse declarații în sensul că purificat de erezie, partidul s-a întărit, a devenit „unit, o forță de monolit canicind altă dată”. O campanie pornită împotriva lui Kirov ar fi generat, evident, zvonuri despre o nouă sciziune în partid și despre neînțelegeri în Biroul politic. Ceea ce ar fi dus la îndoieli și peste graniță privind stabilitatea regimului, or, el în nici un caz nu vroia așa ceva.

Stalin a ajuns la concluzia că problema complexă ce îi stătea în față nu putea fi rezolvată decât pe o singură cale. Kirov trebuia îndepărtat, vina pentruuciderea lui urmînd să cadă asupra foștilor lideri ai opoziției. În acest fel, împușca doi iepuri dintr-o dată. Lichidîndu-l pe Kirov, scăpa și de tovarășii apropiați ai lui Lenin, care, oricît îi ponegrise Stalin, continuau să rămînă în ochii membrilor de partid de rînd ca simbol al bolșevismului. Stalin și-a spus că dacă va reuși să demonstreze că Zinoviev, Kamenev și alți lideri ai opoziției au vărsat sîngele lui Kirov, „fiul credincios al partidului nostru”, membru al Biroului politic, el avea tot dreptul să ceară sînge pentru sînge.

A sosit și ziua decisivă. Avînd asupra sa un permis

special, Nikolaev a trecut de prima gardă de la Smolnii. A doua l-a oprit, l-a controlat și i-a găsit revolverul. Numai pentru arma de foc ce o avea asupra-i, fără permisiune specială, ar fi primit trei ani de temniță. Dar peste o oră și jumătate-două, răufăcătorului i s-a înapoiat revolverul, permisul de intrare și i s-a spus să părăsească clădirea. Uluit și el de cele întîmplate, Nikolaev a alergat la „prietenul” său [care nu era altul decît un lucrător al Direcției din Leningrad a N.K.V.D.-ului] și i-a povestit totul într-un suflot. Zaporojeț a înțeles că nu făcuse tot ce trebuia pentru ca Nikolaev să ajungă la Kirov. Or, Moscova aștepta deja vestea despre atentat.

„Prietenul” a început să-l convingă pe Nikolaev să încerce a doua oară. De data asta seara.

La 1 decembrie 1934, cu aceeași servietă în mînă, Nikolaev și-a făcut din nou apariția la Smolnii. Un consilier personal al lui Kirov, Borisov, l-a condus, pe baza permisului pe care îl arătase, în anticamera sălii unde se adunase biroul comitetului regional. Ședința se desfășura sub președinția lui Kirov. Nikolaev a așteptat răbdător. Intrînd în sală, Borisov i-a comunicat lui Kirov că este chemat la telefonul direct cu Kremlinul. Un minut mai tirziu Kirov s-a ridicat și a ieșit din sala de ședințe, închizînd ușa în urma sa. În acel moment, s-a auzit o împușcătură. Participanții la ședință s-au năpustit la ușă, dar n-au reușit să o deschidă imediat, din cauza picioarelor lui Kirov, care o blocaseră. Kirov fusese ucis pe loc. Alături de el se afla corpul unui necunoscut: Nikolaev, care își pierduse cunoștința. Lîngă el — revolverul și servietă. În afara lor, pe coridor nu se mai afla tipenie de om. Membrii Biroului au fost uluiți că lipsea pînă și omul de pază al lui Kirov. Peste cîteva clipe au apărut colaboratorii N.K.V.D.-ului, soșii să-l aștepte pe Nikolaev.

Stalin și Iagoda au fost imediat înșurîmțați despre moartea lui Kirov.

După un timp, Iagoda l-a sunat pe Medved, șeful Direcției din Leningrad a N.K.V.D.-

ului, și i-a spus că pornește spre Leningrad, împreună cu Stalin. Zaporojeț își încheiase misiunea primită, dar rolul său nu se terminase. În Direcția din Leningrad, nimeni, în afara lui, nu știa că din ordinul „stăpînului” actual terorist contra lui Kirov trebuia să ducă, în final, la condamnarea lui Zinoviev și Kamenev. Așa că, imediat ce sosește Stalin, trebuia să i se pună sub ochi mărturisirea lui Nikolaev că l-a ucis pe Kirov, din ordinul direct al lui Zinoviev și Kamenev.

Zaporojeț și-a mobilizat toate energiile pentru a-i smulge lui Nikolaev această declarație, înainte să sosească Stalin. De la același „prieten” fidel, Zaporojeț a aflat că Nikolaev își iubește mult soția și copiii. Deci dacă refuză, îl va amenința că vor avea și ei de suferit. Ceea ce era suficient ca Nikolaev să semneze orice declarație.

Sărutul lui Iuda

S-a mai ivit o mică neconcordanță. Zaporojeț îi fusese prezentat o dată lui Nikolaev, de către „prietenul” său, ca „muncitor, ca și tine”. Dacă l-ar fi recunoscut acum ca locțiitor al șefului N.K.V.D.-ului din Leningrad, lui Nikolaev i-ar fi fost clar că „prietenul” său este provocator n.k.v.d.-ist. Ar fi putut pune în relație unele fapte, verigi ale complotului... Pe de altă parte, Zaporojeț nu vroia să se retragă din anchetă, pentru că ar fi pălit în ochii lui Stalin. Și atunci, a hotărît să treacă peste faptul că l-a întîlnit o dată, întîmplător, pe Nikolaev. Cu atît mai mult că acum purta uniformă de n.k.v.d.-ist.

Imediat ce a intrat în cabinetul acestuia însă, Nikolaev l-a recunoscut. A înțeles, în acea clipă, că a fost victima unei provocări politice. Zaporojeț se înghețase. În fața lui se afla un fanatic încăpățînat, nu un biet eurostenic, cum socotise el.

Discuția s-a încheiat chiar cu o scenă tragicomică. Din cabinet s-a auzit un strigăt, ușa s-a deschis brusc și Zaporojeț a ieșit val-vrîrte, urmat de Nikolaev cu un scaun ridicat

deasupra capului. Apoi Nikolaev a fost dus din nou în celula sa. Acolo, multă vreme s-a auzit cum se dădea cu capul de pereți. Vroia să-și pună capăt zilelor. A doua zi a fost mutat într-o cameră cu pereții capitonați.

Apariția lui Stalin la Leningrad a constituit un adevărat eveniment. I s-a rezervat un etaj întreg la Smolnii și zece camere în sediul N.K.V.D.-ului, camere total izolate. De cum a sosit, Stalin a trecut la treabă. Primul l-a chemat pe Medved, șeful Direcției din Leningrad a N.K.V.D.-ului. Evident, era o convocare formală. Știa prea bine că Medved nu cunoștea decât faptele gol-goluțe despre moartea lui Kirov. A urmat Zaporojeț. Cu acesta Stalin a stat de vorbă între patru ochi peste o oră, după care a ordonat să-i fie adus Nikolaev.

Discuția cu el s-a desfășurat în prezența lui Iaгода, comisarul poporului pentru afaceri interne, Mironov, șeful Direcției economice a N.K.V.D.-ului, și a gardianului. Nikolaev s-a oprit în prag. Era legat la cap. Stalin i-a făcut semn să se apropie și, privindu-l fix, i s-a adresat aproape blind:

— De ce ai omorât un om atît de bun?

Dacă nu mi-ar fi relatat Mironov scena asta, n-aș fi crezut pentru nimic în lume că Stalin i-a pus astfel întrebarea, pentru că nu era maniera lui obișnuită de a discuta cu cineva.

— N-am tras în el, ci în partid! i-a răspuns ritos Nikolaev!

Nici urmă de tremur în glas în fața lui Stalin.

— Dar revolverul de unde l-ai luat? a continuat Stalin.

— De ce mă întrebați pe mine? întrebați-l pe Zaporojeț.

Stalin s-a înverzat la față de răutate. „Luați-ll!” — a mormăit. Din ușă Nikolaev s-a întors către Stalin, a vrut să-i mai spună ceva, dar gardianul l-a scos repede.

Cum s-a închis ușa, Stalin, s-a uitat pieziș la Mironov, apoi i-a strecurat printre dinții lui Iaгода: „Dobitocule!” Fără să mai ceară permisiunea, Mironov

s-a îndreptat spre ușă. Cîteva minute mai tîrziu, Iaгода a ieșit să-l cheme pe Zaporojeț. Acesta a rămas singur cu Stalin cam un sfert de oră. A ieșit de acolo fără să ridice ochii la Mironov, care se afla încă în anticameră.

Afacerea Nikolaev s-a soldat cu un eșec.

Bineînțeles că Stalin a avut grijă să acopere munca făcută cu toporul de Zaporojeț. Înainte de toate, a ordonat să fie lichidat „prietenul”. Apoi i-a chemat pe lociitorii lui Kirov, să vadă dacă nu cumva știau mai multe despre moartea șefului lor. Dar aceștia erau oameni verificați. Știau că era periculos să dovedești prea multă perspicacitate și înțelegea a unor fapte. De la ei Stalin nu a reținut decît un amănunt: că, ieșind în coridor, nu l-au văzut nicăieri pe paznicul personal al lui Kirov și că Borisov, care numai ce îl chemase pe Kirov, nu se afla în apropiere. Apoi nu-l mai văzuse nimeni...

De fapt, dispariția misterioasă a lui Borisov nu avea nimic supranatural în ea: îl arestase Zaporojeț, pentru că știa ceva-ceva despre rolul N.K.V.D.-ului în organizarea atentatului și, în plus, era cunoscut pentru fidelitatea lui față de Kirov.

Stalin știa că Borisov este arestat. A cerut să îi fie adus. A urmat o discuție scurtă, după care, din ordinul lui Stalin, Borisov, în cel mai desăvîrșit secret, a fost lichidat. Stalin s-a descotorosit deci de doi martori.

Trenul lui Stalin a transportat cadavrul lui Kirov la Moscova. Ceremonia de adio a avut loc în Sala coloanelor din Casa Sindicatelor. Ziarele au informat că Stalin, făcînd de gardă la sicriul celui decedat, a avut un asemenea acces de durere și de dragoste față de prietenul și tovarășul de luptă ucis, încît s-a apropiat de el și l-a sărutat. Ca fost elev la seminarul de popi, imposibil să nu fi recunoscut în sinea lui, în acel moment, că sărutul lui semăna cu sărutul lui Iuda pe chipul lui Cristos. ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

BENJAMIN FRANKLIN

(Urmare din p. 26)

spre a-și dota limba cu morală practică a liberatorului Americii, eșit din condiția urrierilor [muncitorilor] tipografi... La urrierii, dar, tipografi ne adresăm cu operele lui Franklin ce a ieșit din rangurile [rîndurile] lor. Lor le aducem aminte că un urrier tipograf a eliberat America și că pînă a ne libera de tirani, cată mai înții a ne libera de vișuri; căci numai poporul moral e un popol liber. Voi, urrierilor, sunteți fiii neaverii și nu vă puteți înălța decît prin morală. Morală voastră, ca a lui Franklin, se va răspîndi peste toată Nația... Îmi place că vrînd a vorbi de Franklin îmi veni-răși voi îndată în minte..."

Pînă către sfîrșitul sec. XIX, lucrări ale apreciatului autor american, grupate sub titlul Știința bătrînului Richard, au apărut în mai multe rînduri: la Iași (1864), București (1869), Tulcea (ediție în limba greacă, în 1888) și Botoșani (1890), fiind îngrijite de arhimandritul Varahil Latesiu, P.S. Aurelian, publicistul A.P. Mihailidis și avocatul Ioan N. Licu.

Ca o sinteză a modului în care personalitatea lui Benjamin Franklin a fost receptată de opinia publică din țara noastră, reproducem această frază din biografia pe care i-a reconstituit-o M. Kogălniceanu: „Statuirile Unite n-au ridicat nici un falnic monument lui Franklin, dar suvenirea [amintirea] sa este săpată în fundul tuturor inimilor; aceasta este cea mai vrednică mulțămînt pentru acest om strălucit, a cărui singură ambiție au fost a fi un bărbat de bin” ■

Paul CERNOVODEANU

RADU R. ROSETTI:

alte pagini de jurnal

Concise, pline de înfrigurare, însemnările din jurnalul istoricului R.R. Rosetti pe care le reproducem în acest număr se referă la perioada iunie-septembrie 1939. Ele sînt o mărturie a poziției profund antihitleriste a autorului lor, a încrederii sale ferme în victoria finală a adversarilor fascismului.

1939

23 iunie... Sper că Anglia nu se va lăsa dusă într-un conflict armat cu Japonia, făcînd astfel jocul lui Hitler și lui Mussolini. Să înghită acum și să plătească cu virf și îndesat cînd ti va veni apa la moară. Cel mult, dacă și Statele Unite merg cu ea, să aplice sancțiuni economice japonezilor.

Lapedatu îmi spune că un ziar sau o revistă franceză scrie cum că Titulescu a fost chemat la Londra la Foreign Office, deoarece Sovietele nu au voit ca, în înțelegerea ce negociază cu Anglia, să ieie angajamentul de a sări în ajutorul nostru dacă Titulescu nu e de acord. Ceva a fost căci o scrisoare din 16 iunie de la Sir Stephen Gaselee¹, primită ieri îmi spune că Ciotori² a fost pe acolo împreună cu Titulescu.

Seara, a treia conferință făcută personalului (funcționari și oameni de serviciu) Academiei de delegații Apărării pasive a Capitalei. Merge în cet pregătirea acestei apărări, dar merge...

26 iunie. Victor Slăvescu vine cu întîrziere la o întîl-

nire ce aveam azi dimineață pentru încheierea socotelilor bugetului bibliotecii și vine supărat și îngrijorat. După ce terminăm lucrul cu contabilul și pleacă acesta, îmi spune că avem plictiseli: Germania concentrează la granița Poloniei și trimite mult armament în Bulgaria și Ungaria. Crede că în septembrie vom trece printr-o nouă criză...

17 iulie. Alexandru Crețeanu vine la mine. Îl întreb despre cestiunea părților din arhivele din Budapesta pe care avem dreptul a le lua conform tratatului de la Trianon. Răspunde că sînt și alte cestiuni care, cu toate împreună, ar putea fi rezolvate printr-o înțelegere. Cînd era Kánya³ ministru al afacerilor străine în Ungaria se ajunseser aproape la o înțelegere, dar acum cu Csaky⁴, care s-a dat cu totul de partea nemților, nu e chip a face ceva. Despre situația generală zice că, juridiceste vorbind, situația polonă față de Danzig⁵ e grea căci dacă ei atacă Danzigul în cazul cînd acesta se declară unit cu Germania este un act de agresiune. Și el găsește că declarațiile lui Chamberlain în această privință nu sînt destul de categorice. Are impresia că polo-

nii, pe jumătate mobilizați, ar vrea să negocieze cu nemții. Ar fi pentru ei cea mai bună soluție. De altfel, zice el, polonii sînt vinovați de situația de azi. De ce n-au susținut Cehoslovacia, de ce s-au aruncat asupra ei?⁶

Crețeanu se teme că în cazul unui război general sau premergător acestuia, nemții să nu sară asupra noastră spre a-și asigura hrana și benzina. Discutăm de toată situația și cele ce-mi spune confirmă vederea generală ce mi-am format din ascultarea știrilor date de Radio-Londra și de zările franceze și engleze. Zice că are mult de lucru. Gafencu e bun și știe să se facă apreciat, dar e preocupat numai de una sau două probleme. Personalul diplomatic — mai ales ministrii și consilierii — este slab și mai ales leneș și chiulangiu.

Trebuiește supravegheat continuu. Noua generație: atașatii și secretarii e mai bună și arată dor de muncă.

Către seară merg la cimitirul Șerban Vodă (Belu) spre a vedea cum e întreținut mormîntul părinților mei. Cum n-am mai fost demult, nu-l găsesc. Ce rușine!...

14 iulie... A murit Harold Temperley⁷, un bun istoric și un prieten al cauzei românești, pe care l-am cunoscut întîi la Ministerul englez

¹ Stephen Gaselee, profesor de latină la Universitatea din Cambridge, specialist în latină medievală, cunosător al limbii române; membru corespondent al Academiei Române (din 25 mai 1933).

² Dimitrie N. Ciotori, diplomat, publicist, traducător din literatura engleză, membru al reprezentanței diplomatice a României la Londra în perioada interbelică, colaborator al lui N. Titulescu. Este autorul unei culegeri de documente britanice referitoare la români, depistate în arhivele din Anglia, lucrare donată Academiei Române.

³ Kálmán Kánya (1869-1945), ministru de externe al Ungariei între 1933 și 1938.

⁴ István Csaky (1894-1941), ministru de externe al Ungariei (1938-1941); a jucat un rol important în pregătirea dictatului de la Viena din 30 august 1940 și în ralierea Ungariei la Axa Berlin-Roma-Tokio.

⁵ În urma tratatelor de pace de după primul război mondial, Danzig (Gdansk) avea statut de oraș liber.

⁶ Aluzie la acordul polono-german din 24 august 1938 privind coordonarea acțiunilor în privința Cehoslovaciei; după cum se știe, guvernul polon a ocupat, la 2-3 octombrie 1938, regiunea Tesin din Cehoslovacia.

⁷ Harold Temperley, profesor la Cambridge, membru corespondent al Academiei Române.

al propagandei, în vara 1918, și l-am văzut în urmă anul trecut când a prezidat congresul istoricilor la Zürich¹.

A murit de asemenea omul muncitor care a fost Neculai Costăchescu²...

Slăvescu-mi spune că în tre Tg. Ocna și Onești vrea să facă un mare centru cu 7-8 fabrici. Găsește că terenul e cam deschis și expus. Paul Teodorescu-mi spune că nemții înarmează și atîta mereu pe unguri și bulgari. Aceștia din urmă au acum un echipaj greu de pod pentru Dunăre la Nicolopol și fac mereu exerciții cu dinsul. În convorbire exprimă o idee care mi-a trecut prin minte de mai multe ori citind despre pregătirile de război ale Angliei. Nu cumva englezii, ajunși la convingerea că numai prin război s-ar putea pune capăt primejdiei pe care o alcătufese Germania și Italia, au ajuns la convingerea că acest război e necesar?

Părintele Nae Popescu³ ne spune că fiul său actor, care a jucat acum în urmă la Berlin și la Viena, spune că toată lumea de acolo vrea războiul...

19 iulie. Isprăvit redacția definitivă (a 4-a) a articolului *Mihai Kogălniceanu și recrutarea armatei* și trimis manuscrisul d-rei G. Tikin⁴, spre a-l scrie la mașină...

22 iulie. În atmosfera de nesiguranță de azi și în mijlocul pregătirilor generale de război nu poți să nu gîndești la război... Ca și în trecut mai îndepărtat, acest război ar fi unul de apărare a neamului și a granițelor în care trăiește. Și

luînd pildă din trecut și din ceea ce pregătesc elvețienii, pentru cazul cînd ar fi atacați, socotesc că ar trebui să facem un război total, adică să făptuim tot ce poate vătămă pe dușman. Acesta [dușmanul] — pe lângă acțiunea armatei — trebuie să găsească în calea lui toate piedicile și nici un ajutor. De aceea, în părțile unde ar trebui să ne retragem, trebuie, cum o făceau ai noștri în trecut, să creăm un deșert, arzînd holdele, casele, pădurile, astupînd și otrăvind fîntînile, distrugînd poduri, linii de telegraf și telefon, șosele, căi ferate, în fine, totul...

În sfîrșit, spre a îngreua și mai mult acțiunea dușmanului, trebuie ca în zona operațiilor să se organizeze și să se înarmeze populația românească nechemată sub arme (adică cei nemobilizabili) spre a duce un război de partizani în părțile unde inamicul ar fi pătruns...

27 iulie. Aseară am isprăvit de citit *Le Mousson (The rains come)* de Louis Bromfield⁵, voluminos roman care studiază viața în capitala unui stat din India engleză. Pentru cine a citit nuvelele și romanele lui Kipling⁶ este arătarea celorlalte laturi a vieții din India. Dar, ca și ale acestuia, arată și slăbiciunile dar și părțile frumoase și calitățile englezilor care conduc India. Adaugă un ce nou: deșteptarea populațiilor indigene și eforturile unora din conducătorii lor pentru ridicarea stărilor sociale și economice. Cu toate că e lung, atenția rămîne încordată...

Din volumul II al cărții mele *Familia Rosetti* am isprăvit părțile privitoare pe ramurile: Rosetti din București, Rosetti ramura Samson, Rosetti din Botoșani, dar mai am nevoie de date și, mai ales, de date pentru a le putea lega de cele din volumul I sau cel puțin între ele. Acum lucrez la ramura Bibica...

¹ Louis Bromfield (1896-1956), scriitor, eselist și publicist american; cartea sa a apărut și în limba română sub titlul *Vin ploie*.

² Rudyard Kipling (1865-1936), cunoscut scriitor englez, autor de nuvele și romane evocînd India cu fauna și flora ei luxuriantă. Învaluită într-o atmosferă de basm. Opera sa este un elogiu adus curajului și acțiunii. Premiul Nobel pentru literatură (1907).

2 august. Nu, hotărît nu, nu vîd semne de liniște în situația internațională. Hitler și Mussolini au nevoie acum de cîteva săptămîni de liniște spre a-și strînge recoltele și a cumpara și de-aiurea grîu din noua recoltă. Din fericire, Anglia continuă a se ține în gardă; tot așa și la noi vîd că se continuă concentrările...

11 august... O scrisoare de la Victor Slăvescu spune: „Chemarea de la 15 august era de mult hotărîtă și către sud și către vest?”

Grija noastră este azi mai mare și știrile ce primim ne obligă la multă prevedere”...

16 august. Apărarea țării mă preocupă mereu. Scriu lui Slăvescu...

Îi atrag de asemenea luarea aminte că moralul este excelent la ostașul țaran, mai puțin bun la ostașul orașean...

Nu pot înțelege optimismul celor care cred că vom avea pace. Cu efectele azi sub arme peste tot (*The Times*, bine informat, zice că noi am chemat acum 300 000 de oameni sub arme, că Germania are 2 000 000 sub arme etc.), cu adunarea de trupe indiene și engleze în Egipt și la Singapore și cu atîtea și atîtea alte semne nu vîd cum vom scăpa de război.

Așa stînd lucrurile am renunțat să mai merg la Congresul de bizantinologie la Alger — căci chiar de nu va fi război, atunci grija posibilității lui va strica toată plăcerea a ce am vedea și auzi.

Ileana a împlinit azi 31 de ani. Cum trece vremea și ce puține bucurii i-a adus viața.

Seara vine Ileana cu Schwester Maier.

18 august. De ieri am început redactarea volumului III al *Mărturisirilor mele*; este o redactare cu totul provizorie, după amintire, căci documentele și lucrările mele sînt în București [autorul aflîndu-se la Brusturoasa]. La întoarcerea acolo, voi completa cu datele ce sînt acolo și apoi voi face redactarea definitivă.

Mare bucurie îmi face micul Ion Varlam; vîoi ca mama sa, dragăt și ascultător.

³ Se referă la noi redistribuiri de trupe pe cele două frontiere.

⁴ Primele două volume ale acestei lucrări memorialistice, și singurele care au văzut lumina tiparului, au apărut în 1940.

¹ Al VIII-lea Congres internațional al istoricilor desfășurat la Zürich, în 1938.

² Neculai Costăchescu (1876-1939), chimist, profesor universitar la Iași, membru al Academiei Române (*Magazin istoric*, nr. 7/8/1987, 7/1989).

³ Nicolae I. Popescu (1881-1963), istoric, studii de teologie și filologie clasică la București; specializare în istorie și bizantinologie la Viena (1913), din 1922 profesor de istoria bisericii române la Facultatea de teologie din București; membru al Academiei Române; subsecretar de stat la Ministerul cultelor și artelor (30 martie 1938-6 martie 1939).

⁴ Fieca lui Heimann (Hariton) Tikin (1850-1936), lingvist român, originar din Germania, stabilit multi ani în România și apoi, din 1912, la Berlin, unde a ținut cursuri de limba română. A fost membru de onoare al Academiei Române (*Magazin istoric*, nr. 3/1971).

Fotografii publicate de revista L'Illustration din 16 septembrie și 4 noiembrie 1939, înfățișând drama Poloniei...

19 august. Dacă e adevărat că nemții au concentrat forțe în Ucraina Subcarpatică, este cred pentru a întoarce apărarea polonă, în primul rând, și pentru a despărți pe poloni de unguri. Că prin aceasta pot face și o presiune asupra noastră, cred că nu le displace.

21 august. D-na Ruwisch¹ vine și ia cafeaua cu lapte și dejunul la noi. Pleacă după-amiază.

22 august. Radio-Berlin anunță [seară] la 11.30 încheierea unui pact de neagresiune ruso-german². Tras-au rușii pe sfoară Anglia și Franța? Ce e dedesubt? Și când te gîndești că unul din temeiurile campaniei dusă de Hitler contra Cehoslovaciei și a Franței a fost tocmai înțelegerea ce o aveau cu Rusia!

Încheierea acestui pact aduce o mare primejdie; știind că Rusia nu va mișca, Germania va fi și mai agresivă față de Polonia.

După-amiază vine să mă vadă Anghelescu, fost, înainte de război, director al școlii primare din Brusturoasa și azi unul din cei de la conducerea Străiei Țării. Discutăm

despre asta; nu pare a avea idei personale și nu mă poate convinge de folosul Străzii. Isprăvesc de citit cele șapte întîi părți (zece volume) ale romanului lui Roger Martin du Gard³ *Les Thibault*. Bine scris, deși cam lung, are părți minunate studiate și minunate înfățișate, care totuși au îndreptățit socotindu-se marele succes ce a avut...

23 august... *Universul* de azi vestește moartea generalului Ionescu Fl. Claudian, atît de destoinicul primul meu șef de corp [de armată], căruia îi datoresc atît de mult din formarea mea militară. Om muncitor, om credincios și devotat armatei, doritor de bine, de la care și sub imboldul căruia am învățat atîtea.

După radiourile din diferite stații, situația generală s-a înrăutățit mult...

24 august... Vestile asupra situației generale proaste; ne apropiem cu mari pași spre o criză grozavă. Nu văd cum nu se va termina prin război.

Dacă Germania respectă neutralitatea Belgiei și Olandei, nu văd cum Franța și Anglia pot ataca Germania spre-a degaja Polonia, afară

de vreo încercare de debarcare pe coastele Germaniei, care nu cred că poate avea succes. Rămîne numai atacul aerian, care nu va opri armatele germane, și blocusul coastei, al cărui efect nu s-ar simți decît mult mai tîrziu. Cu totul altfel stau lucrurile dacă Italia intră în horă de la început (va face-o?). Ea poate ataca și [poate] fi atacată.

25 august... Mă gîndesc cit de greșită a fost capitularea Cehoslovaciei în septembrie 1938 și ce mare vină poartă Anglia și Franța pentru această capitulare⁴. Evident că dacă rezistau, cehoslovacii erau zdrobiți, dar ce respect ar fi cîștigat printre celelalte neamuri și față de ei însăși... Apoi rezistența cehilor ar fi cauzat pierderi însemnate nemților și ar fi împiedicat pe aceștia să dispună de tot armamentul ceh și de fabricile lor care ar fi fost desigur stricate...

27 august. Ofertele Germaniei de a respecta teritoriile Belgiei, Olandei și Elveției, dacă acestea rămîn neutre în caz de război, au fost făcute în interesul său, spre a micșora posibilitatea unui atac învăluitor anglo-francez și a anula astfel ajutorul ce-l pot da euglezii și francezii Poloniei.

Refuzul Ungariei de a semna un pact de neagresiune cu noi arată intențiile ei⁵.

28 august. Răspunsul lui

⁴ Se referă la rezultatele nefaste ale Acordului de la Muncha (30 septembrie 1938) și la primul dictat fascist de la Viena, în urma căruia regiunile de sud ale Ucrainei Subcarpatice și Slovaciei au fost anexate de Ungaria horthystă.

⁵ La cererea Germaniei, Ungaria concentrează forțe masive la granița cu România (250 000 soldați), guvernul din Budapesta justificînd această măsură ca un răspuns la concentrări anterioare de trupe române; ministrul de externe Grigore Gafencu respinge aceste acuzații și reafirmă bunele intenții ale guvernului român, precum și „dorința sa de a ajunge la o reglementare amicală” a raporturilor dintre cele două țări; pentru a dovedi intențiile pasnice față de Ungaria, la 24 august ministrul de externe român propune încheierea unui tratat de neagresiune între cele două state, propunere respinsă de guvernul ungar la 26 august.

¹ De origine germană, guvernantă în casa lui Gheorghe și Lysbeth Stirbei.

² Amănunt în *Magazin istoric*, nr. 12/1989.

³ Roger Martin du Gard (1881-1958), scriitor francez, autor al cunoscutului ciclu *Familia Thibault*, urmărind destinul burgeoisiei franceze în sec. XX; premiu Nobel pentru literatură (1937).

Hitler către Daladier¹ — abil — arată voința lui Hitler de a ataca Polonia și aceea de a anula clauzele Tratatului de la Versailles.

29 august. Isprăvit de citit *The defence of Britain* de Liddell Hart², în parte cunoscut după articolele lui în *The Times*. Bine scris, cu tendința de a-și justifica acțiunea și părerile. Găsesc la dînsul multe idei ce le-am avut și eu.

Am întrerupt lucrul la volumul III din *Mărturisiri* spre a lucra la articolul ce mi-a cerut lt. colonelul C. Atanasiu³ *Psihologia luptătorului moldovean în secolul al XVI-lea*, pentru care mă folosesc mai ales de cele scrise de mine în studiile asupra artei militare la români...

7 septembrie. Războiul germano-polon a început. Ascultat la radio cuvîntarea lui Hitler la Reichstag. Voce neplăcută și chip neplăcut de a vorbi...

Seara, Londra transmite rezumatul discursului lui Cham-

berlain — excelent — arătînd bine completa rea credință a lui Hitler și a guvernului său. Franța și Marea Britanie își vor ține cuvîntul. Italia stă, deocamdată, la o parte. Nu cred însă ca războiul să se poată limita numai la nemți, poloni, englezi și francezi...

2 septembrie... Astăzi dimineață trezindu-mă devreme (ca de obicei) mi-am rememorat discursurile lui Hitler și Chamberlain... Nu pot să nu mă revolt contra procedeelor sale [ale lui Hitler], contra relei sale credințe, contra minciunilor sale, contra brutalității sale și a voinței sale de a stăpîni Europa Centrală și sud-europeană. Ce simplu, ce „Gentleman-like” [ca un domn] în schimb discursul lui Chamberlain... De altfel e interesul nostru, al românilor, ca Anglia și aliații săi să învingă.

Deplîng nenorocirile Poloniei, dar nu pot să mă împiedic să cred că și le-a atras și prin purtarea ei (de pildă față de Cehoslovacia anul trecut)⁴

¹ Se referă la poziția guvernului polon în cursul „crizei sudete” ce a precedat acordul de la Munchen din 29-30 septembrie 1938 și participarea la dezmembrarea statului cehoslovac.

...un colț de pe Champs-Élysée, unde, în ciuda gravității momentului, parizienii umpleau cafe-urile

și de grandomania sa. Totuși, noi trebuie să dorim izbînda ei finală...

3 septembrie... Anglia și Franța sînt de azi în război cu Germania. Catastrofa e dezlănțuită!

Cuvîntările regelui Angliei și a lui Chamberlain, la radio, demne. Comunicatul german plin de insulte...

13 septembrie. V. Slăvescu, căruia i-am telefonat aseară că m-am întors în București, vine dimineața să mă vadă la Academie. Îi pun o sumă de întrebări la care răspunde cu multă bunăvoință și deschis. Din aceste răspunsuri reiese că: Avem acum sub arme 31 de divizii infanterie și 3 divizii de cavalerie. Cele de pe frontul de vest și de sud (6 divizii infanterie spre sud, plus grăniceri și cavalerie) bine înarmate și echipate — mai puțin încălțămînta și harnașamentul. Cele de pe frontul de est mai slab echipate... ■

Selecție și note:
Mihai GRECEANU,
Ioana URSU

¹ La 26 august, premierul E. Daladier a remis o scrisoare lui Hitler exprimînd voința de pace a Franței și, în același timp, hotărîrea ei de a respecta angajamentele contractate față de Polonia. Scrisoarea cuprîdea asigurarea solemnă că Polonia e favorabilă „adoptării mutuale a unui proiect de liberă soluționare” a diferendelor polono-germane. „Pot să vă asigur — afirma primul ministru francez — în deplină cunoștință, că printre diferendele ce există între Germania și Polonia, în legătură cu chestiunea Danzigului nu există nici unul care nu ar putea să fie supus unui asemenea procedeu, în scopul unei rezolvări pe cale pașnică și justă”.

Hitler a răspuns la 27 august. După ce arată că în mod deliberat Germania a acceptat ca definitivă granița cu Franța și „a renunțat astfel la două provincii [Alsacia și Lorena] care au aparținut altă dată vechiului Reich”, afirmă: „Dar această limitare voluntară a aspirațiilor vitale germane spre vest nu trebuie să fie considerată ca o acceptare a dictatului de la Versailles în toate domeniile... Revizuirea trebuia să vină. Dictatul de la Versailles era intolerabil”. Respingînd propunerea de a se da o soluție negociată diferendelor cu Polonia, Hitler încheia: „Eu nu văd din punctul nostru de vedere nici o posibilitate de influență, în vreun sens onorabil, Polonia, pentru a se îndrepta o situație ce este intolerabilă pentru poporul german și pentru Reich” (*Timbul*, 30 august 1939, p. 7).

² Magazin istoric, nr. 2/1971.

³ Locotenent-colonelul C. Atanasiu era autorul unor studii de psihologie și pedagogie militară și editor al revistelor *Spirit militar modern* și *Estul*.

FEBRUARIE
1940

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Cu ocazia comemorării a 90 ani de la nașterea lui M. Eminescu, revista Convorbiri literare organizează un simpozion la Ateneul Român: directorul acesteia, profesorul I.E. Torouțiu, membru al Academiei Române, menționează cu acest prilej printre altele decesul dintre Eminescu și Alecsandri: „După încercările atît de frumoase și atît de laudabile ale lui Vasile Alecsandri, ale cărui poezii însă aveau un substrat de civilizare, aș putea zice, a poeziei populare, a venit acest mare poet, care ne-a dat pentru prima dată o producție românească a cărei valoare l-a îngăduit, fără greutate, să treacă peste hotarele țării. Importanța lui Eminescu în istoria culturii românești este aceea de a fi fost primul care a dat țării o absolută încredere în forțele ei intelectuale”.

În continuare, Torouțiu se referă la trinitatea Maloescu — Eminescu — Creangă: „Maloescu — îndrumător prin critica sa deschizătoare de orizont. Eminescu — realizator în poezie; Creangă — în proză, aceștia, amîndoi alegători ai grăunțelii de aur din nisipul lexical adus de apele tulburi și căutătoare de vad. Această trinitate, Maloescu — Eminescu — Creangă, formează coloanele de susținere ale templotului”.

Referindu-se și la ecoul poeziei lui Eminescu, Torouțiu subliniază: „Din țara erizantemelor, Japonia, pînă-n America de Sud, din nordul lui Ibsen, pînă-n Elada, din țările apusului cu vechi cultură, ca Franța și Germania, Anglia și Italia, și pînă-n Damascul Arabiei, fruntea lui Eminescu — luminată de razele genului românesc — poartă astăzi numele de român, cu poezia sa tălmăcită în peste 20 limbi străine. Un fenomen? O enigmă? Un miracol? Nu! — ci toate coordonatele vieții și istoriei românești, toate adîncurile pămîntului și poporului românesc

Omenirea a pășit în 1940 „cu povara grea a urgii anului 1939 și cu nădejdea unor zile mai bune”, scrie *Universul* din 3 ianuarie.

Situația internațională la începutul acestui an este caracterizată, ca și în ultimele luni ale celui precedent, „prin inactivitatea militară pe frontul de vest și prin întîietatea acțiunii diplomatice a beligeranților”.

De fapt, războiul — cum menționează *Timpul* din 1 februarie — „nu a depășit încă faza preliminarilor și a amenințărilor reciproce între beligeranți”. „În Apus — comentează la rîndul ei revista lunară *Însemnări ieșene*, tot din 1 februarie — asistăm la un adevărat război al nervilor. De cîteva luni, armatele stau față-n față, fără a se încălîra. «Noapte calmă», «slab foc de artilerie», «activitate de patrulare» sînt formulele obișnuite ale comunicatelor beligeranților. Fiecare așteaptă ca adversarul să înceapă întîi. Lupte mai serioase se dau în aer și pe mare. Războiul este crîncen pe tărîmul economic și pe cel al propagandei”.

Referindu-se la această situație ciudată, Martha Bibescu consemnează la 9 ianuarie în jurnalul ei politic: „Acest război, care nu mai începe! Acest război, sabie a lui Damocles! Acest război, în care spitalele sînt goale! Germania a capturat pînă acum un singur prizonier englez”, iar la 29 ianuarie scrie: „Nemții găsesc că beligeranții sînt de fapt neutri, iar beligeranții găsesc că toți neutrii ar trebui să intre în război”. În schimb, „cuvîntarea lui Churchill, cuvîntarea lui Chamberlain, cuvîntarea lui Hitler, toate sînt la fel. Sînt hotărîți să vorbească fără a se auzi. Nici unul nu vrea decît pacea sa — pacea engleză, pacea germană —, nimeni nu vrea Pacea. După ce a cîștigat prima repriză (Polonia), Germania cîștigă pacea ei, înainte de a iniția runda a doua”. Este perioada „războiului ciudat”, cum o vor numi mai tîrziu istoricii celui de-al doilea război mondial.

Și la începutul anului 1940, principala preocupare a guvernului român o constituie pericolul reprezentat de Germania hitleristă. Necesitățile crescînde de petrol și de cereale ale mașinii de război hitleriste, pe de o parte, și reținerea pe care guvernul român o manifestă cu privire la achitarea restanțelor de livrări, pe de altă parte, duc la exercitarea unor noi presiuni asupra României de către cel de-al III-lea Reich.

Într-un moment în care „războiul frămîntă o parte a continentului”, cum scrie *Timpul* din 3 februarie, între 2 și 4 februarie are loc la Belgrad sesiunea Consiliului Permanent al

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Ministrul
de Interne
al României,
Iugoslaviei,
Greciei
și Turciei
întruniți
la Belgrad
cu ocazia
ultimei sesiuni
a Consiliului
Permanent
al Înțelegerii
Balcanice

Înțelegerii Balcanice, „pentru a continua opera de pace și de bună înțelegere care este menirea însăși a Înțelegerii Balcanice”

Lucrările se desfășoară sub președinția ministrului afacerilor străine al României, Grigore Gafencu¹. Iugoslavia și Turcia sînt reprezentate de miniștrii afacerilor străine, Alexander Cinkar-Marković și, respectiv, Sükrü Saraçoğlu, iar Grecia de președintele Consiliului și ministru al afacerilor străine, Ioannis Metaxas. Participă peste 200 de ziariști care au transformat Belgradul — după cum relatează corespondentul ziarului *Timpu*, Mircea Grigorescu — într-o adevărată „capitală a corespondenților diplomației din lumea întreagă”

Comentînd convorbirile politice de la Belgrad, *Azi* într-un editorial din 11 februarie, scrie: „Înțelegerea Balcanică nu constituie un bloc, ea nu este îndreptată împotriva nimănui și nici nu va servi nimănui ca instrument de război. Ea este o formație politică menită să păstreze și să consolideze pacea, păstrînd o obiectivă atitudine de neutralitate politică și economică față de puterile beligerante, căci statele ei au nevoie de pace pentru a se întîrî înăuntru și pentru a se putea organiza, spre binele și prosperitatea națiunilor lor. Pentru consolidarea păcii în Europa Centrală și de Sud-Est, Înțelegerea Balcanică este hotărîită să colaboreze în cea mai desăvîrșită înțelegere cu toate statele vecine”

În cadrul Conferinței se manifestă, de asemenea, tendința ca Înțelegerea Balcanică să acționeze în vederea adîncirii relațiilor și colaborării dintre statele membre. Pentru că, după cum menționa ministrul român (declarație apărută în *Timpu* din 5 februarie), „reprezentăm o regiune cu interesele ei, cu năzuințele ei și cu însemnata ei menire. De aici, interesul mutual pe care îl purtăm apărării bunurilor noastre supreme: dreptul nostru la libertate, la unitate și la teritoriul național, și tot de aici atitudinea noastră hotărît pacifică, aversiunea noastră pentru orice agresiune și dorința noastră de a feri această regiune, atît de des tulburată, de noi încercări singeroase”. În continuare, făcînd un apel și la statele vecine, ministrul român spune: „Îmi exprim aici convingerea mea profundă că pentru problemele dunărene, ca și pentru problemele balcanice, este cu putință să se găsească, în cadrul unei

Cronică măruntă

au împins spre apariția lui Eminescu care simbolizează sinteza puterii sale de cugetare și simțire, explozia energiilor acumulate în zeii de generații”.

● *Timpu* din 22 februarie anunță că începînd cu respectivul număr, în cadrul rubricii Album contemporan, publică primul portret din serie ce va constitui o reprezentare a figurilor cele mai proeminente ale vieții artistice și culturale contemporane. Aceste portrete — comentează ziarul amintit — vor fi o sinteză a actualității noastre intelectuale. Seria începe cu articolul Profesorul Al. Rosetti, de Gh. Dinu, ilustrat printr-un desen al lui Marcel Iancu: „Profesorul. Dar s-ar putea să fie mai alinert dascălul, duhovnicul. Bunătatea lui e mai bine exprimată în aceste denumiri, care aduc, odată cu ele, odată cu omul care le poartă, acea mireasmă sufletească, acel polen care i se prăfulește ca o pulbere de jar în zîmbetul care îl acoperă buzele și care, tocmai ca acest zîmbet să fie cu atît mai discret, sînt umbrite de o mustață neagră și tălăstă scurte. L-am văzut de cîteva ori leșind dintr-o ușă și dispărînd îndărătul altuia. Dar mi-a fost de ajuns să surprind ceea ce volam; să simt acea radieră de căldură pentru toți acei care vin la „domnul profesor”. Dar, pentru desemnarea în cuvinte a filologului, trebuie să trecem dincolo de cuvintele cu sens științific, la cuvintele care sînt cuprîndî în ele, ca într-un potir, miresmele și iradierea de lumină și căldură pe care le desprinde chipul său. Aceste cuvinte nu pot fi înscrise cu o simplă penită: ele sînt în tot văzduhul, sînt inefabile”.

● S-a stîns, în vîrstă de 54 ani, unul dintre cei mai dotați artiști moderni români, profesorul și pictorul Nicolae N. Tonitza. „A dispărut — scrie presa bucureș-

¹ La 20 ianuarie 1940, Grigore Gafencu se întîlnește la Vrșac (Iugoslavia) cu Al. Cinkar-Marković, avînd convorbiri asupra situației internaționale din Europa și din Sud-Estul continentului. Cu această ocazie, ministrul de externe român susține necesitatea promovării unei „politici solidare, înțelegătoare, dar ferme”; concesiile să fie din partea tuturor și garanțiile față de toți, pentru a pune capăt politicii „care urmărește a ne desprăji pentru a ne împărți”; anularea oricăror discuții pînă la sfîrșitul războiului.

FEBRUARIE
1940

Profesorul
Al. Rosetti —
desen de
Marcel Ianeu

Portele militare
navale engleze
se pregătesc
să înfrunte
marina germană

Cronică măruntă

teană — omul bun, zimbitor care instaurase printre artiștii noștri o tradiție a prieteniei și a loialității. De la Birlad, unde s-a născut (1886) și a absolvit liceul, a plecat să urmeze Artele frumoase la Iași, unde s-a întors în 1933 ca profesor; a fost ales rector în 1937¹. A întemeiat „grupul celor patru” — Tonitza, Ștefan Dimitrescu, Sirato și Oscar Han.

● Mărcile postale au împlinit o sută de ani, relatează presa acestei luni. Abia în 1861 a apărut, la Paris, primul catalog filatelic, iar cumpărarea și vânzarea lor au luat aspectul unor speculații de bursă. Prima vânzare la licitație a unei colecții de mărci postale s-a efectuat tot la Paris, în ziua de 29 decembrie 1865.

● Cel dintâi SOS a fost lansat acum 40 de ani, la 15 februarie 1900, când pentru întâia dată s-a stabilit o legătură radiofonică între un vapor în primejdie și uscat. Folosind aparatele radio tip Popov s-a izbutit să se stabilească legătura între un crucișător rusesc eșuat pe coastă și insula Hogland din golful Finlandei. Mesajele astfel expediate au salvat crucișătorul. Ulterior, în 1906 se introduce în mod oficial în navigația oceanică și maritimă semnalul convențional de salvare SOS, a cărui necesitate a fost apreciată la Congresul Internațional Maritim din 1903.

● Serban Cioculescu ne dăruiește Viața lui I.L. Caragiale, semnaleză presa, lucrare al cărei merit eminent este de a fi urmărit înaltele de orice adevărul. „Ceea ce ne oferă — scrie Mihail Sebastian într-o recenzie — este un studiu perfect și amănunțit documentat asupra unei vieți care trebuie cunoscută. O cercetare documentară atentă, minuțioasă, plină de discernământ și însoțită de pasiune l-a pus pe d. Cioculescu în contact cu toate actele și mărturiile de multe ori prost sau deloc cunoscute, ce

înțelegeri regionale, formele potrivite pentru a împăca între ele neamuri conviețuind laolaltă și pentru a apropia prieteneste state vecine”.

În închiderea lucrărilor, Conferința de la Belgrad decide prelungirea Pactului Înțelegerii Balcanice pe încă șapte ani, începând cu 9 februarie 1941.

Tot în luna februarie, în zilele de 16-20, la Galați se desfășoară lucrările primei sesiuni a Comisiei Europene a Dunării, ce recunoaște deplina suveranitate a României asupra Dunării maritime.

Săptăminalul politic, social, literar, *Azi*, împlinește un an de la apariție. În editorialul din 18 februarie, publicat cu această ocazie, Zaharia Stancu scrie: „Europa a trecut [în acest an, din starea de alarmă în care se găsea în februarie 1939, în stare de război. Pacea pe care o visa omenirea s-a prăbușit. În apus și nord, popoarele s-au încăierat fără voia lor. Au dispărut state. Am asistat cu suferințele întunecate la dezastre. Primăvara care se apropie va aduce, probabil, alte dezastre, mai înfricoșătoare. Eforturile pentru pace, pe care le încearcă unii neutri, par a nu avea nici un succes. Nici franco-englezii, nici germanii, nici rușii nu mai pot da îndărăt. Fiecare s-a angajat prea mult. Războiul nu se va termina decît cu învingători și învinși”.

In această lună în coloanele presei românești este prezentat pe larg centenarul nașterii criticului, teoreticianului literar, omului politic, profesorului Titu Maiorescu (1840-1917)¹. Consemnînd această comemorare, revista culturală bilunară *Muncă și voie bună*, condusă de Mihail Sadoveanu, scrie: „Maiorescu trăiește anii săi de apostolat cultural din a doua jumătate a secolului trecut. În epoca de ridicare a Principatelor Unite, în anii cînd după cîștigarea independenței țării românești se încerca și ceaialtă independență și unitate, a spiritului nostru. A cerut și a izbutit să obțină ca școala românească să fie un lăcaș unde să se deprindă, dacă nu sumedenie de cunoștințe, cel puțin temeinic și folositoare învățături pentru viață; în critică, Maiorescu a fost cel dintîi pe care l-am avut în înțelesul științific al cuvîntului. Critica lui a fost necruțătoare, dar era trebuincioasă.

Să ne aducem aminte — continuă publicația amintită — apoi de rolul covârșitor pe care marele critic l-a avut la *Junimea*. Asociația aceasta a tinerilor în învățătură înaltă, cu alese însușiri artistice, istorice sau filosofice, înființată la Iași, strămutată apoi la București, a cuprins, pe lângă alții scriitorii românești, trei nume care au lăsat adîncă pecetie în istoria culturii românești. Din *Jun-*

¹ Magazin istoric, nr. 6-7, 8/1986.

Elvira Godeanu
și A. Pop Marțian,
doi dintre
interpretii
Scrisorii pierdute,
în stagiunea 1939-40

Un nepot
al lui Ion Creangă

mea au făcut parte Eminescu, Creangă și Caragiale. La *Junimea*, Maiorescu era îndrumător, era imbold pentru creatori, era mai cu seamă minunat însușeșitor, cu toată ținuta-i rece și distantă, pe care biografii și unii junimiști au arătat-o.

Dar Titu Maiorescu a avut rosturi însemnate și în politica țării. Ca prim-ministru [1912-1914] și ca ministru al instrucțiunii publice, mai ales, a avut prilejul să înlătuiească legiuri potrivite cu credințele sale, pe care le dăruia școlii românești, și de la care au pornit mai târziu alte înlătuiri binefăcătoare.

La rîndul său, *Timpul*, din 18 februarie, evocă activitatea și contribuția lui Titu Maiorescu din cadrul Academiei Române: „A fost membru al Academiei Române de la 1867 pînă în 1917. În acest interval, contribuția sa la lucrările Academiei a fost dintre cele mai prețioase. A făcut parte din delegația Academiei între anii 1880 și 1887, iar ca președinte al secției literare a fost de la 1889 la 1909. În acești ani, participarea sa la lucrările Academiei, în primul rînd la stabilirea ortografiei și la organizarea dicționarului limbii române, a fost foarte activă. Împreună cu V. Alecsandri și B.P. Hasdeu a făcut parte din prima comisiune a Dicționarului, în 1884, și a continuat tot timpul a face parte din această comisiune, fiind raportorul ei în sesiunile din 1905, 1906 și 1907.

Lui Maiorescu i se datorează — scrie în continuare ziarul menționat — intrarea Academiei în posesia documentelor culese de Eudoxiu Hurmuzachi¹ din Arhivele din Viena, pe baza cărora a fost începută publicația *Colecția E. Hurmuzachi, documente privitoare la istoria românilor* și care se continuă de la 1876 pînă astăzi”.

Iată acum cum este prezentat profesorul Maiorescu de către prof. D. Juvara: „Am fost elev al lui. I-am urmărit cursurile și am avut fericirea să fiu primit desori și în intimitatea casei lui din str. Mercur. Maiorescu ținea cursurile de două ori pe săptămînă, miercurea și joia, în sala mare a Universității. Intra cînd suna ceasul 5 și termina cînd suna 6 jumătate cu o precizie care ne uimea. În sală era lume foarte multă. Nu am mai văzut o aglomerație atît de mare decît la cursurile lui Bergson² la Collège de France”. ■

Rubrică de: Ioana URȘU, Ioan LĂCUSTĂ

Selecția fotografiilor:

Radu Ion POPESCU

¹ *Magazin istoric*, nr. 1/1974.

² Henri Bergson (1859-1941), filosof francez; premiul Nobel pentru literatură (1927).

Cronică măruntă

luminează cariera de scriitor și destinul de om ale lui Caragiale. Pe tot acest material strîns, verificat și clasat în anii de studiu se sprijină prezenta biografie. Viața lui I.L. Caragiale reprezintă în istoria noastră literară o faptă demnă și de marele nume al omului, pe care ne ajută să-l cunoaștem, și de autoritatea critică a biografului său”.

● În afară de corespondenții de război, în armata engleză există și un pictor de război care... pictorită: Gwen Le Gallienne, fiica unul romancier britanic, Richard Le Gallienne (1866-1947).

● Cercetătorii au stabilit cîte războaie au fost pe lume. Reproducem din *Timpul*, din 24 februarie, aceste date: „Din anul 1469 î.e.n. și pînă în anul 1940 omul a purtat război împotriva semenului său 3 119 ani și abia 290 de ani au putut fi numiți. În tot acest timp, ani de pace. Numai de la 1919 pînă în 1939, adică în 20 de ani, am avut 26 de războaie, 17 dintre ele în Europa, unul singur în America de Sud, 3 în Africa și 5 în Asia”.

● Teatrul din Sărandar joacă Doamna Butterfly, comedie în 3 acte de Tudor Mușatescu. Succesul piesei — remarcă presa — se datorează atît calităților neîntrecute ale textului, cît și interpretării, susținută cu mult talent și inteligență de Radu Beligan, Beate Fădăran, Marcel Anghelescu, Mihail Popescu ș.a.

● În librării: Gheorghe I. Brătianu, O enigmă și un miracol istoric: poporul român; Titu Maiorescu, Însemnări zilnice, cu note, facsimile și portrete sub îngrîdirea lui I. Rădulescu-Pogoneanu; Mihail Sebastian, Accidentul; Dumitru Berecu, Arheologia preistorică a Olteniei, lucrare care cuprinde toată viața străveche a acestei provincii. Începînd din epoca Paleolitică și pînă la întemeierea Principatelor. „Cartea este singura în acest fel scrisă pînă acum la noi”, apreciază *Timpul* din 6 februarie.

DIALOG CU CITITORII

IMPORTANT!

Pentru a primi regulat seria nouă a revistei *Magazin istoric* vă puteți abona sau reinnoi abonamentul chiar miine, la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate. În felul acesta aveți garanția de a primi revista noastră fără nici o lipsă în colecția dumneavoastră.

Prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

URĂRI

Continuăm să primim noi scrisori din partea cititorilor noștri, care își exprimă sentimentele lor de mare și profundă bucurie pentru victoria Revoluției din decembrie 1989, care a înlăturat regimul de teroare și dictatură și de încredere în faptul că în noul climat de adevăr, libertate și dreptate instaurat în viața țării, istoria va fi repusă în drepturile ei firești, nesocotite decenii de-a rândul.

Astfel, COJAN CONSTANTIN, din Sibiu, ne scrie: Cu ocazia noului an 1990 liber, vă urez dumneavoastră, colaboratorilor apropiați, întregului colectiv al redacției *Magazin istoric*, noi succese în muncă pentru redactarea și tipărirea noului *Magazin istoric* nealterat și liber, cu adevărat. La mulți ani!

La rândul său, un vechi și statornic cititor al revistei noastre, BALINT CĂTĂLIN, din București, consenmează: Odată cu pășirea într-un nou an, 1990, marcat de evenimente singeroase, dar care ne-au redat libertatea acaparată prin teroare cu 25 de ani în urmă, urez întregului colectiv redacțional multă sănătate, ferice și îndeplinirea tuturor dorințelor.

Fie ca anul 1990 să aducă în sufletele noastre îndurerate pace, liniște și încredere pentru a nu ne dezbina, pentru a ne păstra libertatea obținută cu atâtea jefte.

ÎN PRAG DE NOU AN

Iată și o scrisoare primită în ajun de An Nou 1990, expediată de CAROL HVIIM, din București, semnificativ prin mesajul ei:

Veți ști că sint un vechi abonat al revistei — numerele ei le am de la primul și până în prezent — și sint abonat și pentru 1990. Citim revista si-o răsfoim cu plăcere, avem ce învăța din istoria poporului nostru muncar, toată familia, patru copii și doi gineri. Băiatul meu, Cristian, a câștigat un premiu la unul din concursurile *Magazin istoric*. Ne face plăcere să recitim revista, și numerele mai vechi și pe cele noi. Eu am 74 ani și tot le mai citesc în orele libere.

Încă o dată: La un an mult fericit, sănătate, cu pline și sare, de fiecare sâmbătoare. O Românie liberă și independentă!

La Mulți Ani 1990!
Scrisoarea cititorului nostru bucureștean poartă stampila poștală cu data de 16 decembrie 1989. Peste nici o săptămână, adevărata Românie

liberă se naște din tumultul revoluției care cuprinsese întreaga țară în urma eroicelor și dramaticele lupte de la Timișoara.

REVISTA RENĂSCUTĂ

Din Brașov, PETRE MARINESCU, posesor al întregii colecții *Magazin istoric*, ne împărtășește gândurile sale, privind libertatea presei și adevărul istoriei: Marile act al dreptății și libertății săvârșit de poporul român la 22 decembrie 1989 a descătușat energiile acestui neam, a eliberat spiritele, a înlăturat minciuna și impostura.

De acum înainte vom citi o presă liberă care va exprima adevărul și pluralitatea opiniilor, se va scrie o istorie adevărată, dezideologizată și fără pete albe.

În acest mare concert al culturii, revista *Magazin istoric* va avea și trebuie să aibă un important rol, care să satisfacă setea de cunoaștere a iubitorilor de istorie. Mă număr și eu printre îndrăgostiții de această știință a științelor și sint fericitul posesor al întregii colecții a revistei.

Evenimentele trăite și pe care le aștept de mult timp m-au determinat să revăd colecția și să tai, cu cernață roșie, citatele și toate omagierele aduse odiosilor dictatori. Am notat, pentru urmașii mei, că nu vreau să mutilez colecția din cauza lor.

Revista a plătit un tribut greu de prin anul '73 încoace și mulțumesc lui Dumnezeu că am avut furtă s-o colecționez chiar și atunci când înfăptuie o înnecească pur și simplu.

Aștept cu nerăbdare apariția unei reviste renăscute, de înaltă și elevată ținută artistică, științifică și documentară, demnă de rolul ei în societatea noastră.

APĂRIND REVOLUȚIA

Un alt statornic cititor al revistei noastre, TULIAN MARA, din Dej, ne trimite o scrisoare în ale cărei rânduri bucuria se întrepătrunde cu durerea.

Vă scriu aceste rânduri sub puterica impresie produsă de evenimentele din ultima vreme din țara noastră, pe care le-am urmărit cu sufletul la gură și cu ochii plini de lacrimi, pentru a-mi exprima simțăminte față de măreața victorie obținută de poporul nostru. V-am mai scris o scrisoare pe această temă în ziua de 25 decembrie 1989, scrisoare care a rămas neexpediată din motive întemiate, pe care o să le aflați mai jos.

Sint copleșit de bucuria pe care o simțim toți românii de inimă, de zorile noi de lumină care ne-au bătut în geam în pragul sărbătorilor Crăciunului, sărbători dragi nouă tuturor, sărbătorile de suflet ale românilor.

Sint copleșit de durerea pentru pretul scump pe care a trebuit să-l plătim, pentru multele vieți jefite pe altarul Libertății. Printre acestea se află și o ființă dragă din familia noastră, locotenent-major Mesler Petru, ginerele meu, căzut în seara zilei de 22 decembrie 1989 în timp ce, în fruntea companiei sale, apăra sediul Ministerului Apărării Naționale de atacurile perfide ale bandelor de teroriști. Am aflat aceasta în dimineața zilei de 26 decembrie 1989, înaintea de a pune la poșta scrisoarea înaltă mai sus.

Jertfa lui Petrică al nostru și a miilor de eroi căzuți pentru libertate va rămâne vesnic înscrisă în inimile noastre. Ne-a costat mult, dar sintem liberi.

Dumneavoastră, revista *Magazin istoric*, vă revine sarcina de a prezenta cititorilor istoria noastră adevărată, fără cenzură, fără perdele, fără ocularism, mai ales a ultimilor 25 de ani. Poporul nostru, generațiile de azi și cele viitoare au dreptul de a cunoaște adevărul despre noi, adevărata istorie a noastră din ultimele decenii. Acest lucru ar contribui neleneșpuit de mult la încrederea în forțele noastre, la victoria definitivă asupra trecutului întunecat. Sint convins că *Magazin istoric* va fi la înălțime și în această privință.

LACRIMI PENTRU EROI

Prof. GRIGORE HOLDIS, din Sighetul Marmăției, fost ziarist, notează, la rândul său: În sfârșit, după 40 de ani de cenzură, la Sighetul Marmăției a apărut *Tribuna liberă*. Într-o țară liberă se cere o presă liberă. Imediat după eliberarea noastră de sub jugul fascist dictatorial în orașul nostru au apărut liber: Poporul Maramureșului, Lupta Maramureșului, Grăul Maramureșului și Viața liberă: în perioada interbelică din tipografiile Sighetului ieșiseră peste 30 de publicații, ca să ne trezim ca în timpul pretensei „epoci de aur” ceaușiste să nu mai apară nici o publicație. Începând de la ralonarea teritorial-administrativă după model străin din anul 1950 a început să se strângă surubul cenzurii contra Constituției și legilor țării, treptat-treptat, până la desființarea ultimelor gazete săptămânale *Viața liberă*, din ordinul direct al odiosului dictator Nicolae

DIALOG CU CITITORII

ceaușescu. Acesta a dispus ca la Sighetul Marmatei, fosta capitală volevodală a țării Maramureșului, să nu apară nici o publicație, că nu-i nevoie aici la granița de nord-vest a României de o flăcără de lumină a populației maramureșene, alt de mult asuprită în tot trecutul său. Prin cenzorii și organele de represăune barbare teroriste, mîrșavul despot ne-a pus călușul în gură, căutînd să ne umilească, să ne îngene-nuncheze.

Fiiți fericiți, dragi redactori și cititori, că am scăpat de dictatura unei familii cu pretenții monarhice, că acum sintem liberi! Să vărsăm lacrimi fierbinți pentru eroii noștri căzuți jertfă pentru aducerea României liberă, suverană și independentă.

ARMATA ȘI ISTORIA

Despre dragostea lor pentru istorie ne scriu membrii cercului de istorie din cadrul Liceului militar „Dimitrie Cantemir”: În întreaga noastră activitate, am încercat, și putem spune că am reușit, să dobîndim cunoștințe temeinice în domeniul istoriei poporului român. Reprezentanții liceului nostru, membri ai cercului de istorie, au obținut rezultate bune și foarte bune la concursurile județene și naționale, precum și la olimpiadele între liceele militare. Dovada interesului cantemiristilor pentru istoria neamului nostru sînt cele peste 200 de abonamente la revista redactată de dumneavoastră.

Tot din rîndul eroilor noastre armate, care și în zilele Revoluției s-a solidarizat din primele momente cu cauza poporului, ne scrie și maior ing. VICTOR PUȘCĂS, din Tîrgu Mureș: Mă numără și eu printre cititorii statornici ai revistei Magazin Istoric, reviste care mi-a dat posibilitatea lună de lună să-mi îmbogățesc cunoștințele despre istoria patriei noastre.

Particip cu regularitate la toate concursurile organizate de dumneavoastră prin intermediul revistei și am reușit să trezesc și interesul copiilor mei, care s-au hotărît să participe la concursuri.

Vă mulțumim pentru tot ce faceți în scopul răspîndirii cunoștințelor despre istoria patriei noastre, precum și ale celor privind istoria altor popoare.

Cuvinte simple, emoționante prin frumusețea simțămîntelor exprimate, care confirmă și pe această cale adevărul afirmat în Revoluție, că de altfel în întreg cursul istoriei românești: armata e cu poporul. Înstîndu-îi tradițiile, apărîndu-îi viața și istoria.

UNIUNEA NAȚIUNII

ION PĂUNA, din București, își exprimă, indirect, dar cu atît mai elovent, sentimentele sale de dragoste față de istoria neamului nostru, simțindu-și ceea ce d-așa numeste elvea rînduri de la dumneavoastră, către dumneavoastră citate descrise din articole publicate în paginile noastre, reamintindu-ne, în

GLOBE STAFF PHOTO / SUZANNE KREITER

acest fel, că adevărul istoric este unul singur și că el nu trebuie uitat sau eludat niciodată. Reținem, rețipărîndu-le, aceste memorabile cuvinte rostite de Mihail Kogălniceanu: „Eu nu recunosc nimănui dreptul să zică că Unirea e actul său individual, proprietatea, sa exclusivă; Unirea e actul energetic al întregii națiuni române... și d-aceia... nici chiar domnitorului, dar încă unul singur particular, nu-l recunosc și nici nu-i voi da vreodată dreptul acesta de a zice că el a făcut singur Unirea... Unirea națiunea a făcut-o, națiunea care a ales un domn pentru ambele țări, cu misiunea de a realiza Unirea.”

Cîtă modestie, ce cuvinte de inimă, de suflet, nici urmă de lăudărosenie. De fapt, cui folosește lauda de sine? Se întreabă și ne întreabă cititorul nostru. S-a văzut, în cazul dictatului și a clanului său înfrînatul la 22 decembrie 1989, cui a folosit lauda de sine și cît de greu tribut i-a plătit poporul nostru.

CURS DESPRE REVOLUȚIA ROMÂNĂ DIN 1989 LA BOSTON COLLEGE

Profesorul RADU R. FLORESCU, de la Boston College (S.U.A.), ne-a făcut o vizită la redacție, aducîndu-ne și această fotografie, apărută în ziarul Boston Globe, din 26 decembrie 1989, mîrturie a bucuriei familiei sale la aflarea vestii despre revoluția română.

În discuția avută la redacția noastră, profesorul Radu R. Florescu

ne-a spus că va dedica primul său curs din acest trimestru, la Boston College, Revoluției române din decembrie 1989.

PROPĂȘIREA ÎN CULTURĂ

Pe marginea articolului din nr.5/1989. Cine a compus cîntecul lăncului, TITUS I. ROȘU, din Oradea, ne scrie că pe un Antologhion, tipărit în 1745 la Rîmnic, cercetat în biserică din Ceia-Topa de Sus, jud. Bihor, a descoperit notat un Cîntec romanu care, de fapt, este textul cîntecului revoluționar de la 1848, scris de Ioan Buteanu și amintit în articolul respectiv. Cum în general noi nu publicăm beletristicii, și îndeosebi versuri, transcriem totuși strofa finală a acestui cîntec revoluționar, cu rezonanțe actuale și astăzi: „Curaj dar și vă mișcați / Din tuneric vă deșteptați / Cu suflet vă îndemnați / Ce pierdu-răți recîstigați! / Lucra, dar, te pregătește / În cultură propășește, / Măi române, măi”.

COLECȚIONARIII REVISTEI

NICOLAE PETRESCU, din Hune-doaia, ne comunică faptul că, cu sprijinul revistei noastre — care l-a publicat dorința de a-și completa colecția Magazin Istoric — și cu el al unor cititori din toată țara care l-au oferit exemplarele necesare, este în prezent posesorul tuturor numerelor revistei, începînd cu cel dintîi, apărut în aprilie 1967.

Cititorul nostru lîne să mulțumescă pe această cale tuturor celor care l-au ajutat în completarea colecției.

CONTENTS (Romanian History) N. Iorga The History, a Necessity • Testimonies from the Youth, who have made the Revolution • Al. Duflu History and the Duration of the Revolution • Against ceausescu's Dictatorship: Mircea Dinescu's Interview in the French Newspaper *Libération*; Protest of Scientists and Researchers • P.I. David The Dismantling of „Sfinta Vineri” Church • I. Dumitriu-Snagov Documents on the True Life of the Peasants • P. Cornea The *Dacia literară* Magazine — 150 Years • Al. Duflu The Influence of the French Revolution in the Romanian Principalities • P. Cernovodeanu Benjamin Franklin in the Romanian Press of the Last Century • R. Florescu Geto-Dacians' History from Burebista to Decebal (II) • Al. Papadopol-Callimah The 1859 Union of the Romanian Principalities (II) • R.R. Rosetti 1939. Diary (V) • In Bucharest, 50 Years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) N. Iorga L'histoire — une nécessité • Les jeunes qui ont fait la révolution • Al. Duflu L'histoire et la durée de la révolution • Contre la dictature ceausescu: l'interview du poète Mircea Dinescu dans le quotidien français *Libération*; Le Proteste des historiens et architectes • P.I. David La destruction de l'église „Sf. Vineri” • I. Dumitriu-Snagov Documents concernant la misère des paysans • P. Cornea La publication *Dacia literară* à 150 ans • Al. Duflu Influences de la Révolution française dans les Principautés Roumaines • P. Cernovodeanu Benjamin Franklin vu par la presse roumaine du dernier siècle • R. Florescu L'histoire des Gétodaces de Burebista à Decebal (II) • Al. Papadopol-Callimah L'union des Principautés Roumaines de 1859 (II) • R.R. Rosetti 1939. Journal politique (V) • En Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Н. Иорга История — необходимость • Молодежь, которая осуществила революцию • Ал. Дуфу История и продолжительность революции • Свидетельства против диктатуры Чаушеску: интервью поэта Мирца Динеску французской газете *Либерасьон*; протест историков и архитекторов • П. И. Давид Сносение церкви „Сфинта Винери” • И. Думитриу-Снагов Документы о реальной жизни крестьян • П. Корня Издание *Дация Литерара* — 150-летие • Ал. Дуфу Влияние французской революции в румынских княжествах • П. Черноводану Бенджамин Франклин — отклики в румынской прессе прошлого столетия • Р. Флореску История гето-даков от Буребисты к Децэбалу (II) • Ал. Пападопол-Калимах Воссоединение румынских княжеств 1859 (II) • Р.Р. Росетти 1939. Дневник (V) • В Бухаресте 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) N. Iorga Die Geschichte, eine Notwendigkeit • Die Jugendlichen, die die Revolution gemacht haben • Al. Duflu Die Geschichte und die Dauer der Revolution • Gegen die ceausescu-Diktatur: ein Interview des Dichters Mircea Dinescu in der französischen Zeitung *Libération*; Der Protest der Historiker und Architekten • P.I. David Die Zerstörung der Kirche „Sfinta Vineri” • I. Dumitriu-Snagov Dokumente über das wahre Leben der Bauern • P. Cornea Die Publikation *Dacia literară* — 150 Jahre • Al. Duflu Einflüsse der französischen Revolution in den Rumänischen Fürstentümern • P. Cernovodeanu Benjamin Franklin — Echo in der rumänischen Presse in vergangenen Jahrhunderten • R. Florescu Die Geschichte der Geto-Daker von Burebista zu Decebal (II) • Al. Papadopol-Callimah Die Vereinigung der Rumänischen Fürstentümer im Jahre 1859 (II) • R.R. Rosetti 1939. Tagebuch (V) • In Bukarest vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia romana) N. Iorga La historia — una necesidad • Los jóvenes que hecho la revolución • Al. Duflu La historia y la duración de la revolución • Contra la dictadura de ceausescu: una entrevista del poeta Mircea Dinescu en el diario francés *Libération*; La protesta de los historiadores y arquitectos • P.I. David La destrucción de la iglesia „Sfinta Vineri” • I. Dumitriu-Snagov Documentos sobre la vida real de los campesinos • P. Cornea La publicación *Dacia literară* — 150 años • Al. Duflu Influencias de la Revolución Francesa en los Principados Rumanos • P. Cernovodeanu Benjamin Franklin — ecos en la prensa rumana del siglo pasado • R. Florescu La historia de los geto-dacios desde Burebista hasta Decebal (II) • A. Papadopol-Callimah La Unión de los Principados Rumanos en 1859 (II) • R.R. Rosetti 1939. Diario (V) • En Bucarest, hace 50 años

ABONEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București,
Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 prsfr.

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică, anul XXIV, nr. 2 (275), februarie 1990. București, Intrarea Ministerului nr. 2 parter — Sectorul I, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702. Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406; 917.

Acest număr al noii serii a revistei *Magazin istoric* a fost pregătit pentru tipar de: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Cristian Popișteanu (redactor șef), Marian Ștefan, Ioana Ursu (secretar general de redacție); secretariat tehnic: Georgeta Apreotesei, Constanța Avram, Floarea Dragne, Tudora Petre, Anton Tănase; macheta artistică Radu Ion Popescu; tipărit prin Editura Presa Liberă la Combinatul Poligrafic București cu sprijinul colectivelor secțiilor zețării, offset și legătorie.

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic — București

42 427

